

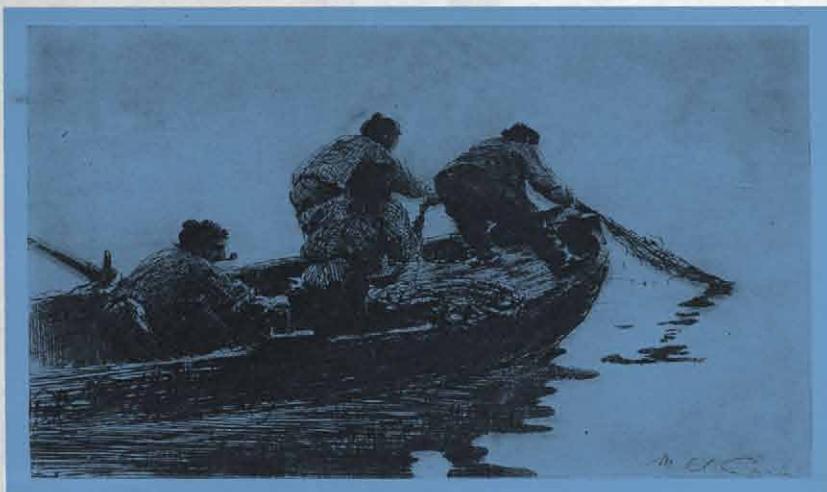
politic
ZATVORENIK

Godina XXV. - siječanj/veljača/ožujak 2017.

BROJ

270

CROATIA

ZAGREB

4

4

Gretan Ušaković!

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@zg.ht.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

POVJERENSTVU – NEPOVJERENJE (JOŠ JEDNA ODGODA LUSTRACIJE)

Nije neobično da u posljednje vrijeme, otkako se grad Zagreb pretvorio u „Big Brother”, tj. otkako su kamere postavljene na skoro svim zagrebačkim ulicama, kazne za vozačke prekršaje (u plavim omotnicama) postaju dijelom kućnog inventara, pa imaju posebno mjesto na polici, kako ih ne bismo zaboravili platiti ili odgovoriti tko je „kritičnog dana upravlja vozilom”. Tako sam u posljednja dva mjeseca bio pozvan dva puta na sud (prekršajni i općinski)! Ne bi to bilo ništa neobično, ništa što se i drugima ne događa, ali se u mom slučaju dogodilo nešto skoro nevjerojatno!

U prvome sam slučaju izišao pred sudca imenom i prezimenom MOMČILO ČUBRILLO, a u drugom slučaju na Općinskom građanskom sudu pred sudkinju JASNU RAĐENOVIĆ. I, gle čuda! Kopajući po papirima iz svoga političkog procesa iz 1982., utvrđih da upravo MOMČILO bijaše taj koji mi je (neutemeljeno) odredio prekršajni pritvor u trajanju od 10 dana navodno zbog neprijavljenog boravka u Studentskom domu na Laščini, a ja sam u tom domu boravio (prijavljen) svih pet godina do tada (da bi se režirani politički proces od 10 dana produžio na kaznu zatvora od 4 godine). A tko je gospođa RAĐENOVIĆ? Kći sudca „Vrhovnog suda” SPASOJA RAĐENOVIĆA koji mi je kaznu od 4 godine potvrdio kao član vijeća Vrhovnog suda tadašnje (1983.) SR Hrvatske.

Nisam ovim primjerom htio prepričavati ništa osobno, no kad je ovih dana osnovano Povjerenstvo za suočavanje s prošlošću, postalo je jasno da njegov sastav nije obećavajući u smislu da se nešto učini; gotovo je takav kao da je sačinjen s ciljem da se sve skupa *odgodi*, kao što je odgađano svih 27 godina do sada. Ovo povjerenstvo koncipirano je upravo tako da se ne mogu očekivati brze i bitne *odluke*, prvenstveno o otvaranju arhiva te o tome da se državna politika jasno odredi prema jugoslavenstvu i razdoblju komunizma kao i njihovim protagonistima koje susrećemo još uvijek po svim institucijama, kako bi se moglo jasno pisati o tom dijelu hrvatske povijesti!

Sve do tada mi hrvatski politički zatvorenici osuđeni smo susretati na ulici one koji su činili zločine nad nama, te ponovo dolaziti na sudove gdje nam ponovo ONI ili njihova djeca određuju sudbinu! Gornji primjer zorno pokazuje hrvatsku stvarnost i hrvatsko nečinjenje, pa bih zato tzv. *suočavanje s prošlošću* radije nazvao suočavanjem s hrvatskom nesigurnom budućnošću: hrvatska će pomirba jedne odvesti starim putima prema zapadu i tamošnjim bauštelama i kanalima, a druge, koji su naslijedili povlaštene pozicije, ostaviti u zemlji koju ne vole!

A tako bih želio pisati pozitivno i optimistično, bez obzira na to što živimo u svijetu u kojem je i preživljavati teško. U tom svijetu je osmijeh na licu zapravo vrhunac mudrosti i ujedno pobjeda nad malodušjem i mizerijom koja nas okružuje na svakom koraku, napose u političkom životu.

Zato, dragi moji hrvatski politički uzničari, imajmo na umu da nam dolazi Uskrs, blagdan koji nas povezuje kao vjernike, ali dolazi nam i naš praznik **30. travnja**, dan koji nas je zbljazio u našoj patnji i muci, dan koji će, nadam se, i ove godine okupiti mnoge hrvatske političke uzničare kao jednu veliku obitelj u **Crkvi hrvatskih mučenika na Udbini**, gdje ćemo se sjetiti i pomoliti za sve naše najmilije suborce i supatnike kojih više nema, ljudi kojima je mučeništvo bilo povlastica i način iskazivanja privrženosti svomu hrvatskom narodu i svojoj hrvatskoj državi, ujedno i način kako se drži do dostojanstva i samopoštovanja!

Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika

ZEMLJA KOJE MOŽDA I NEMA, I SVIJET KOJI NE POSTOJI

Koliko je poznato, pokojni je Zvonko Bušić prije nekoliko godina okončao svoj život jer više, prema vlastitim riječima, nije mogao živjeti u Platonovoj špilji. Možda i pod dojmom toga tragičnog događaja, uglavnom nismo pomnije razmišljali o toj Bušićevoj poruci i oporuci, pa zapravo nismo ni shvatili u kojoj je mjeri on bio u pravu. Hrvatski politički i uopće javni život doista kao da je stvoren po uzoru na znameniti dijalog između Sokrata i Glaukona u sedmoj knjizi Platonove *Države*: spremno mireći se s okovima koji su nam stavljeni na noge i vrat, i poslušno gledajući samo u ono što su nam dopustili gledati, ravnamo se prema prividima čak i onda kad smo potpuno svjesni da nemamo posla s činjenicama, stvarima i pojavnama u pravome značenju tih riječi, nego tek sa sjenama koje nam prikazuju kako bi nas trajno držali podalje od svjetla. I kad bismo nekako odlutali na svjetlo, otamo bismo pobjegli i vratili se u mračnu sigurnost špilje, u ples sjena na njezinim stijenama.

Zato je privid zauzeo mjesto sadržaja, pa je sve u Hrvatskoj estrada, politika ponajprije. Na političkoj se pozornici na prste jedne ruke mogu naći ljudi koji zastupaju jasna i izgrađena politička stajališta. Ideologija je – upravo po uzoru na Marxa i njegove sljedbenike – proglašena iskrivljenom sviješću, pa se smatra nečasnim i nedostojnim zastupati određene ideološko-političke poglede. Mjesto ideologije zauzela je praznina, pa umjesto o sudbini naroda i države, hrvatski političari vode računa o glasovima inozemstva i o tzv. rejtingu. Nebitno je što misli hrvatski birač, važno je što kaže bruxelleški birokrat, a za nekoliko *bodova* ili postotaka u kojekakvim anketama, spremni su misliti jedno, govoriti drugo, a činiti treće; spremni su od sebe praviti klaune; spremni su prodati i sebe i nas.

Pritom uvijek računaju na našu spremnost da tzv. svojima oprostimo baš sve. Jer, u našoj je špilji uvijek sve jasno: uvijek su nas ponizili oni drugi, uvijek su oni drugi kapitulirali, uvijek su oni drugi korumpirani, nikad to nisu naši. Suočiti se s činjenicama i priznati da tzv. naši počesto nisu ništa bolji od tzv. njihovih, zahtijeva ne samo intelektualni napor, nego zahtijeva i etički sud i politički angažman. A to je teško i nezahvalno. Lakše nam je napadati *komunjare*, nego se sjetiti da ni tzv. nekomunjare nisu uklonili Trg maršala Tita. Lakše nam je za hvalospjeve tzv. antifašizmu optužiti kojekakve marginalne subnorovce, nego priznati da tzv. naši na vlasti ponavljaju istu mantru i klanjaju se jednim te istim bogovima.

A sve to nije izraz naše gluposti, nego je posljedica naše naviknutosti na poslušnost vlasti, na osjećaj udobnosti koju pruža duhovno ropstvo. Nedostaje nam hrabrosti skinuti okove s nogu i s vrata, i izići iz nesretne Platonove špilje u kojoj nas je Zvonko Bušić, na svoje zaprepaštenje, zatekao nakon skoro tridesetdije godine tamnice. U neslobodi se osjećamo zaštićenje i sigurnije, i uvijek smo, poput puka izraelskoga u Kranjčevićevu *Mojsiju*, spremni odreći se onoga tko nas je od lonaca iz zemlje misirske poveo u neistraženo, u slobodu. Zato ni pred izbornim kutijama nismo spremni glasovati prema vlastitoj savjesti i vlastitom razumu, nego se kao ovce povodimo za tuđim mišljenjem, pogrešno držeći da time ne preuzimamo i dio odgovornosti za samoubojstvo Zvonka Bušića, i za tolike smrti ponajboljih među nama...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

ZA POČETAK – OPALITI PO DŽEPU! 2	Alfred OBRANIĆ
POTRUBI – PROTIV! 4	Josip Ljubomir BRDAR
POVJERENSTVO ZA PRIKRIVANJE POLITIČKOGA KUKAVIČLUKA, ILI NEŠTO JOŠ GORE? 6	dr. sc. Tomislav JONJIĆ
MAJKA HRVATSKA I NJEZINA DJECA 8	Tihomir NUIĆ
PISMA IZ ISTRE 15	Vlado JURCAN
NAŠ NUTARNJI SVIJET (32.) 16	Maja RUNJE, prof.
SAVJET LIJEČNIKA 16	Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ
MAĐARSKI GUBITCI U HRVATSKOJ I BAČKOJ NA KRAJU I POSLIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA (II.) 18	BOGNÁR András, akademik & HORVÁTH M. László,
NI DVADESET NIJE NAVRŠIO: DRAŽEN PANJKOTA 28	Tomislav JONJIĆ
RASPEĆE OBITELJI 35	Tereza SALAJPAL
KAKO JE KOMUNIZAM POSTAO „ANTIFAŠIZAM“ 38	dr. sc. Zlatko HASANBEGOVIĆ
NOVA KNJIGA: O LJUDIMA, O ŽIVOTU U KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA 40	Ljerka PERKUŠIĆ VINCETIĆ
ZBORNIK RADOVA O NADBISKUPU STEPINCU 43	dr. sc. Vladimir GEIGER
STJEPAN HERCEG 48	Berislav HERCEG
IN Dieser Ausgabe 55	
IN THIS ISSUE 56	

ZA POČETAK – OPALITI PO DŽEPU!

Kad god se zapelo u rješavanju nekog problema ili kad država nekim pravnim aktom nije postigla očekivani rezultat, posagnulo se za postupkom prema narodnoj izreci iz naslova ovoga teksta – i to se gotovo uvijek pokazalo učinkovitim. Pa kad je tome tako, zašto taj iskušani recept na bismo upotrijebili pri rješavanju nekih državnih i međudržavnih problema?

Svima je poznato da je jedan od takvih državnih problema zadovoljavajuće apetita iproračunsko financiranje tzv. nevladinih udruga, neprofitnih medija, raznih manjina i svega ostalog što nije važno za odvijanje svakodnevnog života prosječnoga hrvatskog građanina. Država bi uštedjela ogroman novac, a jednog dana, kada bismo postali bogato društvo, mogli bismo opet odvajati dio proračunskog novca za razne LGBT, možda još devijantnije udruge nego što su ove danas, razne transrodne i transne-rodne skupine, razne BaBe, DeDe i ostalu klatež koja se danas predstavlja zaštitnicima ljudskih prava. Ali uz jednu iznimku – neprijatelje Hrvatske –poput tjednika *Novosti* – nikad niti jednom lipom iz državnog proračuna, iz jednostavnog razloga što bi to bilo izvan zdravog razuma, protuprirodno. Takvima ne preostaje drugo nego da se financiraju sami ili neka traže sponzore po bijelom svijetu ili u „komšiluku“.

Odmah na početku moram otkloniti sumnju da možda spadam u one koji bi posve ukinuli tzv. civilno društvo. Ne! Većina udruga pokriva djelatnosti i usluge koje država i lokalna samouprava nisu u stanju organizirati na zadovoljavajući način, jer za ogroman broj humanitarnih i socijalnih poslova treba puno odricanja i volonterskog rada. No, postoje udruge koje su se u proteklih dvadesetak godina „prikopčale“ na državni proračun te u inače siromašnoj zemlji žive na visokoj nozi, s osiguranim finansijskim sredstvima za svoje hobije, paradiranje ulicama hrvatskih gradova ili povremene proslave i zabave. Radi se o raznim udrugama za

Piše:

Alfred OBRANIĆ

zaštitu ljudskih prava, LGBT-udrugama i stotinama udruga koje zastupaju i „bore“ se za prava raznih manjina po bilo kojoj osnovi. Sve te udruge imaju i svoje glasnogovornike, tzv. neprofitne medije koji odmah „grakću“ ako je njihov uski interes

vu vlastitom izyešću, sva im se djelatnost svodi na proslavu krsne slave. Morate priznati, korisno uložen novac. I tako tisuće udruga svake godine potroše iz državnog proračuna 1,5 milijardi kuna. Ja znam da je veoma nezahvalno ukinuti stečena prava, najbolje je to osjetio dr. Zlatko Hasanbegović, ministar kulture u prošloj Vladi, kad je srezao finansijsku potporu neprofitnim medijima. Svi paraziti se ujediniše, nastao je pokret za zaštitu njihovih prava, pripremala se revolucija, tužakalo se ministra po čitavom svijetu, čak jedan njihov istomišljenik u Venezueli nije mogao ostati ravnodušan i zatražio je ostavku ministra Hasanbegovića.

U programu prošle vlade premjera Oreškovića bilo je predviđeno temeljito sređivanje financiranja toga parazitskog sustava, i bilo je za očekivati da će sadašnja vlada, stabilnija od one prethodne, nastaviti s politikom potpore onim udrugama koje rade kako bi olakšale život svima koji su na bilo koji način ugroženi. Nažalost, iz objave raspodjele prihoda od igara na sreću namijenjenih financiranju nevladina sektora, vidi se da je sadašnja vlada krenula oponašanjem Milanovićeve, dakle suprotnim smjerom od vlade Tihomira Oreškovića. Grubo rečeno, vlada Andreja Plenkovića srezala je novac udrugama koje se bave socijalnim i humanitarnim radom (23 milijuna manje nego lani), bez kojih bi život dobrom dijelu

građana Republike Hrvatske bio ugrožen, a povećala (22 milijuna više nego lani) udrugama za razvoj civilnog društva bez kojih se može, jer koriste novac samo za svoju promociju i zaštitu svojih uskih interesa. Kako to nazvati, kad smanjuje sredstva onima kojima najviše treba, da bi i za to malo bili zahvalni, a istodobno povećava sredstva onima kojima to služi za dokolicu, a uzvraćaju blaćenjem države, dakle onoga istog donatora koji ih „hrani i mazi“?

Bio bi to – blagi oblik mazohizma. Za razliku od slučaja *Novosti*, što svakako spada u školski primjer mazohizma jedne

Točka na U

Zlatko Hasanbegović (na slici gore lijevo) fotografirao se s ustaškom kapom 1996. godine i u časopisu 'Nezavisna Država Hrvatska' pisao članke o ustašama kao herojima i mučenicima, te o 'ujedinjenoj Domovini od Mure, Drave i Drine, pa do Jadranskog mora' [str. 2].

Naslovica Novosti SNV-a

ugrožen, a jasno, za sve je kriva homoforna hrvatska država. Spomenute udruge i neprofitni mediji koji ih kao sjena prate, mogu biti sutra ugašeni, a da to ne će nimalo štetiti ni građanima niti državi, osim što će jedan uski, bizarni krug građana izgubiti svoja „igrališta, igračke i džeparac za sladoled“. Navikli na financiranje iz državnog proračuna, ne pada im na pamet da bi svoju udrugu ili svoje glasilo sami barem jednim dijelom izdržavali.

A meni ovoga trena pada na pamet srpska manjina u Varazdinu koja svake godine iz gradskog proračuna dobiva potporu u iznosu od 78.000,00 kn, a prema njih-

suverene države. Tjednik *Novosti* trebao bi služiti i promicati kulturnu autonomiju, običaje i jezik srpske manjine, pa se za izlaženje toga lista svaki mjesec iz državnog proračuna izdvaja 280,000,00 kn, odnosno 3,2 milijuna kuna godišnje. Međutim, umjesto da se novac sviju nas troši na spomenute sadržaje, zloupotrebljava se za uvrede na račun Hrvata i Hrvatske. Izrujuje se državna himna, likuje se nakon pada dva MIG-a Hrvatskoga ratnog zrakoplovstva, Hrvatska je „druga Endehazija“, novi zagrebački aerodrom je „Mračna luka F. Tuđman“, „Šupačka Hrvatska je nacionalna država Šupaka koji ne znaju ni kako im izgleda grb, niti kako se zove jezik kojim govore“. Hrvatska se naziva „zlomovinom“, ne zna se čemu uopće služi, nema ni jedan smisao, Hrvatska uopće nije država, njezina suverenost je tek atavizam. Domovinski rat je zločinački, **Stepinac** je također zločinac. Za razliku od **Karamarka**, Plenković ne nosi U na čelu, već u načelu. Talibanski vjerouauk treba izbaciti iz škola, no razloga za zabrinutost nema, jer „jedina i vječna Hrvatska je odavno već crkla“.

Izljevi mržnje redaju se tako iz broja u broj. Nisu to nikakvi ekscesi, a još manje satira. Otvoreno govoreci, to su stajališta na kojima se temelji politika **Milorada Pupovca**, predsjednika Srpskoga narodnog vijeća, izdavača lista *Novosti*. Vrhunac neprijateljstva prema Hrvatskoj i Hrvatima jest objava upravo izašlog *Biltena* br. 10 o diskriminaciji Srba u Hrvatskoj, koja se zasniva na registriranju grafita i verbalnih ispada pojedinaca ili minornih skupina, za razliku od širenja mržnje prema većinskom hrvatskom narodu od strane Milorada Pupovca i glasila srpske manjine u Hrvatskoj. U spomenuti *Bilten* utkane su krivotvorine usađene u kolektivnu memoriju proteklih stotinu godina, pa ako se finansijski potiče krivotvorine a ne sloboda istraživanja (Jasenovac, Jadovno, Srb), onda i Pupovac i *Novosti* dobivaju na važnosti, a sve kao posljedica slabosti vlade Republike Hrvatske.

Pupovac se riječju i slikom identificira s Vučićem i Nikolićem, dakle aktualnom

politikom Beograda. Sve što je u proteklih godinu-dvije poručeno sa stranica *Novosti*, s božićnog derneka u Novinarskom domu, jest ponižavanje izabranoga državnog vodstva uz potporu nekih hrvatskih institucija i medija, kao i mnogih inozemnih. Na naslovici *Biltena* stoji da je financiran od strane Republike Hrvatske i Grada Zagreba, što sadržaju *Biltena* daje

Bilten SNV-a o ugroženosti Srba

legitimitet, a podatci, kakvi god bili, pune datoteke svih veleposlanstava, europskih i svjetskih institucija te političkih tijela koja odlučuju. Nažalost, *Bilten o ugroženosti Srba u Hrvatskoj* već danas čitaju u Bruxellesu i u Washingtonu, dok će izljevi mržnje prema Hrvatima redovito objavljivani u svakom broju *Novosti*, zahvaljujući našoj diplomaciji, ostati naša mala tajna.

Ne postavljam pitanje, kakvo opravdanje ima vlada Republike Hrvatske finansirati jedan ovakav list otvoreno neprijateljski prema većinskom narodu, prema državi Hrvatskoj, pa čak i prema vlasti od koje dobiva novac za produkciju mržnje. Odgovor je jednostavan – ruke Milorada Pupovca i **Furija Radina** zaudaraju po učjeni, i kao takve vrijede više od ruku sviju preostalih saborskih zastupnika.

Svejedno, ja bih *Novosti* za početak opalio po džepu!

Spomenuvši međudržavne probleme, pomislih kako je upravo sada pravi trenutak da Srbiji, zemlji kandidatu za ulazak u EU, podnesemo račun za ratne štete iz Domovinskog rata. Ovo je možda posljednja prilika da od bivšeg agresora utjeramo barem dio od astronomskih šteta koje su nam pričinili od 1991.-1995.godine. U svakom slučaju nije prekasno, jer sam upravo pročitao da je Grčka zatražila ratnu odštetu od Njemačke zbog šteta u vrijeme nacističke okupacije 1941., te da Srbija priprema zahtjev za ratnu štetu pričinjenu NATO-vim „bombardovanjem“ 1999.godine.

Prema izračunu Državne revizije za procjenu ratne štete od 2006. godine, utvrđena je izravna ratna šteta koja se odnosi prvenstveno na uništenu materijalnu imovinu u iznosu od 32 milijarde eura, te neizravna ratna šteta koja se prvenstveno odnosi na žrtve i stradalnike u iznosu od 11 milijardi eura. General **Slobodan Praljak** okupio je ekspertni tim kako bi procijenio ratnu štetu prema svjetskim standardima, a takvom metodologijom utvrđeni iznos ratne štete je višestruko viši od spomenutoga koji je izradila Državna revizija. Ne ulazeći u to, koja je od dviju ekspertnih skupina bliža istini, važno je i neodgodivo da od agresora treba zatražiti ratnu odštetu na svim bilateralnim i međunarodnim skupovima i forumima, ali prije svega kao uvjet za ulazak u EU. Na našim državnim tijelima jest obveza, da već konačno pripreme pravno uporište temeljem kojega bi se od Srbije zatražilo plaćanje ratne štete. Jest da su nas neki naši i svjetski eksperti uvjeravali kako nema izgleda utjerati ratnu štetu, ali bez obzira na to, hoćemo li u tome uspjeti ili ne, ja bih zahtjev za naplatu ratne štete stalno ponavljao na svim međudržavnim forumima. Oni će se tome protiviti i naš zahtjev odbacivati, imat će čak i potporu nekih država koje su ih podržavale u agresiji na Hrvatsku i BiH. Ali to ne treba zaustavljati naše zahtjeve, pa ako treba islijedećih 100 godina. I u tom slučaju ne vrijedi narodna izreka: Za početak opaliti po džepu!

POTRUBI – PROTIV!

Dva-tri adolescenta na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu pozivaju transparentom vozače da trube i tim (inače nezakonitim) činom iskažu prijezir prema aktualnom ministru obrazovanja i znanosti **dr. Pavi Barišiću** zbog navodnog plagijata. I najglupljoj osobi je jasno da ta djeca taj sramotni posao ne rade samovoljno nego su iskorišteni, tj. instrumentalizirani od svojih sponzora, tzv. hrvatske ljevice (HNS, SDP) odnosno aktualne oporbe koja se nikako ne miri s izbornim porazom i zato poseže i za zadnjom prljavštinom kako bi demonizirala aktualnu vlast.

Ovaj bizarni slučaj navodim kao pri-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

jeru napravio kao udbaš koji se iskazao u tom zanimanju „islijedujući“ okrivljenike (protivnike režima) tako što ih je vezao lisičinama za radijator i onda ih mlatio „vaspitnom palicom“. (Ako drugovi žele potvrdu ovih mojih navoda, neka potraže **Marka Grubišića**, aktualnog predsjednika HDPZ-a, koji će im iz vlastitog iskustva detaljnije predstaviti „lik i djelo“ tog čovjeka koji je danas „ugledni“ sveu-

Vesne Pusić, Stazić i Marasa, nezadovoljstvo se proširilo i na „Region“ (**Vučić, Dačić, Nikolić** i drugi četnici). Tom klatežu se ne smije popustiti, jer pod tim simbolom se hrvatski mladići borili za slobodu i neovisnost Hrvatske, i pod tim simbolom su poginuli!

Drugarice i drugove u Hrvatskom saboru užasava činjenica da **Plenković** ne mogu okrznuti ni za milimetar. Kao da ih izluduje svojom smirenoscu. U tom smislu im je za zabavu ponudio Povjerenstvo za suočavanje s prošlošću. Ali, ne žele se oni suočavati s tom prošlosti, jer mnogi od njih su sinovi ili unuci te prošlosti. Tko

Davor Bernardić i Zoran Milanović

mjer kako su ti ljudi nisko pali. Naime, već više od dva mjeseca oni narod pumpaju mržnjom zbog izmišljenoga, trivijalnog razloga, tj. nekakvoga navodnog plagijata koji je narodu, a i većini njih samih, potpuno nerazumljiv. Jer, da se oni žele odrediti kritički i poštено prema negativnostima u društvu i akterima raznih zlodjela, mogli su se ispučati primjerice, također, na prof. Barišiću, ali ne Pavi, nego **Anti Barišiću**, danas profesoru na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, koji je kari-

čilišni profesor, a iz redova tako glasnih oporbenjaka nikad se o njemu nije čuo ni najtanji glas.)

Nastavimo započetu priču. Budući da nije uspio projekt „plagijat“, a treba opravdati svoje visoke plaće, ponudili su novu temu: HOS-ovu ploču u Jasenovcu. Samu ploču, tj. spomenik palim hrvatskim braniteljima nevoljko bi još mogli progutati, ali ne i uklesani HOS-ov simbol s riječima „Za dom spremni“. Prijedlog **Vesne Pusić** o „šrafceru“ nije u Saboru prošao. Osim

zna što to sve može iznjedriti. Možda se u tom projektu dođe do moguće revizije predodžaba o Jasenovcu? A u projekt istraživanja istine o Jasenovcu isplati se uložiti sredstva, kako bi naši potomci mogli živjeti bez hipoteke trajne krivnje. Jedna od ideja je ona o otvaranju arhiva. Otvaranje arhiva – ako se to stvarno hoće – omogućilo bi skidanje s ljudi okova i zabluda koji su nam nametnute. Otvaranje arhiva omogućilo bi čak tihu lustraciju za kojom narod čezne.

Kampanja protiv aktualne vlasti nastavlja se svakodnevno. Jedna od standarnih meta je predsjednica države. Prijezir prema njoj među prvima je iskazao bivši premijer **Zoran Milanović**, a on se stalno ponavlja, možda i zato što, kako je napisao jedan novinar, tzv. ljevičaru u svojim redovima nisu mogli naći nikoga „približno takvog formata“, jer su „sve njihove žene bile ispod šarma Milke Planinc, a ni njihove elitne žene ni elitni muškarci nisu joj bili ni do koljena po karijeri, obrazovanju i ugledu“. A najneobičnije je da u napadajima na predsjednicu prednjače likovi poput **navodnog Beusa zvanog Richemberg, Joška Klisovića**, Marasa i družine. U to društvo po svemu spadaju prvaci udruga civilnog društva koje ljudi od milja (zbog njihova pretežno ženskog sastava) zovu „oficirušama“. Jedna od njih, stanovita **Rada Borić**, s pet-šest sebi sličnih osoba prosvjeduje protiv izbora **Donald Trumpa**. Ne znam kako se nakon njihova prosvjeda Trump osjećao, ali je sigurno da mu nije bilo lako.

Ideološki, odnosno svjetonazorski trend „oficiruša“ prate dosljedno i takozvane hrvatske rejting agencije. Perjanice tog biznisa, poput agencija Cro-Demoskop i Ipsosa, stekle su svjetski „ugled“ poglavito po tome što nikad nisu pogodile izbornog pobjednika. Ne pogađaju zato što su ideološki sputani. Tako se i sada teško mire s podatcima o popularnosti HDZ-a. Svakomu je jasno da je aktualni predsjednik SDP-a **Davor Bernardić** totalni promašaj. Taj mladi čovjek zauzeo je nekakav skojevski gard napada na HDZ, umjesto da nudi svoj program. Stranku kao što je aktualni SDP i takvog Bernardića ne mogu pozitivnim prikazati ni Cro-Demoskop ni Ipsos. No, te agencije ipak nešto mogu: mogu javnosti podmetnuti „rezultate svog istraživanja“ prema kojima su u popularnosti izjednačene **Ko-linda Grabar Kitarović** i **Anka Mrak Taritaš**. Vjerojatno je istraživanje provedeno istom onom metodologijom koja je uoči predsjedničkih izbora Ivi Josipoviću previđala 80-postotnu potporu. Rezultat je poznat. Zato bi za aktualnu oporbu i za njezine medijske sluge bilo bolje da se strepe, da odbace revolucionarne, a prihvate demokratske standarde, pa da to vježbaju kojih pedesetak godina. Onda bi se mogli natjecati za preuzimanje vlasti. Sve to uz uvjet da narod sve zaboravi.

„ZA TITA I STALJINA“ - NAGRADNI NATJEČAJ

PIK Huda jama i Odbor za obilježavanje veličanstvene uspomene na pokolj drvarskih hodočasnika u julu 1941., koji je u čast antifašizma slavljen kao Dan ustanka naroda Hrvatske i Dan ustanka naroda Bosne i Hercegovine (i pravo je!), i ove godine raspisuju nagradni natječaj na temu antifašističke borbe. Za sve sudionike organizira se sedmodnevni izlet „Stazama revolucije“, s buđenjem uz zvukove „Internationale“ i „Uz Tita i Staljina, dva junačka sina“. Puni pansion (naizmjenični menu Goli, Stara Gradiška, Lepoglava i Zenica), s participacijom od pet posto (u točkicama). Tri najuspjelija rada dobit će sljedeće nagrade:

1. nagrada: *Drug Tito i pčele* (monografija za tjeranje buha i razvijanje revolucionarnog duha);
2. nagrada: Aleksandar Ranković: *Borimo se za čistoću i boljevizaciju Komunističke partije* (priručnik za demokratski i rodoljubni odgoj);
3. nagrada: Milovan Đilas: *Razmišljanja o raznim pitanjima* (priručnik za praktičnu primjenu dijalektičke metode i marksizma-lenjinizma, napose u ruralnoj i vjerski zatucanoj sredini).

Imajući na umu da je moguće više točnih odgovora, ali i to da svi točni odgovori nisu ponuđeni u ovim natječajnim uvjetima, sudionici natječaja do Dana državne bezbednosti 13. maja 2017. trebaju na adresu Odbora (Ulica Moše Pijade 7, Titovo Jajce) dostaviti odgovor na pitanje: „Kad je Prvi jugoslavenski partizanski odred“ iz Siska postao „Prvi hrvatski partizanski odred?“ Zaokružiti sve odgovore koji su točni:

- (a) *odmah nakon što su se njegovi pripadnici 22. juna 1941. odazvali u obranu Sovjetske Rusije na poziv genijalnog vođe naprednog čovječanstva, druga Staljina,*
- (b) *čim je drug Tito izjavio da će prije Sava poteći uzvodno nego što će Hrvati imati državu;*
- (c) *onda kad je drug Veco Holjevac dao nalog da se zakolju karlovački domobrani;*
- (d) *onda kad je drug Vladimir Bakarić izjavio da Hrvatska ima najgoru emigraciju;*
- (e) *onda kad je Žarko Puhovski 1982. ustvrdio da jugoslavenske probleme može riješiti samo jugoslavenski narod;*
- (f) *kad je Goran Beus von Richemberghkgh 1984. poručio: „Čuvajmo bratstvo i jedinstvo, jer ako ne bude njega, ne će biti ni nas!“*
- (g) *nešto drugo;*
- (h) *nešto treće.*

O izboru prisjelih radova odlučivat će antifašistička komisija u sastavu: Đuro Pucar Mladi, Lavrentij Berija i Kim Il Sung. Rezultati će posredovanjem TANJUG-a biti objavljeni 22. juna 2017. na valovima Radio Jugoslavije (Moskva).

mahmud konjhodžić

sisak 1941

zapis
o
prvom
jugoslavenskom
partizanskom
odredu
osnovanom
22
lipnja
1941

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

POVJERENSTVO ZA PRIKRIVANJE POLITIČKOGLA KUKAVIČLUKA, ILI NEŠTO JOŠ GORE?

Povijesne činjenice utvrđuju se znanstvenim, historiografskim metodama; društveni prijepori i višedesetljetne nacionalne traume rješavaju se političkim odlukama. Drugačije ne može biti, i nikad ni u utvrđivanju činjenica niti u rješavanju društvenih sukoba nisu mogle pomoći nikakve sekcije, partiskske škole i tečajevi, nikakvi centri za idejno-teorijski rad, pa ni komiteti, komisije ili povjerenstva. Te fantomske tvorbe su mogle poslužiti samo u tome da se izbjegne donošenje odluka i preuzimanje odgovornosti, a samo potpuni naivčine ne vide da je ista svrha namijenjena i Povjerenstvu za suočavanje s prošlošću što ga je **Plenkovićeva** vlada nedavno osnovala po uzoru na Ministarstvo ruda i gubljenja vremena iz legendarnoga talijanskog stripa o Alanu Fordu, pa ga u skladu s tim povijesnim poučcima čeka i ista sudbina.

Članovi tog Povjerenstva inače su uglavnom potpuni nestručnjaci za posao koji im je povjeren, a da su i imali kakav moralni autoritet, izgubili bi ga već samim time što su se prihvatali zadaće kojoj nisu dorasli. Treba, naime, ozbiljno sumnjati u ljude koji misle da mogu suditi o pojivama i procesima o kojima znaju malo ili ništa, kao i u ljude koji se uvijek ponaju kao da je svaka vlast doista od Boga, pa se svakom njezinu traženju i potrebi mora udovoljiti.

Misliti, pak, da će to Povjerenstvo „otvoriti arhive“ i na taj način bar posredno provesti lustraciju hrvatskoga društva, mogu samo oni koji ništa ne razumiju i koji nisu kadri shvatiti čak ni to da se arhivi otvaraju zakonom, i da se i lustracija provodi zakonom, dakle – eminentno političkim činom koji u zakonotvornom smislu donosi eminentno političko tijelo: Hrvatski sabor. Onog trenutka kad saborska većina odluči da se ti arhivi imaju otvoriti, oni će biti otvoreni, bez ikakve veze s ikakvim povjerenstvima, ministarstvima gubljenja vremena i

Piše:

dr. sc. Tomislav JONJIĆ

tomu naličnim igrokazima. Kako znamo da se saborska većina uvijek bira po savitljivosti kralješnice odnosno po načelu poslušnosti, a ne po sposobnosti i političkim uvjerenjima, lako je zaključiti da će do otvaranja arhiva i lustracije doći onda kad to odluči vlada odnosno njezin predsjednik: on u Hrvatskoj, naime, dok je na vlasti, tradicionalno ima božanske atributе i božanske prerogative; kad siđe s vlasti onda se obično čudimo vlastitu sljepilu i vlastitoj gluposti.

lo – ili je sada spremno kazati – ono što je o novoj hrvatskoj povijesti u veljači 1990., na Prvome općem saboru Hrvatske demokratske zajednice, kazao **Franjo Tuđman**. Jer, ako bi rezultat tog rasprata bio takav kakav mislim da bi bio, onda bi to nedvojbeno potvrđivalo da je odlukom aktualne vlade, kojom su po nekim čudnovatim mjerilima izabrani članovi Povjerenstva za suočavanje s prošlošću, poslana jasna poruka da je prostor slobode u samostalnoj hrvatskoj državi postao užim od onoga koji je u jednome protuhrvatskom i protudemokratskom poretku sebi hrabro prisvojio umirovljeni general Jugoslavenske armije i hrvatski politički

Akademik Kusić i Vladimir Šeks koji predsjedniku Povjerenstva objašnjava zašto je 1986. izgubio vjeru u Jugoslaviju

Zato su i sastav spomenutog Povjerenstva i kvalifikacije njegovih članova u biti trećerazredna stvar, makar bi bilo zanimljivo znati kojim su se političkim i etičkim razlozima oni vodili kad su odlučili poslužiti vlasti kao otirač, a još bi zanimljivije bilo znati, koliko je članova tog Povjerenstva (ne uzimajući pritom u obzir one od njih koji i danas prisežu Jugoslaviji ili one koji u službenim predstavništvima hrvatske države na počasnom mestu drže jugoslavenske i boljševičke simbole!) ikad kazalo odnosno napisa-

uznik, domalo prvi predsjednik obnovljene hrvatske države.

No, i u jednom i drugom slučaju, i kod Tuđmana i kod Plenkovića, radi se, da parafraziram ondašnjega šefa republičke sekcije jugoslavenske *kompartije*, o pothvatu *opasnih namjera*. Predznak je, dakako, suprotan: Tuđman je najavljuvao da će povesti borbu za neovisnost; Plenković pokazuje kako je spremna ne činiti ništa, i pritom biti samodopadno uvjeren kako čini puno. A to što je njegova vlast našla šaku ljudi da joj posluže kao mo-

žebitni gromobran pred kojekakvim brbljavcima, klevetnicima i ucjenjivačima, ne može se smatrati osobitom domišljatošću, jer – svaka je vlada u svakom narodu uvijek kadra naći ljudi kojima će se poslužiti u svaku svrhu, pa i u svrhu odgode

apolitičnoj naravi malne cijele vlade, i na nespremnosti činovnika u ministarskim stolicama da preuzmu odgovornost za ono zbog čega politika jedino treba postojati: odgovornost za sudbinu naroda i države, odgovornost koja se manifestira

Davor Božinović: vjerodostojno (od Republičkog sekretarijata za narodnu obranu SR Hrvatske do hrvatske vlade s manje od 500 preferencijalnih glasova)

rješenje problema. Ali, pustiti danas da se svjetina zabavlja uvjerenjem kako je Povjerenstvo postalo vrhovni čuvar i interpretator državnog tumačenja istine, pa će ono kao *deus ex machina* zaliječiti otvorene rane hrvatskoga društva, znači zapravo demonstrirati nedostatak političke volje, spremnosti i odlučnosti da se državne i stranačke pismohrane otvore te da se na taj način omogući utvrđivanje činjenica, posljedično i njihova nacionalno-politička ocjena, sa svim nužnim i logičnim posljudicama, od školskih udžbenika i televizijskih programa do lustracije i uklanjanja simbola jugoslavenstva i komunizma iz javnog života.

Jugoslavija i komunizam bili su i ostali negacija Hrvatske i slobode, i zato im u hrvatskome javnom prostoru nije mjesto. Način na koji je ono stvoreno i njegov sastav, a ponajviše zadaća koja mu je namijenjena, jasno pokazuju da Povjerenstvo u tom smjeru ne će učiniti ništa. Naprotiv, ono samo po sebi svjedoči kako se stvarne zadržava tek na uvjerenju da je nikakva politika najbolja politika, niti staje na kunktorskoj prirodi samog premijera, na bezbojnoj i bezličnoj, tehnokratskoj,

u donošenju odluka i ostvarivanju vizija.

Aktualni hrvatski slučaj, naime, pokazuje odlučnost vlade jedino u tome da se minimizira, prikrije i poštodi jugoslavenski otrov u hrvatskome javnom životu. To se jasno vidi iz *partijske zadaće* koju je Povjerenstvo dobilo: odrediti se „prema oba totalitarizma“. To je okvir u kojem se Povjerenstvo smije kretati; to je brnjica koju su njegovi članovi prihvatali nositi. I samo potpuni politički analfabeti ne vide kako ta podmukla klopka treba sugerirati da je hrvatsko dvadeseto stoljeće obilježio sukob dvaju totalitarizma. A to jednostavno nije istina! Čitav naš društveni, politički, kulturni i gospodarski život u 20. stoljeću obilježio je sukob između hrvatsva i jugoslavenstva, sukob između ideje neovisne hrvatske države i ideje utapanja hrvatstva u jugoslavenstvu! Sve ostalo je bilo sporedno, akcidentalno, i predstavljalo je samo instrument u toj osnovnoj, elementarnoj borbi. I demokratske krilateice i totalitarizmi ove ili one boje motivirali su tek marginalne skupine; za većinu su te fraze bile tek kulisa ispred koje se vodila borba za Hrvatsku i protiv nje.

Kad su se u **Radićevu** doba odupirali jugoslavenstvu, Hrvati su optuživani da su komunisti; kad su u **Mačekovo** i **Pavelićevu** doba htjeli svoju državu, napadalo ih se da su fašisti; kad su nas boljševici držali pod jugoslavenskom čizmom, opet im je bilo najzgodnije diskreditirati nas tobožnjim fašizmom. Kad smo ustali 1971. i 1990., opet smo optuživani za fašizam. A s druge strane, i mi smo se u svojoj borbi za državu htjeli podjednako služiti ideologemima za koje smo mislili da će nam pomoći, pa smo podilazili svakomu tko je tu pomoći nagovijestio: od Radićeva očijukanja s **Mussolinijevom** Italijom i **Stalinovim** Sovjetskim Savezom, do Tuđmanova verbalnog zaklinjanja u liberalnu demokraciju, Europsku zajednicu i „Zapad“.

No, nikad se nije radilo ni o čemu drugome nego o – Hrvatskoj, o hrvatskoj državi! Svijest o tome je ono što nam pomoću toga nesretnog Povjerenstva hoće zamagliti i oteti (tražeći da pritom usput budemo još i sretni!); to je razlog zbog kojeg je ideolog i kreator te opskurne klopke – inače čudnovat lik, stasao pod okriljem *Jugoslovenske narodne armije*, izvidnica i uzdanica Republičkog sekretarijata za narodnu obranu SR Hrvatske pa valjda već samim time dio takozvane *nove paradigmе* (poput Franje Gregurića, Mate Granića, Vladimira Šeksa i njima sličnih mladih nada hrvatske politike!) – posve logično na čelo Povjerenstva doveo akademika **Zvonka Kusića**. Akademik je, naime, poznat kao stručnjak jedino za kojekakve žlijezde, bradavice i slične izrasline, a šira će ga javnost pamtitи uglavnom po tome što je mrtav-hladan, onako *iza spuštenijeh trepavica*, na porugu svakomu tko u ovome narodu išta misli, samouvjereni i veleumno priopćio naciji da je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, taj mračni bastion jugoslavenstva koji u svoje počasne članove i danas ubraja **Josipa Broza zvanog Tito**, tijekom stoljeća i pol zapravo bila „supstitut hrvatske državnosti“. A kako se slično sličnomu veseli, nije nikakvo čudo da se nakon tog šamara našem dostojarstvu i našoj inteligenciji, **Andrej Plenković**, **Davor Božinović** i **Zvonko Kusić**, zajedno sa spomenutim počasnim članom Akademije, u hladovini što im je namrla Jugoslavija, vesele – na račun Hrvatske...

MAJKA HRVATSKA I NJEZINA DJECA

„Otkada sam napustio staru kuću na otoku u Dalmaciji, više nikada za mene nije postojalo mjesto koje bih nazvao svojim domom. Živio sam uvijek u šatoru po put ovog u kojem sada stojite.“

Ivan Illich, u:
„Vernakularne vrijednosti“

Već me dulje vremena muči izjava poznatoga izraelskog pisca **Amosa Oza** koju je izrekao u razgovoru s jednim švicarskim novinarom: Zemlja se ne može oslobođiti, nego samo čovjek. I zaista, nakon iskustva s „oslobođenim zemljama“ kakve su bile SFRJ i brojne totalističke države na europskom istoku i diljem svijeta, valja biti oprezan pri korištenju pojma „oslobođenje“ u odnosu na zemlje. Oslobođenje je izvedenica od riječi sloboda čiji nas starašlavenski korijen, prema **Petru Skoku**, upućuje na osobu i svoj. Sloboda je prema tome ponajprije sebstvo, biti poseban, svoj, razlikovati se, što pojedincu u njezinoj ljudskoj osobitosti omogućuje da ne bude samo prirodnji organizam, nego i duhovno biće. Unatoč općeprihvaćenoj terminologiji u publicistici, pa i u znanosti, o oslobađanju prostora, teritorija, zemalja i država, etimologija pojma slobode nas prvenstveno upućuje na čovjeka kao nositelja slobode i njegove izvedenice oslobođenja, kako tvrdi i sam Oz. Sloboda, naime, postoji samo u kontekstu života. Gdje nema života, nema ni potrebe za slobodom.

U trenutku kad se „povjesno nerođeni narod“ budi da zaživi i oživi zamrlo sjećanje „ad usum Croatiae“, kako ga prije više stoljeća zabilježi povjesnik **Ivan Lucius-Lučić**, **Franjo Tuđman** obećava u ime svoje Hrvatske demokratske zajednice „nedvojbeno uspostavljanje duhovnoga jedinstva između domovinske i iseljene Hrvatske. Nova hrvatska vlast, na svim razinama, treba poduzimati svrhovite korake radi omogućavanja što bržeg povratka što većeg broja hrvatskih

Piše:

Tihomir NUIĆ

Ijudi iz svijeta u domovinu“ (31. I. 1990.). Budući da su sve dosadašnje hrvatske vlasti redom izazvale protivan učinak, naime, nepovratak selilaca i masovno iseljavanje, autor osjeća potrebu da na primjeru hrvatske migracije provjeri u kojoj je mjeri Hrvatska svoja, tj. oslobođena.

Švicarski primjer ophodenja s državljanima u migraciji

Zna li netko, što je to *peta* Švicarska? Švicarski narod i državu čine četiri jezično-etničke skupine (francuska, njemačka, retoromanska i talijanska) pa se sukladno tome govori o *četiri* Švicarske. Pod petom Švicarskom misli se na švicarske državljane koji žive izvan Švicarske, a računa se da ih ima oko 750 tisuća. Država vodi o njima brigu. Zatraži li migrant pomoć države, posjetit će ga osoba iz diplomatske službe, snimiti njegovo stambeno stanje, prebrojiti osobe u stanu i istražiti prihode. Tek nakon ovog uvida odlučuje nadležno mjesto u Bernu o (ne)opravdanosti

zahtjeva za pomoć. Godine 2014. država je isplatila oko 1,6 milijuna franaka svojim osiromašenim državljanima diljem svijeta, a radilo se o 295 slučajeva ili 442 osobe.

Peta Švicarska ima bezbroj udruga i krovnu organizaciju Švicaraca u inozemstvu (*Auslandschweizer-Organisation - ASO*), staru preko stotinu godina, a redovito joj predsjeda ugledni umirovljeni političar u domovini koji na tu dužnost dolazi izborom. Vrhovno tijelo čini Vijeće (*Ausländerrat*) od 140 članova s četverogodišnjim mandatom, koje se bira na temelju podjele geografskih područja. Vijeće je neka vrsta parlamenta i svake godine u kolovozu u glavnom gradu države organizira kongres Švicaraca koji žive u inozemstvu. Ta krovna organizacija, s dugom tradicijom, ne može doduše ni približno okupiti sunarodnjake u onom broju u kojem se švicarski iseljenici u SAD-u, Kanadi ili Australiji susreću na svojim skupovima, s više tisuća sudionika, ali je ona tradicionalni državni partner.

Swissemigration je ured pri Ministarstvu vanjskih poslova s desetak namještenika koji 365 dana u godini danonoćno stoji na raspolaganju Švicarcima u ino-

Bern, glavni grad Švicarske

zemstvu za sva pitanja konzularne naravi. U posljednje vrijeme je nastao veliki problem depoziranja novca na švicarske banke, koje, zbog problema s američkom administracijom i nakon plaćanja silnih kazni, nisu bile spremne pružati usluge Švicarcima u inozemstvu.

Priča o petoj Švicarskoj je fascinantna jer nosi u sebi poruku o bliskosti s raseljenim narodom unatoč prostornoj udaljenosti. Država se prema najboljoj tradiciji demokratskih društava stavlja u službu naroda i želi se pokazati oazom života. A upravo je demokratska i pravna država najviši stupanj civilizirane organizacije koja narodu omoguće život i opstanak na njegovu etničkom i povijesnom prostoru. Kako život treba državu, tako i država treba život zbog održavanja zemlje i naroda. Želja za trajnim i sređenim životom na zajedničkom prostoru potiče u narodu volju da čuva i sačuva državu.

Zakonom se dade dosta toga regulirati (obveze i povlastice pri povratku), ali se zakonom jedva može podići svijest. Ne treba toplu vodu izmišljati, jer i civilizirani narodi kao Talijani, Španjolci, Francuzi, Švicarci i drugi s iseljeničkim utegom imaju zakonske regulative. Švicarci koji žive izvan Švicarske imaju u novom sazivu parlamenta jednog zastupnika. Talijani imaju 6 mesta u senatu, a Francuzi 12 u poslaničkom domu. U parlamentima nekih država građani koji ne žive u matičnim državama nisu zastupljeni, a u nekim jesu.

Hrvatske ustanove

Za razliku od pragmatičnosti, skromnosti i štedljivosti državljana Švicarske, čije je stanovništvo u posljednjih četrdesetak godina naraslo za oko 2 milijuna, hrvatska država se skrbi za Hrvate izvan Republike Hrvatske umnažanjem zakona, uredaba, organizacija i odbora. Pored *Hrvatske maticе iseljenika* (HMI) skrb za Hrvate izvan Republike Hrvatske povjerena je sabor-

Zgrada švicarskog parlamenta u Bernu

skom *Odboru za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske* uključujući njegov *Savjet Vlade*. Prema Glasu Koncila (10. VII. 2016.) u Zagrebu postoji i *Centar za istraživanje hrvatskog iseljeništva*. K tome valja dodati da postoje i državni instituti koji se djelomice bave Hrvatima izvan Republike Hrvatske poput *Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar*, ili se sasvim posvećuju tom radu kao *Institut za migracije i narodnosti*. Katolička crkva se skrbi uglavnom predano i revno za svoj narod, ali ta je skrb i prisutnost motivirana duhovnim razlozima i višim ciljevima.

Najstarija državna ustanova koja se skribi za Hrvate izvan Republike Hrvatske je HMI. Na njezinoj internetskoj stranici stoji da je utemeljena 1951. godine, „*a danas djeluje u skladu sa Zakonom o Hrvatskoj matici iseljenika što ga je prvi saziv Sabora nakon demokratskih promjena prihvatio, na sjednici održanoj 28. prosinca 1990. godine. Unutarnja organizacija HMI uređena je Statutom, koji je Upravni odbor prihvatio 6. veljače 1992. godine, a tim dokumentima Hrvatska matica iseljenika (HMI) definirana je kao središnja nacionalna ustanova za obavljanje društvene i privredne djelatnosti od značenja za položaj hrvatskih iseljeničkih zajednica i za hrvatske etničke manjine u drugim državama, za iseljenike s teritorija Republike Hrvatske i Hrvate koji žive i rade u ino-*

zemstvu a potječu iz drugih država, kao i za članove njihovih obitelji koji borave u stranim zemljama. Zato HMI, ispunjavaći misiju susretišta hrvatskoga raseljenog bića, nastoji razvijati i poticati snažan, višeslojan i trajan dijalog s Hrvatima u iseljeništvu i njihovim potomcima kako bi posredovala činjenice koje govore o sastavnicama naše samobitnosti: povijesnim događajima i ličnostima, prirodnim ljepotama i spomeničkoj baštini, suvremenim zbivanjima i ljudima koji ih pokreću i ostvaruju... o svemu što čini hrvatsku domovinu i narod, kao središnje oslonce našeg identiteta. Istodobno, HMI djeluje i u svrhu očuvanja baštine i etničko-kulturnog lika pripadnika hrvatskih manjinskih zajednica u drugim zemljama, te nastoji na najbolji način odgovoriti posebnim zahtjevima hrvatskih udruga ili pojedinaca izvan Republike Hrvatske, kako bi se rad te ustanove što bolje uskladio s potrebama i željama naših ljudi u svijetu.“

Ako se HMI definira kao „središnja nacionalna ustanova“ nadležna za “obavljanje društvene i privredne djelatnosti od značenja za položaj hrvatskih iseljeničkih zajednica“, nejasno je zbog čega Vlada Republike Hrvatske 5. svibnja 2011. donosi *Strategiju o odnosima s Hrvatima i izvan RH* s osnivanjem novog središnjeg tijela *Središnjeg državnog ureda?* Zar *Strategiju* nije mogla provesti s *Hrvatskom maticom iseljenika*, pogotovo kad je

općepoznato da ta ustanova nije doživjela omiljenu tranziciju te ima problema s prilagodbom novonastalim okolnostima. Nikako da se osloboди jugoslavenske sheme o „organizovanom domoljublu“ niti načela selektivnosti o podobnim i nepodobnim Hrvatima. Za sve ove godine nije se uspjela ospozbiti da promijeni odnose prema migrantima i da se prema njima otvori kako bi se i oni na konstruktivni način uključili u njezinu djelovanje.

Na temelju ove Strategije, koja obuhvaća i Hrvate iz Bosne i Hercegovine, donesen je Zakon o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 124/11 i 16/12). U čl. 7. tog zakona propisano je da „Republika Hrvatska poduzima mjere kojima potiče povratak hrvatskih iseljenika i useljavanje njihovih potomaka u Republiku Hrvatsku“. Članom 12 se propisuje osnivanje „Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske koji je osnovan kao središnje tijelo državne uprave u čiji djelokrug prema odredbi čl. 13. spada: „u suradnji s drugim nadležnim ministarstvima, obavlja poslove koji se odnose na stvaranje uvjeta za povratak iseljenika/dijaspore u Republiku Hrvatsku i njihovo uključivanje u gospodarski i društveni život u Republici Hrvatskoj, – predlaže politiku poticanja i pomoći povratka i useljavanja, – provođenje mera i programa za integraciju Hrvata povratnika i useljenika – pružanje pomoći u poduzetničkim ulaganjima...“ Nadalje prema čl. 16. Zakona, osniva se posebni *Savjet Vlade* sa šezdesetak članova iz Bosne i Hercegovine te pojedinih zemalja diljem svijeta.

Sam zakon po sebi ne čini svijet boljim niti gorim, a umnažanje zakona ne znači njihovu provedbu ili primjenu. Problem je kad loš zakon šalje krvu poruku. Hrvati iz BiH nisu isto što i Hrvati u inozemstvu, a gradićanski, moliški, bački, bokokotorski Hrvati nisu opet isto ni s jednim ni s drugima. O tome valja i te kako povesti računa prilikom izradbe zakonskih propri-

Hrvatski sabor

sa kad je riječ o Hrvatima iz BiH. Hrvati iz BiH imaju i svoju drugu domovinu te na načelnoj razini sva prava u BiH, jer su тамо autohtonno stanovništvo kao i Hrvati u Hrvatskoj. Samo se za ostvarenje tih načelno priznatih prava još valja, na žalost, izboriti, i to i uz pomoć vlasti Republike Hrvatske, a ne uz pomoć nekih drugorazrednih ureda. Hrvate iz BiH treba poticati da srede svoje zemljische knjige, da popravljaju svoje porušene domove i da se u njih vraćaju. Barem povremeno i privremeno! Odustanak je poraz. Miješanje Hrvata iz BiH s migracijom djeluje negativno na preostale Hrvate u BiH i psihološki im slabí volju za ostankom u njihovoj matičnoj domovini.

Problem s pojmovima

Švicarci su svoju migraciju okupili pod pojmom *Auslandschweizer* (inozemni Švicarci). Hrvati nikako da pronađu odgovarajući naziv za svoju, možda i milijunska migracija. Danas se čini najprikladnijim izraz migranti i migracija (selioci i selilaštvo od lat. *migrare* = seliti) za hrvatsko selilaštvo s hrvatskim državljanstvom, ukoliko se ne odnosi na bosanskohercegovačke Hrvate i na pripadnike hrvatskih manjina koji žive u svojim sredinama. Ni pojmom „iseljeništvo“ ne pokriva se hrvatska stvarnost, pošto druga i treća generacija Hrvata ima doduše iseljeničke korijene, ali su oni rođeni u zemljama u

koje su njihovi roditelji uselili. Takvih Hrvata danas ima puno više negoli onih koji su se „iselili“ iz domovine. U Hrvatskoj uobičajeni kolokvijalni izraz „emigracija“ isključuje one koji su slobodno napustili domovinu. Izraz „izvandomovinstvo“ je najmanje prikladan za predmet o kojem je riječ, jer sužava prebivalište Hrvata i njihovih potomaka samo na Hrvatsku i isključuje udomljenost Hrvata u BiH, Bačkoj, Gradiću, Boki Kotorskoj, Moliseu itd., jer oni tamo jesu u svojoj domovini. Vjerski opterećena i znanstveno temeljito obrađena „dijaspora“ nije primjenjiva na hrvatski slučaj zbog toga što ne odgovara hrvatskoj stvarnosti, poglavito kad se danas svaki iseljeni Hrvat načelno može vratiti u svoju domovinu kad god to zaželi. U hrvatskome zakonodavstvu uvrježeni pojam Hrvati izvan Republike Hrvatske prikladan je samo u onoj mjeri u kojoj ne umanjuje istovjetnu ukorijenjenost Hrvata u BiH. Kako se postaviti prema pojmu Hrvati izvan Republike Bosne i Hercegovine iz perspektive druge matične zemlje? Dok se ne nađe bolji izraz, služit ćemo se pojmom migracija/selilaštvo, koji je uvrježen u crkvenim dokumentima. Tek je s ispravnim pojmovima moguće prodrijeti u srž predmeta, spoznati ga i iznijeti iskustva o njemu. Ova konstatacija ne umanjuje vrijednost osobne odluke da se netko osjeća pripadnikom hrvatskog naro-

da bez obzira na to, ima li hrvatsku putovnicu ili nema.

Nedostatak komunikacije u sveopćoj medijalnosti

Gotovo s neukusom graniči ovo gomilanje brigonositelja o migraciji. Ogroman je to stroj, koji u očima običnog čovjeka budi čudenje, ali nije sposoban ni šum čuti dok stabla nemilosrdno padaju. Ovim ustanovama i organizacijama, naime, nedostaje ključni čimbenik uspješnog dje-lovanja, a to je komunikacija s migrantima. U njoj pojedinac igra ključnu ulogu i preko njega se manifestira kulturna razina komunikacije. Ona je ishodište. Bez komunikacije nema poruke, a bez poruke nema uspjeha. Spomenute državne ustanove nisu sposobne ni potvrditi primitak običnog dopisa, a kamoli pokušati odgovoriti na najobičniji upit ili naputiti na nekoga tko je mjerodavan dati odgovor.

Od proglašenja samostalne, neovisne i demokratske Republike Hrvatske 1991. godine sve što se do danas učinilo na području migracijskog kretanja svodi se na prigodu. Političari su skloniji nestanku (smrti) nego opstanku (životu) naroda. Oni uporno i trajno odašilju isprazna obećanja, a plodovi su jalovi zakoni, ustanove, organizacije. Znanstvena zajednica nagađa. Umjesto egzaktnih podataka, ona licitira brojem migranata i stanjem u migraciji. Jedino bi sustavno, ozbiljno i sve-obuhvatno istraživanja moglo dati trajnije plodove i korisnije naputke, s ciljem da se puk ne samo ne iseljava, nego da se onaj iseljeni dio s razlogom vraća. Otuzna je i žalosna konstatacija da dužnosnici i ustanove demokratske države, zapravo nositelji skrbi za Hrvate u inozemstvu, izbjegavaju ili delegiraju komunikaciju s migrantima, a svoju nekompetentnost nadomještaju improvizacijama i prigodničarstvom. Zapanjujuća je slika o migrantima koju serviraju političari, ustanove i priopćila hrvatskoj javnosti. Bestidno, sustavno i konstantno se migrante materijalizira i ekonomizira. Nitko ili gotovo nitko se nije potrudio u ovih četvrt stoljeća hrvatske samostalnosti taj materijalistički kliše ispraviti ili barem pokušati propitati.

Pored obradbe povjesnih migracijskih tijekova, valjalo bi se i ozbiljno pozabaviti stanjem u migracijskim zajednicama, proučiti njihove mogućnosti, želje i očekivanja kao i poteškoće i probleme.

Stoji da HMI nudi stanovite povremene programe za mlađe Hrvate iz inozemstva, poput škole folklora ili tečajeva hrvatskog jezika, ali kulturni, prosvjetni i ini spomenuti programi te posredovanje činjenica o sastavnicama naše samobitnosti kao i vođenje višeslojnog i trajnog dijaloga s Hrvatima izvan domovine spadaju u lijepu maštu. Ono pak što njezin mjesečnik *Matica* nudi, a to je zrcalo HMI-a, zapravo je širenje neznanja o njima. Ako se popnete na neku uzvisinu u Dalmaciji i vidite desetine otoka pred sobom, a ne znate ni kako se zovu niti što ih posebno odlikuje, time se možete, doduše, uvjeriti da uistinu postoje brojni otoci na Jadranu, ali svoje znanje o dotičnim otocima time niste ni proširili niti produbili. Izvješća o hrvatskim iseljenicima su upravo takva. K tome je skandalozno, ako u Hrvatskoj uopće postoji riječ skandal, („skandal bez kompromitovanja“, zapisa A. G. M.) da se glasilo HMI-a, evo, četvrt stoljeća hrvatske samostalnosti odnosi prema Hrvatima iz Švicarske selektivno i prema kriteriju političke podobnosti kao za vrijeme bivše države. HMI se i dalje pokazuje ispostavom kojekakvih interesnih skupina i pro-

movinsko stanovništvo (osim na srpsku manjinu!). Jedini mjerljivi uspjeh ovih organizacija je u tome što je država zaposlila više desetina svojih građana koji se na taj način mogu skrbiti za svoje obitelji. Da pak migranti nemaju od njih nikakve koristi, razvidno je iz sljedećih primjera iz kojih je vidljiva tromost, nebriga, nepokretnost i neodgovornst prema ljudima i poslu.

Brojni korisnici švicarskih mirovina su se vratili u Hrvatsku zbog okružja koje im je desetljećima nedostajalo, ali i zbog toga što su si mirovinama mogli daleko više priuštiti nego u skupoj Švicarskoj. Dizali su u Hrvatskoj kredite radi rješavanja stambenih potreba, računajući s otplatama iz mirovina. Kad je Hrvatski sabor je 1. ožujka 2012. ozakonio oporezivanje umirovljenika, to je osobito pogodilo umirovljenike sa švicarskim mirovinama zbog tečaja franka. Problem nije u samom oporezivanju, jer se toliko građanske svijesti očekuje od svakog povratnika. Problem je nastao u poreznoj stopi (što se početkom 2017. trebalo promijeniti) i u gotovo trogodišnjoj šutnji. Nisu li spomenute državne ustanove trebale upozoriti migrante na novodoneseni zakon i njegove posljedice?! Došlo je do retroaktivnog oporezivanja. Retroaktivnim oporezivanjem od 1. ožujka 2012., koje je započelo tek 2015., a ponegdje tek 2016. godine, s obvezom plaćanja svih zaostataka poreza od 1. ožujka 2012., uz obračun kamata i sve uz obvezu plaćanja u roku od 8 dana, piše jedan odvjetnik, dovedeni su brojni korisnici švicarskih mirovina u položaj dužničkog ropstva. Nametnut im je dug od 15.000 pa do 40.000 i više švicarskih franka. Došlo je do prijetnji ovrhama ili do njihova provođenja, nakon kojih umirovljenici ostaju bez svoje imovine, nekretnina ili smještaja u staračkim domovima. Od korisnika švicarskih mirovina u Hrvatskoj počela se stvarati nova generacija socijalnih problema. Njihove molbe da ih se barem sasluša, ignorirane su.

Kad su htjeli regulirati svoj status koncem 2014. godine prema tadašnjim odredbama Ministarstva unutarnjih poslova, migrantima se događalo nešto neobično na revnijim konzulatima Republike Hrvatske diljem svijeta. Pojedini službenici konzulata su u svojoj neobaviještenosti, arogancijom i pod prijetnjom kazne, ljudima poništavali važeće osobne iskaznice i samovoljno ih proglašavali „nerezidentnim“

micaljicom moralno dvojbenih likova koje se hvali kao uzorne Hrvate, iako se njima bave sudovi u domovini i u inozemstvu.

Krupne povlastice i sitne diskriminacije

Time što imaju svoje skrbnike u HMI-u, Državnom uredu, saborskem Odboru, znanstvenim i istraživačkim ustanovama, te u trojici saborskih zastupnika, hrvatski su migranti povlašteni u odnosu na do-

Kornati

hrvatskim državljanima, ne obazirući se na nesagledive posljedice toga čina. Među pogodenima je bio dobar dio onih koji se nikad nisu nosili mišlju da ostanu živjeti u inozemstvu, pa zbog toga nisu ni tražili državljanstvo gostoprimaljajućih država. Kupnjom ili gradnjom su rješavali stambeno pitanje za starost. Njihovo prebivalište izvan Republike Hrvatske je trajalo desetljećima, ali je zadržalo karakter privremenosti zbog nakane definitivnog povratka. Nije se čulo da je netko snosio odgovornost za neodgovorno poništavanje važećih državnih dokumenata.

Neodgovornim ponašanjem, jer nije reagirala na dopis švicarskoga socijalnog osiguranja o sklapanju ugovora u svezi s dječjim dodatkom, hrvatska državna administracija je nanijela višegodišnju štetu roditeljima iz Hrvatske na radu u Švicarskoj čija su djeca ostala u domovini i imala pravo na dječji dodatak. Za razliku od susjednih zemalja, roditelji iz Hrvatske, propustom državne administracije, nisu imali pravo na dječji dodatak sve do 1. siječnja 2017., kad je Švicarska problem s Hrvatskom riješila Protokolom u okviru reguliranja odnosa s Europskom unijom. Gotovo dva mjeseca od stupanja na snagu Protokola, u Hrvatskoj se ne može dobiti kompetetan odgovor u svezi s posljedicama Protokola na zdravstveno osiguranje hrvatskih državljan. Na ovom mjestu valja upozoriti i na neke diskriminatorske odnose prema povratnicima. Primjerice, godišnja karta za gradski promet u Splitu skuplja je pet puta za umirovljenike sa stranim mirovinama od cijene koji plaćaju

umirovljenici s hrvatskim mirovinama. Jednakost može biti tako brutalna!

U čl. 13 spomenutog Zakona se kao dje-lokrug Državnog ureda izričito spominje „jačanje suradnje s Hrvatima izvan Republike Hrvatske i izrada komunikacijske strategije za Hrvate izvan RH“. Imenovan predstavnik za Hrvate u Švicarskoj u Savjetu Vlade nikad nije našao vremena ni porazgovarati s onima koje zastupa o njihovim problemima, poteškoćama, željama i prijedlozima. Kako onda priopćava vlastima, s čim se sve ljudi suočavaju u inozemstvu i u domovini? Radi se, očito, o savjesnom čovjeku!

Čovjekova povezanost s tlob

Duboko produhovljena članica francuskog otpora **Simone Weil** bilježi na jednom mjestu kako sva vremenska dobra čovjeku mogu služiti kao mostovi k božanskom i ne smiju mu se oduzeti. Relativna dobra, piše Weil, kao dom, domovina, tradicija, kultura itd. griju i hrane dušu i bez njih je, osim u slučaju svetosti, ljudski život nemoguć. A **Oliver Zimmer**, švicarski profesor povijesti na Sveučilištu Oxford, zamjera **Benedictu Andesonu**, autoru knjige „Izmisljanje nacije“ (Imagined Communities), što u nabranju elemenata oblikovanja nacije (reformacija, Gutenberg, tisk, standarizacija jezika) zaobilazi činjenicu da si čovjek naciju predočava kao tvorevinu sličnu mjestu. Osjećamo li se kozmopolitima, pripadnicima političke ili akademiske elite, jesmo

li obrtnici, novinari, živimo li kraće ili dulje vremena izvan mjesta svoga rođenja, mi smo po svojoj antropološkoj građi bića usredotočena na mjesto. I samim internetom dominira metaforika mjesta. Ta u Cyberspace se ne govori samo o Networks, nego i o Chatrooms, Platforms i Acquaintances, pače o Friends, tvrdi Zimmer. Izgubi li iz vida mjesto, čovjek očajnički traži nadomjestak. Možda je Benedict Anderson trebao označiti naciju kao „imagined place“, kaže profesor Zimmer. Ova začuđujuća čovjekova sposobnost – da se osjeća dijelom višemili-

junske nacije – funkcioniра samo zahvaljujući realnoj povezanosti s mjestom. Za većinu ljudi je stoga Europska unija samo kulturni prostor. Afektivna razlika, koja iz ovog proizlazi, je velika i politika ju treba uzeti na znanje i prema tome postupati, kaže Zimmer.

Ove se telurijske teme na svoj specifičan način dotakao i polihistor **Ivan Illich**, bračko i bečko dijete rijetkog ugleda u svijetu. Latinska riječ *vernaculum* koristila se 1200 godina u Rimu za sve što je ugojeno, otkano, izraslo ili napravljeno kod kuće, za razliku od onoga što se nabavljalo razmjenom. To su, prema Illichu, zajednički stvorene vrijednosti koje čovjek štiti i brani, a ne kupuje ih niti prodaje na tržnici. *Vernaculum* označava *ukorijenjenost* i *boravište* u intimnome zavičajnom svijetu, kojim ne vlada obilje nego skromnost, umjesto ponude gotovih proizvoda, uživaju se plodovi vlastitih ruku. **Danijel Dragojević** će potrebu za hodanjem po tlu djetinjstva nazvati „topografskom nostalgijom“.

Ako je hrvatskim političarima, sabor-skim zastupnicima i državnim službenicima stalo do popravka loše demografske slike Hrvatske, trebali bi se ozbiljnije pozabaviti ovom elementarnom ljudskom potrebom povezanosti s mjestom podrijetla. Dramatično je što na području države nastaju nenaseljeni, neobrađeni i zapravo opustjeli prostori („terra nullius“) kojima, prema hrvatskim demografima, mogu zagospodariti nepozvani i nepoznati go-sti, čime se ne ugrožava samo sigurnost

države nego i briše hrvatski identitet prostora. Hrvati određuju svoju opstojnost svojom demografijom i na žalost postaju gerontološko društvo na putu umiranja. „Bez hrvatskog iseljeništva nema demografske revitalizacije, druga populacija bi mijenjala hrvatski identitet“ kaže **Stjepan Šterc**.

Možda će hrvatski političari nekad shvatiti (kad sami budu pogodeni!) da ni antropološke posljedice iseljavanja više nisu iste kao nekad. Dok je obiteljska umreženost bila rijetko mjesto u društvu pred čijim je kućnim pragom završavala ekonomski računica, iseljavanje ne samo da nije otežavalo život onih koji su ostali na ognjištu, već ga je u većini slučajeva svojim doznakama činilo podnošljivim. Uvijek se našao netko tko je za nekoga mogao nešto učiniti, a da za to nije morao biti plaćen. Vremena su se, međutim, promijenila, obiteljske strukture su se smanjile, udio nenaplative i karitativne ekonomije biva sve manji, socijalna država je implodirala. Netko mora zarađivati mirovine, a sve je manje radno sposobnih. Dok demografi sve glasnije ukazuju na depopulaciju zemlje, političari uporno izbjegavaju ozbiljno suočavanje s krucijalnim problemom napuštanja Hrvatske sa strane mladih ljudi i javnosti prodaju san o povratku iseljenika.

Na hrvatskim je političarima i državnim službenicima da u zemlji omoguće poduzetništvo. „Ekonomski razvoj je najučin-

kovitije sredstvo da siromaštvo izgubi tlo pod nogama“ preporučuje **Hernando de Soto**, peruanski ekonom, kojemu se pripisuje da je dodjelom posjedničkih prava na zemlju andskim seljacima pobijedio maoističku gerilu *Syjetleća staza* (Sendero Luminoso). Potrebne su reforme. Ne treba puno za reforme: malo fantazije, jaka doza kapitala i snažna vlast koja je u stanju provesti zakone, tvrdi de Soto. Svi-ma treba omogućiti da steknu vlasnička prava, kojima se dobivaju krediti i koji se kao čisti kapital mogu investirati. Time se omogućuje čovjeku da bude poduzetnik. De Sotova priča glasi: U posljednjih 15 godina milijunima smo ljudi isposlovali pristup globaliziranom pravnom sustavu, time što smo dokumentirano znanje, koje se nalazilo u lokalnim malim i najmanjim registrima o vlasničkim i posjedovnim pravima, prenijeli u jedinstveni registar i to sve bez pomoći računala. Posjedovna i vlasnička prava su tvorevine zakona a ne prirode. Privatno vlasništvo nije sveta krava, nego sredstvo da se novcem učinkovito i čestito upravi. Samo vlasništvo nije jamstvo za prosperitet, ali je od svih nesavršenih sredstava daleko najprikladnije kako bi se postiglo da se dobra koriste dugoročno i održivo. Privatnim se vlasništvom bolje upravlja nego što to čini država s državnim. Izazov je kako jedna država može izvesti svoj narod iz nezakonitog stanja u pravne okvire u kojima je

svim građanima otvoren pristup posjedovanju i poslovanju.

Zašto globalizacija koristi imućima? Jer su sposobni kanalizirati bitne elemente globalizacije – naime znanje i točnu dokumentaciju o vlasničkim odnosima i posjedovnim pravima s instrumentima provedbe ovih prava. Većini ljudi nedostaje ovo znanje jer njihova prava ili posjedi nisu na nacionalnoj razini registrirana ili ne tako dokumentirana da bi u međunarodnom okružju bila mjerljiva ili usporediva. Ključ održivoga gospodarskog uspjeha se nalazi u izgradnji gospodarskih institucija, nastavlja de Soto. Ustanove čine talente i ideje građana korisnim, ukoliko one nude poticaj, sigurna vlasnička i ugovorna prava, funkcionalno pravosuđe i slobodno nadmetanje, tako da većina pučanstva može sudjelovati u gospodarskom životu. Svugdje se tvrdi da je znanje ključni čimbenik razvoja i da je šteta što ga Hrvatska besplatno izvozi. Zar saborski zastupnici i političari općenito ne smiju posjedovati znanje? Zar je teško izračunati da u maloj Hrvatskoj ne postoji tržiste za tisuće sociologa, režisera, kulturologa, ali zato postoji za stotine tisuća poduzetnika.

Izjava ministra graditeljstva i prostornoga uređenja **Lovre Kučevića** da „danas imamo vrlo nesređeno stanje u katastru i zemljišnim knjigama, što sprječava velike investicije te stvara probleme našim sugrađanima bilo da je riječ o velikim investicijama, nasljeđivanju, kupoprodaji ili nečemu drugome“ daje naslutiti kako je problem uočen. „Sa ZIS-om smo podatke iz zemljišne knjige i iz katastra spojili u jednu bazu“, kaže ministar i nastavlja da „slijede nove izmjere koje će rezultirati novim podatcima o obliku, veličini i namjeni zemljišta te o vlasniku, posjedniku i stvarnim teretima na nekretnini.“ Predviđeni rok za dovršenje svih ovih postupaka je godina 2020. Ponadati se da ovo ne će biti tek jedno više neispunjeno puko obećanje.

„Živjeti po svome“

Već je Konstantin Porfirijević zabilježio da Hrvati nedugo po dolasku u novu

Modro jezero kod Imotskoga

domovinu „zbaciše uzde bizantske vlasti sa sebe, živjeli su po svome i postali samostalni i nikome podložni“ (Eduard Kale: *Hrvatski kulturni i politički identitet*, Zagreb, 1999., str. 85). Iz ovoga se u ranijoj hrvatskoj povijesti razvilo mediterransko gradsko republikanstvo s protodemokratskom skupštinom, uređenim društvenim odnosima, trgovinom sa susjedima i širem Europe, humanistički orientiranim krugovima. Nasuprot tome, Hrvatska je postala rubno, neodređeno i nestabilno područje u kojem se olako postaje marginalcem sa svim preduvjetima za neuспjeh. Možda današnji Hrvat traži svoj interes izvan Hrvatske jer je samo izvan nje ostvarljiv. Međutim, i rub kao i središte mogu biti privid. Rubno područje može imati obilježja središta, kako nas poučava dobro znana, višestoljetna povijest Dubrovačke Republike. Dužnost i obveza je hrvatske politike učiniti hrvatsku državu interesantnom, vidljivom, kako među međunarodnim čimbenicima tako i među samim Hrvatima. Ono po čemu je neki predmet interesantan, to je njegova vrijednost. Čovjekov interes oblikuje njegovu sliku svijeta, pa i sliku o vlastitoj državi.

Ovo *živjeti po svome* ima, dakle, dublje značenje i smisao nego što se to na prvi pogled čini. Živjeti po svome zapravo znači činiti čovjeka osjetljivim za ono što se tiče njega i njegove zajednice, i sposobnim da se divi svojoj zemlji, kultivira je i uživa njezine plodove. Ako je smisao ponovne uspostave hrvatske države da svome narodu omogući život u slobodi, u što svakako spada i sloboda kretanja, onda pojava masovnog iseljavanja, odnosno masovnijeg nepovratka selilaca, relativizira govor o oslobođenoj zemlji. Možda Amos Oz ima pravo!?

Zemlja ili država je ljudsko djelo na određenom teritoriju koji valja održavati, pravno-imovinski regulirati, demografski oživjeti i kultivirati. U tu su svrhu potrebbni karakteri, ne bez mana, ali sa sviješću o idealima svoga naroda, sa stvaralačkom moći koja, umjesto sebičnosti, promiče društvo općeg dobra, željno svekolikog napretka. Država je veza s narodnim duhom, djelo refleksije, zapravo „umjetničko djelo“ (Jakob Burckhardt). Korijeni specifičnoga hrvatskog deficitu politike i leže u strukturalnoj daljini države od društva. Hrvati još uvijek nisu državu percipirali kao *svoju stvar*, kao *res publica*, zbog niza propusta i promašaja kao neizgradnje

bolnica, škola, nužnih infrastrukturnih objekata, neosuvremenjenja administracije itd., nego je i dalje drže izraobljivačkom. Kad građani plaćaju porez, žele vidjeti u što se porezni novac ulaze. Nema li toga, vara ju se s „čistom savješću“. K tome je suvremena država pouka i o razlikama. Nacionalni interesi su beznačajni, dok su samo interesi malobrojnih skorojevića. Nisu li to istodobno interesi i najmanjega među malima, nema napretka. Naravno da se ovaj odnos prema državi održava i na migraciju.

Hrvatska država bi zbog svoje budućnosti i zbog koristi trebala s migracijom uspostaviti nove odnose, koji bi bili jeftiniji, ljudskiji i učinkovitiji. Umjesto tromog, nekompetentnog i nepromišljeno ozakonjenog Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, valja organizirati jedan *ured* s desetak obrazovanih i kompetentnih namještenika koji bi u postojećim prostorijama HMI-a danonoćno stajali na raspolaganju hrvatskoj migraciji diljem svijeta i davali kompetentne odgovore na migrantske upite te pružali potporu pri nesporazumima s državnom administracijom. Želi li pak produbiti односе s migracijom i znanstveno obraditi migracijsku problematiku, država bi taj posao mogla povjeriti jednoj kompetentnoj središnjoj državnoj ustanovi.

Treba imati veliku dozu cinizma i besramnosti pa s korumpiranim, samozvanim vođama migracije organizirati besmislene i skupe „svjetske igre“. Takav prozirni diletantizam i populizam ne bi ni jedna država koja drži do sebe, pa ni crkva, podupirala. „Lijepo je donekle, dobro dovijeke“, kaže naša narodna poslovica. Budućnost naše domovine traži trajnije i plodonosnije ponude poput stručnih susreta, primjeric, između domaćih i migracijskih obrtnika, razmjenu iskustava o prednosti dualnog sustava pri učenju zanata, razmjenu iskustva sa stručnjacima hrvatskog podrijetla o zbrinjavanju otpada, pročišćavanju voda, zaštiti šuma, okoliša, itd. Tako bi domovini postali bliži ljudi a udaljeniji njihovi brojevi, rasla bi hrvatska zajednica a ne jazovi koje neprestance produbljuju samohvalisavci.

BRUNO ZORIĆ: DVIJE PJESME

VAL ME BUDI

Val me jutros milo budi,
a ja sanjam tvrde snove.
Usnuo sam u plićaku.
Zagrljio zvijezde nove.

A more se stalno pjeni.
Nemirno je srce moje.
A ja ne znam, a ja ne znam,
tko se klanja mojoj sjeni.

Pa neka se i val ljuti.
Nek ga vjetar bijesno bije.
I danas ёu sasvim slomljen,
gledat' zvijezdu što me grijije.

*

A JA SRCE SVOJE OSTAVITI NE ЋU

Večer je tmurna, pune ruke mraka.
Ja slušam korak, odnekud već stiže.
Gledam na nebu, korak do koraka.
Na moje ruke, studen blijeda gmiže.

Svjetleća nit nekamo je prošla.
U daljini gledam, već užganu svijecu.
Jedna suza tiha već je k meni došla,
A ja srce svoje ostaviti neću.

Sve je prazno, tiho, mene nešto boli.
Ne znam kud' bih pošo, ne znam tko me voli.
Idealni, gdje ste? Ostala je tmina.
U srcu mi osta, žar, ljudska toplina.

A nje malo ima, sve je tiša, kruća.
Ljudi su čudaci, ratnici i hijene.
Kada vrijeme dođe, ona je i ljuća.
Ostaju na kraju, samo ljudske sjene.

PISMA IZ ISTRE

DEDUKCIJA

Davno bijaše kad sam polagao ispit iz logike. No, sjećam se dobro da je to kad na osnovi iskustva, s općeg zaključujemo na pojedinačno. Što ga ja sad pilim s tom dedukcijom? E pa, primjera radi, dosad se je svaka prodaja državne imovine pokazala kao potpuni promašaj, kao nepopravljava šteta. Dakle, kao loša politika. I savršeno me nije briga što upravo takvu politiku zastupa politička opcija za koju sam glasovao. Dosad sam u svojim člancima, nadam se, dokazao, da nisam slijepo odan nijednoj stranci u Hrvatskoj. Uostalom, nisam član nijedne, jer nijednoj ne vjerujem. Pa tako, ne vjerujem da bi prodaja HEP-a bilo nešto dobro. A što to tvrde i oni iz SDP-a, isto tako me uopće nije briga. Treba doista imati kratku pamet i sjećanje, pa povjerovati danas onima koji bi kupovali INU, a ti isti su nas jučer uvjerali da treba tu istu INU prodavati!

Dokazano je, ne jednom i objavljeno da je ta naša (zapravo njihova!) pretvorba i privatizacija u 90 posto slučajeva bila nezakonita! Ej, nezakonita! A u ostalih 10 posto valjda bar nemoralna! I sad neki, ne baš nevažni faktori u našoj politici, hoće jedno sranje popraviti drugim! Pa bi da otkupe INU počeli prodavati HEP.

Ej! Zamislite si samo ovu situaciju: Pozajmite novac od jednog prijatelja. Pa kad mu ga morate vratiti, pozajmite od drugoga, pa tako nastavite dalje pozajmljivati i vraćati. Sve što rade ove naše hrvatske vlade, na ovu se pričicu svesti dade! S tim što vjerovnici ove naše države nisu prijatelji, pa nam zaračunavaju debele kamate! Kad se takvo što digne na razinu državne politike, onda se to zove... reprogramiranje duga! Pa kad sam svojedobno slušao onu upravo odvratnu sintagmu, da smo se... (Ej!)...uspješno, povoljno zadužili, uvijek sam osjećao jaku potrebu da se... izrigam!

Drugovi „ljevičari“! Vi kojima su puna usta... nepremostivih ideoloških razlika i prepreka između „vas, i „njih“, dajte

Piše:

Vlado JURCAN

nam objasnite kakove su to „razlike“! Pa i „vi“ i „oni“ ste zdušno za očuvanje toga divljeg, bezdušnog, liberalnog kapitalizma. Koji i „vama“ i „njima“ omogućava gospodski život, kruh bez motike! Od tog kruha narodu dijelite tek mrvice, zar ne!? Tko je od vas ikad obećao da će izvršiti

reviziju najveće pljačke Lijepe naše! Dajte... ne se...te, lijepo vas molim!

Pa se opet sjetim onih divnih, časnih, slavnih vremena. Kad sam tamo deveđesetih čucao u rovu, gledao sam samo naprijed. E, a da sam malo pogledao lijevo i desno, možda bih ugledao i kojega ratnog profitera, budućeg tajkuna, s puškom u ruci. Među svim tim mojim radnicima i ostalim jednicima! Što ste rekli? Da se ja to zaje...avam! Pa naravno! A zašto i ne bih!

O bananama, majmunima i psima

Kažu da je hrvatski narod podijeljen na nepomirljive tabore. Pa da su to „ustaše“ i „partizani“, pa da su to „desni“ i „ljevi“, pa oni koji su željeli i oni koji nisu željeli Hrvatsku i tako dalje. To jest istina, ali ne i sva istina. Pa nas ova naša „banda lopovska“, kojoj paše upravo takvo stanje, povremeno i prigodno poziva na nekakvo jedinstvo. Ej! Koga vi to zaje...te! Vi si jači sjemena razdora! Podijeli, pa vladaj, zar ne! Nemojte bar biti toliko bezgranično licemjerni!

Uh, što sam se raspalio! A zapravo sam i ja dio ove mase uspješno izmanipulira-

nih Hrvata. Ali kad god sam sebe uhvatim kako grizem bačenu mi kost, kako na karavane lajem, ljut sam na sebe kao pas! Da, možda i jesam Vlah, ali se ipak, bar ponekad... dosjetim!

Čuo sam nedavno, da u ovoj našoj Hrvatskoj, koja je (ne samo po Sanaderu) u banani, ima nekoliko onih koji primaju plaću od preko 500.000 kuna! Ej! Pola milijuna kuna mjesečno! U zemlji u kojoj se zakida radnike na svaki mogući način, radi uštede. A onih koji primaju od 200.000 do 300.000 kuna, da ima nekoliko stotina. Uzimimo sad za primjer jednog takvog djelatnika, koji prima, eto, umjetenih 300.000 kuna mjesečno. Pa kad to podijelimo s 30, ispada da prima dnevno 10.000 kuna! Ej, svaki dan!

Koliko sam shvatio, to su nekakvi menadžeri. Koji bi, kad su tako dobro plaćeni, doista od Hrvatske trebali stvoriti raj na zemlji, zar ne! Pa

kad bi ti i takvi... zasluzni nam djelatnici, svojim golemim, preglemim marom, trudom, radom i nadčovječanskim naporima, primjereno dakako svojim plaćama, nama građanima novoga hrvatskog Edena, priskrbili da mjesečno primamo samo toliko, koliko oni primaju dnevno, ne bi nam bilo loše, zar ne! Što bi meni falilo da imam mirovinu od 10.000 kuna! Baš ništa!

Spomenuh nešto državu u banani. A Hrvatska je država u kojoj su banane zapravo... glavni prehrabreni artikl. Pa, da! Banane su hrana za majmune. A što smo drugo mi Hrvati, kad dopuštamo da nas „banda lopovska“ svakodnevno uvjerava da je postojeće stanje nužnost!

Da je Boga vapijuća nejednakost posljedica slobodnog, demokratskog društva, tržišne ekonomije... blablabla i tako dalje. Ma popišam ti se ja i na takvu slobodu, demokraciju i tržište! Takvu brlju ja ne pijem! A banane... ne jedem! A bilo bi mi i vrijeme da prestanem lajati, kad od toga koristi nema. Doći će valjda vrijeme kada će i oni psi na lancu i skitnice... početi gristi! Ruku koja ih sve manje hrani, a sve više udara!

Blaž Piljuh

NAŠ NUTARNJI SVIJET (32.)

SMIRENOST

Smirenost je nutarnje stanje, i nutarnji stav, koji omogućuju da i u teškim situacijama zadržimo prisibnost i ne podlegnemo uzinemirenosti i nervozni. Obično je povezujemo s emocionalnim, s kontrolom emocija, ali prava smirenost počiva na ukupnosti čovjekovih nutarnjih mogućnosti, i uključuje trajnost. Slična je miru, preklapa se sa sadržajem pojma mira.

Za smirenošću čovjek čezne iz najveće dubine svoga bića. Ona mu donosi blagostanje i zadovoljstvo, a uzinemirenost mu donosi bol. Ali, smirenost nije lako postići. Sve nas trajno prate nesigurnosti – doživljavamo teškoće u odnosima, bolesti, brige zbog manjka novca, društvene sukobe. Uvijek se ponovno moramo suočavati s uzinemirenošću, mir je često na kušnji.

Sigurno, mir je moguće uvećavati svjesnim postupcima – dobrim oblikovanjem života, ukupnim nutarnjim napretkom, nastojanjem da njegujemo realističnost. Uvećavanju je možda moguće pristupi-

Piše:

Maja RUNJE, prof.

ti i ciljevito. Važni su aktivnost, volja za posao i stvaranje. Smirenost će izmicati lijenima, ravnodušnima ili onima koji su okrenuti fatalizmu.

O dubokoj naravi smirenosti i o mogućnostima da je postignemo u što većoj mjeri razmišljali su i brojni filozofi, od Platona do kršćanskih mistika poput Meistera Eckharta. Ovdje su možda zanimljiva jednostavna i praktična razmišljanja pape Ivana XXIII. (1881. – 1963.), *Načela o smirenosti*, iz njegova *Duhovnog dnevnika*. Sveti Otac načela je formulirao sam za sebe, ali su ona vremenom postala javna. Preuzeta su čak u programe pojedinih grupa za samopomoć, posebno u programe Anonimnih alkoholičara i Anonimnih ovisnika. Znamo, uzinemirenost i strahovi redoviti su pratitelji u životu ovisnika,

često su i bitne sastavnice samih uzroka ovisnosti. A načela nisu osobito vjerska, povjerenje da se Bog o nama brine kao da na svijetu i nema drugih, tek je u desetoj, zadnjoj maksimi.

Što je, sam sebi, predlagao Sveti Otac? Na prvo je mjesto stavio načelo da će načeli živjeti puninu današnjeg dana, bez pokušaja da i ujutro i poslije podne misli na rješavanje svih životnih problema, i to odjednom. Drugo je načelo da će paziti, i to danas, da u svoje ponašanje unese pristojnost i dostojanstvo, i da će izbjegavati kritiziranje drugih. Treće je da će dan, današnji dan, provesti u uvjerenju da je stvoren za sreću, a četvrto da će na umu imati stvarnost u kojoj živi, da će se stvarnosti prilagoditi, da ne će priželjkivati mogućnosti kojih nema. Peto načelo govori o namjeri da danas – uvijek je riječ samo o „danas“! – pročita barem nekoliko stranica koje vrijedne knjige, šesto je o namjeri da učini barem sitno dobro djelo, sedmo

SAVJET LIJEČNIKA POSVUDA SU I VREBAJU – VIRUSI

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

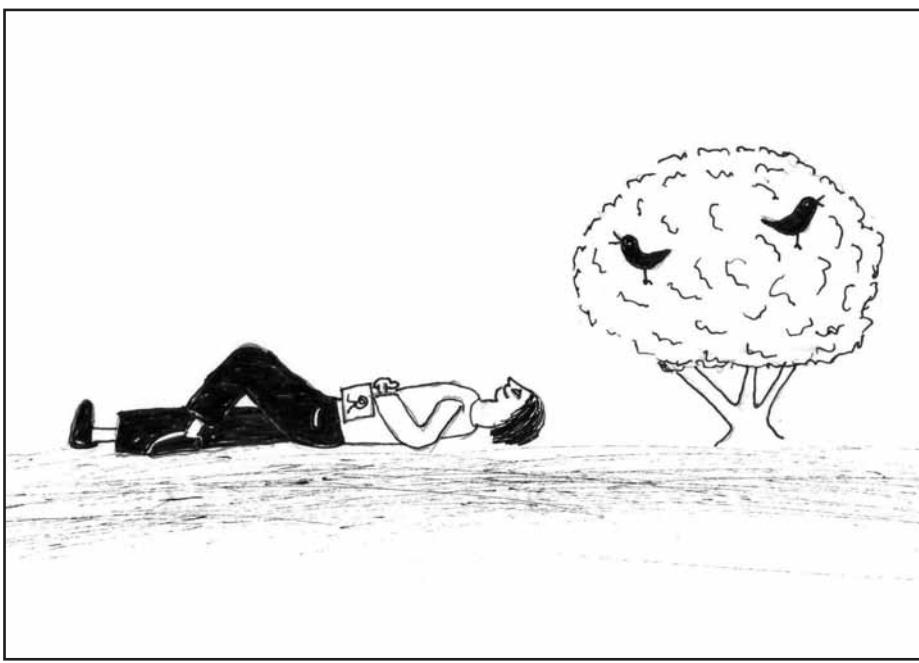
živilih tijela, odnosno izvan stanica domaćina, opстоje samo kratko, ali dovoljno dugo da prijeđu na sljedeću osobu koja dođe s njima u dodir. Kako su baš posvuda, šire se skoro nezadrživo. Zadržavaju se na novcu, kvakama, rukohvatima, mobitelima, a pune su ih kapljice iz dišnih putova i tjelesnih izlučina. Prisutni su kod jela, rukovanja, ljubljenja, spolnih odnosa, uopće, u svim kontaktima.

Većina virusa je za ljude bezopasna. Ali preostaje mnogo drugih koji uzrokuju različite bolesti. Pojedine bolesti su bezazlene, poput tzv. prehlada, ali brojne su i smrtonosne. U nekim slučajevima virusi i nakon preboljeli bolesti ostaju doživotno u tijelu, i dalje zarazni, i mogu se ponovno aktivirati čak i mnogo godina kasnije. Primjer je, često smrtonosna, upala mozga, koja može nastupiti i trideset godina nakon preboljelih ospica ili vodenih kozica.

Isto je primjerice i s tzv. „groznicom“ na ustima, s herpesom zosterom. Ima virusa koji su ujedno i suuzročnici raka, kao primjerice u slučaju raka vrata maternice kod zaraze virusom ljudskog papiloma (HPV), raka jetara kao posljedice neprevladanog hepatitisa C ili tzv. Hodgkinova limfoma zbog Epstein – Barrova virusa (virusa infekcione mononukleoze). Epstein – Barrov virus je i važan rizični čimbenik autoimune bolesti multiple skleroze. A najčešći je uzrok, što je manje poznato, i vrlo teških oštećenja djeteta prije poroda, ako se majka njime u trudnoći prvi put zarazi. A u stanovništvu je vrlo čest – već se i mala djeca u jaslicama i vrtićima ponekad zaraze, te ga prenose dalje, često bez prepoznatljivih simptoma, kao da su „prehlađena“. A protiv Epstein – Barrova virusa ne postoji cjepivo.

Tisućljećima su se i virusi i domaćini prilagođavali strategijama napadaja i obrane. Svaki čovjek ima vlastiti imunski sustav, djelomično naslijeden. Tako su neki ljudi otporniji, a neki se zaraze vrlo često.

Kako god bilo, jesu li živa bića ili nisu, virusi su posvuda oko nas, pa i u nama. Postoje pomoću nas, ulaze u naše žive stanice, mijenjaju njihove genske faktore i koriste njihove stanične funkcije da bi se razmnožavali i širili u druge stanice. Izvan

je o spremnosti da obavi, ako je potrebno, i posao koji mu ne čini zadovoljstvo, a osmo o potrebi da dan vremenski isplanira pa makar znao da program vjerljatno ne će u potpunosti izvršiti. Deveto načelo je o hrabrosti, i glasi: „Danas, samo danas,

ne će se bojati. Posebice se ne će bojati veseliti onome što je lijepo.“

Ozbiljna zapreka na putu k potpunoj smirenosti svakom je čovjeku vjerljatno najveća od svih nesigurnosti, a to je pitanje do kada će živjeti i kako će na kraju

Nezdrav način života, razna oboljenja i lijekovi također mogu slabiti otpornost prema uzročnicima bolesti. Izričiti primjer lijekova koji umanjuju otpornost su kortizon i lijekovi za potiskivanje imuniteta nakon transplantacije organa. U novije vrijeme poznat je i problem da se neki virusi upravo ugnijezde u stanice imunskog sustava te ih razaraju. Posljedica je primjerice bolest HIV. Inače, u procesu umnožavanja genska supstancija virusa često se mijenja, tako da preživljavaju oni otporni na mehanizme stanične obrane. To je naročito izraženo kod raznih vrsta virusa gripe, zbog čega je svake godine potrebno novo cijepljenje.

Antibiotici su potpuno neučinkoviti u borbi protiv virusnih bolesti. Nekritično uzimanje antibiotika kod virusnih oboljenja zapravo je zloporaba koja izaziva rezistencije mnogih opasnih bakterija na te važne lijekove. Protiv nekih virusa postoje lijekovi, virostatici, koji na razne načine sprječavaju umnožavanje virusa, odnosno sprječavaju njihovo prodiranje u stanice. Međutim i protiv virostatika se često razvijaju rezistencije, tako da je u međuvremenu za svakog pacijenta s HIV-

om potrebna individualna, kombinirana terapija.

Kod većine virusnih oboljenja potrebno je i moguće samo ublažavanje simptoma, primjerice snižavanje temperature, korištenje spreja za nos ili sredstava za iskašljavanje, i mirovanje. Najvažnije je predusretanje zaraze, a ono počiva na dva stupa, na savjesnom, redovitom i dosljednom cijepljenju djece i odraslih te na dobroj higijeni. Ne valja se obazirati na sve prisutnije teorije zavjera, na zastrašivanje preveličavanjem mogućih nuspojava cijepljenja. Mogućnost cijepljenja velika je blagodat, spašava milijune života, najučinkovitije je sredstvo koje imamo. Dragocjeno je i redovito pranje ruku, naročito nakon dolaska kući i prije jela, i to sapunom i topлом vodom tijekom barem trideset sekundi. Važno je to i nakon svakog kontakta sa šmrkavim nosićima male djece, a ljubljenje djece u usta absolutni je tabu.

Treba misliti i na strogo izbjegavanje zajedničke uporabe pribora za jelo i ručnika, osobito kod trudnica. Treba paziti i kod kihanja i kašljanja jer sićušne kapljice s mnoštvom klica lete i do tri i pol metra daleko. Ako se usta štite rukom, često

živjeti, a onda i izvjesnost da će umrijeti. U zadnje je vrijeme bilo govora da je današnjim ljudima osobito teško zato što im nedostaje suočavanja s umiranjem, što gotovo nikada nisu uz ljudi koji umiru. Drugi glasovi osporavaju potrebu „suočavanja“, tvrde da svi ljudi o smrti misle dovoljno. Smatraju da je nerazumno inistirati na shvaćanju neshvatljivog, da je jedino razumno produbljivanje vjerovanja da neshvatljivo ne mora dovesti u pitanje dobar život.

Ima i drugo koje je važno: Osobe s iskuštvom u praćenju umirućih, koje rade u hospicijima, svjedoče da je lakše umrijeti onima koji svome životu na kraju mogu pridati smisao. Oni koji to ne mogu često su ogorčeni, misle da su bitno propustili. Zato je možda ispravno zaključiti da je potiskivanje dopušteno, ali da je nedopušteno propuštanje. Dobro smo činili ako poput biblijskog Abrahama na kraju budemmo mogli reći da smo sretni jer smo siti svojih dana. Siti u smislu da je dana bilo dovoljno, ne po broju, nego po tome da smo hranom, smislom, mi ispunili njih i oni nas.

desnom, klice se s ruke dalje prenose na predmete, i na tuđe ruke, kod pozdravljanja. Rukovanje je zato bolje izbjegavati u sezoni gripe ili prehlada, i kod virusnih proljeva koje izazivaju virusi, često norovirusi. Treba se svakako priviknuti na kihanje i kašljanje u pregib laka ili prema pazuzu. Ne valja prstima dodirivati lice, nos, usta ili oči. Za oči je posebno opasan sadržaj mjeđurića herpesa. Dobro je rabiti rupčice za nos koji se smjesta bacaju. Mogu se razrezati na više komada, da ne bude preskupo. Ako to situacija dopušta, dobro je održavati razmak od oko dva metra prema bolesnim ili prehladenim osobama, što znatno smanjuje opasnost od širenja zaraza, iako nije apsolutno sigurno. Ali, u higijeni nije dobro niti pretjerivati. Sredstva za dezinfekciju uglavnom su suvišna, osim kod ulazaka i izlazaka u bolnice i ambulante ili u vrijeme teških i opasnih epidemija. Dosljedna higijena dostaje. Prevladavanjem infekcija povećavamo i vlastitu otpornost, a ponekad stvari jednostavno idu svojim tokom, dolaze i prolaze. Ne možemo živjeti u sterilnom svijetu pod staklenim zvonom. Ali, koliko možemo, trebamo štititi sebe i druge.

MAĐARSKI GUBITCI U HRVATSKOJ I BAČKOJ NA KRAJU I POSLIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA (II.)

Migracije Mađara

Mađari su u Središnju Hrvatsku naseljeni tijekom druge polovice 19. i početkom 20. stoljeća. Nakon Prvoga svjetskog rata dio ih se djelomično vratio u Mađarsku između 1920. i 1940. godine. Prema sporazumu Nezavisne Države Hrvatske (NDH) i Kraljevine Mađarske iz 1942., iz jugoistočne Slavonije i iz sjeveroistočne Bosne, zbog partizanske opasnosti preseljeno je u

Pišu:

BOGNÁR András, akademik
&
HORVÁTH M. László,
Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj (Zagreb)

i to u današnja naselja: Stepanovićevo (Horthyvára), Veternik (Hadikliget) i Sisrig (Hadiknépe). Sljedeće godine (1943.),

lizaciju koja je izazvala protivljenje kod Mađara, što se završavalo ili njihovim protjerivanjem ili oduzimanjem njihove imovine. Ovakvi postupci bili su česti u bjelovarskom i moslavačkom području kao i kotaru Garešnica. Protivljenje Mađara često su pratila pogubljenja ili protjerivanja u koncentracijske partizanske logore, naročito u okolini Lipika i Pakraca, ali sve je to obilježilo i situaciju Mađara u Istočnoj Slavoniji i u Srijemu (Marica

KARAKAŠ OBRADOV, 2014.). Od protjeranih i iseljenih Mađara mnogi su se poslije Drugog svjetskog rata preko Mađarske iselili u Australiju (KARAKAŠ OBRADOV, 2014.). Protjerano je i 1.200 Mađara iz Bosne.³

Kao što smo već napomenuli, seobe Mađara u Hrvatskoj za vrijeme Drugoga svjetskog rata počele su zbog jačanja i proširivanja partizanskog pokreta. Na molbu Mađarskoga kulturnog društva, hrvatski državni organi su u ožujku 1943. godine dopustili i sproveli njihovo preseljenje iz Kutine u Čakovce (u Srijemskoj županiji), i iz naselja Humljana u Korođ, Laslovo, Hrastin, Čepin i Dalj (KARAKAŠ OBRADOV, 2014.). Iz Zrinja Lukačkog, uz pomoć hrvatskih domobrana, stanovništvo se s otprilike 200 kočija, preselilo u Marince pored Vukovara.

Iz Velikoga i Maloga Grđevca Mađari su se preselili u Andrijaševce i Cernu u blizini Vinkovaca (KARAKAŠ OBRADOV, 2014.). Treba napomenuti i to da se iz okoline Slatine, preko mosta na Dravi u Terezinu Polju, mnogo Mađara vratilo u Mađarsku, naročito iz mjesta Budakovac, Crni Zaton, Novi Gradac, Daruvar, Detkovac, Đulovac, Garešnica, Grubišno Polje, Pepelana, Brezovačka Krčevina i Selna, dakle prije svega iz kotara Virovitica, Grubišno Polje i Daruvar. Svima njima oduzeta su imanja. Mnogo njih je prilikom seobe izgubilo i život.

Po nekim podatcima, godine 1946. u Mađarskoj se nalazilo oko 84.800 izbjegli-

Spomenik žrtvama racije 1942. u Novom Sadu

Bačku 1.552 Mađara (395 obitelji), i to iz Gunje, Račinovaca, odnosno Soljana i Vrbanje (iz općine Županja) i iz Bosne: iz Vučinjaka, i mjesta Brke (općina Brčko) i iz Bijeljine.¹ Mađare iz Bosne odnosno iz Slavonije su smjestili u sela Bačko Bodroške Županije, gdje su tijekom 1941. doselili Sikulce (Székelye) iz Bukovine,

preselili su dodatnih oko 1.500 Mađara iz Bosne i Slavonije, na područje tadašnje Mađarske, prije svega u Bačko-Bodrošku županiju.²

U Drugome svjetskom ratu, zbog jačanja i proširivanja partizanskog pokreta na području NDH, Mađari su došli u tešku političku i egzistencijalnu situaciju. Zbog toga su se mnogi od njih željeli iseliti. Postrojbe jugoslavenskih partizana su u pojedinim mjestima vršile prisilnu mobi-

1 Na području Vojne krajine, Središnje Hrvatske i Zapadne Slavonije uselilo se mađarsko stanovništvo poslije njenog ukidanja (točnije od 1871.-do 1882.), na mjesto Srba i Hrvata, koji su se masovno odseljavali u prekomorske zemlje, pa su jeftino prodavali svoja imanja. Mađarsko stanovništvo useljavalo se iz županija preko Dunava: županije Vas (Vaš), Zala, Somogy (Šomod), tako da je već do 1910. u Središnjoj Hrvatskoj bilo 51 selo s većinskim mađarskim stanovništvom. (BOGNÁR A., rukopis).

2 M. KARAKAŠ OBRADOV, 2014., *Novi mozaici nacija u „Novim poredcima“: Migracije stanovništva na hrvatskom području tijekom Drugog svjetskog rata i porača*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., str. 331., 337.-352. + 3 dokumenta.

3 Ibid, 2014.

Jedno od najzapoštenijih masovnih grobišta u Bačkoj, nalazi se u nekada bogatom, a od 1945. koloniziranom Vrbasu

glica iz Jugoslavije, a po popisu iz 1949. godine 65.877 Mađara je imalo jugoslavensko podrijetlo, s tim da je njih oko 7.000 bilo iz Hrvatske (KARAKAŠ OBRADOV, 2014.).

Pitanje odmazde nad Mađarima u Bačkoj u 1944./45. godini

Stravična odmazda nad Nijemcima i Mađarima u Vojvodini (posebice u Bačkoj) 1944/45, nastavak je plana o etničkoj i homogenoj Velikoj Srbiji. To je plan, po kojem se željelo granice tadašnje Srbije znatno proširiti, a tamo živuće starosjedi telje asimilirati ili protjerati. U svom referatu **Vasa Čubrilović** je 1937. detaljnije razradio plan etničkog čišćenja. Tog plana su se kasnije držali svi političari na čelu Srbije, Kraljevine SHS ili Jugoslavije, bez obzira na to, kojem su svjetonazoru pripadali.⁴ Zato smo slobodni ukratko analizirati i pitanje partizanske i komunističke represije i zločina nad Mađarima u Bačkoj krajem i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, u koje su nesumljivo bili izloženi dijelom i brojni mađarofilno nastrojeni Hrvati, odnosno Bunjevci i Šokci. Ali potrebno je prikazati i povjesni prikaz ovog područja, kako bi se razumjeli kasniji događaji.

Područje Vojvodine kao dio Mađarsko-ga Kraljevstva (KOCSIS, K., KOCSIS-HODOSI, E., 1998; SZABÓ, I. 1954.; ENGEL, P. 1995.),⁵ do početka osman-

skog prodora bilo je naseljeno većinskim mađarskim stanovništвом. Osmanskim prodom dio stanovništva s juga i jugozapada Balkana (Srbi i Hrvati), bježalo je na sjever i naselilo se dopuštenjem kralja Matije Korvina, u Južnim krajevima Mađarskoga Kraljevstva. Mohácskom bitkom (29. kolovoza 1526.) i porazom vojske Mađarskoga Kraljevstva, Turci su na ovo područje naseljavali slavensko stanovništvo, posebno Srbe. Osim toga između 1645. i 1655. franjevcii su doveli oko 8.000 Hrvata iz Bosne i Dalmacije. Nadalje, pod vodstvom patrijarha Arsenija III. Čarnejevića 1690.⁶ u krajeve današnje Vojvodine doselilo se oko 40.000 srpskog stanovništva, a pod Arsenijem IV. Jovanovićem 1740. također mnoštvo Srba.

Poslije protjerivanja Osmanlija, Habzburzi su naselili i Nijemce, tako da je Vojvodina tijekom zadnjih tristo godina postala višenacionalno područje. Poslije Prvoga svjetskog rata i odcjepljenja ovog područja od Mađarske (Trianonskom mirovnim diktatom iz 1920.) došlo je do bitnih promjena. Naime, prije Prvoga svjetskog rata to područje bilo je višenacionalno, dolazilo je do miješanih brakova, dobar dio stanovništva govorio je dva ili više jezika, pa je i osjećaj nacionalne

pathian Basin, Geographical Research Institute and Minority Studies Programme Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 1998. p. 241.; SZABÓ I. 1954.; ENGEL P. 1995.

4 Philip J. COHEN, *Tajni rat Srbije. Propaganda i manipuliranje povijesću*, Ceres, Zagreb, 1997.

5 KOCSIS K., KOCSIS-HODOSI E., *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Car-*

pripadnosti bio često dvostrani. To je posebno vrijedilo u pograničnim dijelovima Vojvodine. Ali za vrijeme Kraljevine SHS, i u Vojvodini počela je praktična primjena velikosrpske ideje,⁷ nametanje službenoga srpskog jezika, ukidanje mađarske pedagoške škole i bitna reorganizacija (mađarskoga) školskog sustava, koja je u slučaju djece imala za cilj što veće smanjenje broja učenika koji bi pohađali mađarske škole. Slijedili su premještaji mađarskih učitelja u Južnu Srbiju, ukidanja mađarske stranke i niz sličnih mjera radi ostvarenja težnje za pretvaranjem višenacionalne sredine u jednonacionalnu. Zbog takvog nametanja velikosrpske ideje bili su nezadovoljni ne samo Mađari već i dio Bunjevaca (kao grana hrvatskog naroda).⁸

Nakon poraza Austro-Ugarske Monarhije i primirja potpisanih u Beogradu 7. studenoga 1918., srpske vojne postrojbe su od 7. do 19. studenog uz blagoslov sila Antante okupirale područje Južne Mađarske (Bačka i Banat) do demarkacijske linije Arad-Segedin-Baja. Novosadska skupština 25. studenoga 1918. proglašila je priključenje Vojvodine Kraljevini Srbiji, ne uzimajući pri tome u obzir želje većinskog mađarskoga i njemačkog stanovništva koje je 1910. činilo 54,41% ukupne demografske mase prostora (u Bačkoj 65,34%, a u Banatu 41,32%), dok je udio Srba i Hrvata bio 34,2% (u Bačkoj 28,8%, a u Banatu 41,18%). Ovo područje odredbama Trianonskog mirovnog ugovora od 4. lipnja 1920. predano je, dakle, u ruke srpske manjine. Da bi doveli u pitanje rezultate mađarskog popisa stanovništva iz 1910. godine, prema analizi prezimena **Svetozara Pribićevića** (D. KIRILOVIĆ, 1937.), oko 52.000 Mađara

7 Jedan od začetnika velikosrpske ideje u formi državnog plana pod nazivom „Načertanije“ bio je još u 19. stoljeću Ilija Garašanin. Njegovi brojni sljednici su: Vasa Čubrilović, koji je zagovarao radikalne metode, Stevan Moljević, koji je bio pristaša etničkog čišćenja („Homogena Srbija“), zatim Jovan Cvijić, Milan Nedić, Petar Niketić, Draža Mihajlović i dr. U svojoj knjizi Vladan Jojković 1931., piše, da je za potpunu etničku promjenu prostora Bačke, Banata i Baranje potrebno prisustvo ukupno 360.000 Slavena, ako se želi postići slavensku većinu, a 435.000 Južnih Slavena ako je cilj postići južnoslavensku većinu na ovim prostorima.

8 Dr. MÉSZÁROS Zoltán, „I. Szabadka. Szabadka, a majdnem polgári város (I. Subotica. Subotica, kao skoro gradanska varoš)“. U: *Memento 70. Szabadka gyásznapjai 1944-2014.*, Keskenyúton Délvidéki tragédiák 1944-45 Alapítvány, Budapest, Szabadka, 2014.

Stotina pogijenih Mađara i Nijemaca u Vrbasu od 1944. strpljivo čeka na dostojan spomenik

prema približnim procjenama (KOCSIS, K., KOCSIS-HODOSI, E., 1998.), deklarirano je ili registrirano na sljedeći način: 12.300 Mađara kao Nijemci, 32.600 kao „srpsko-hrvatski katolici“, i 6.850 Mađara kao ostale nacionalnosti.

Kako se to radilo, najbolje pokazuje usporedna analiza narodnosne strukture grada Subotice (S. ŽULJIĆ, 1991.). Prema mađarskom popisu iz 1910., u gradu je ukupno živjelo 94.600 stanovnika, i to: 55.587 (58,8%) Mađara, 3.514 (3,7%) Srba, 33.596 (15,6%) Hrvata-Bunjevaca i 1.913 (2,0%) Nijemaca. Prema srpskom popisu s početka 1919. u Subotici je živjelo 101.286 stanovnika, i to: pravoslavnih i katoličkih Srba 73.872 (72,93% - u koje su ubrojili Bunjevce 65.135 ili 64,31%, i pravoslavne Srbe 8.737 ili 8,63%), zatim Mađara 19.870 (19,62%), Nijemaca 4.251 (4,28%) i Židova 3.293 (3,25%). Prema podacima vjerske statistike iz 1910.⁹ katoličko stanovništvo kojemu su pripadali Mađari i Bunjevci, činilo je oko 90% stanovništva grada (BOGNAR, H. I., 2012). Preko 76,9% Mađara katolika (oko 40.000) govorilo je samo mađarski jezik bez obzira na to što su neki od njih eventualno imali prezimena slavenskog podrijetla. Srpskim popisom od 1919. zbog velikosrpskih je težnji preko 35.000 Ma-

dara proglašeno tzv. katoličkim Srbima (BOGNAR, H. I. 2012). Pored navedene diasimilacije između dva svjetska rata, od 1918. do početka 1921. iz Bačke i Banata protjerano je, izbjeglo ili je repatriirano 39,27% mađarskih službenika, intelektualaca i posjednika, te vojnih i sigurnosnih službenika (Jelentések, 1986.). Dodati treba da su srpske vlasti nepravednom agrarnom reformom i perfidnom poreznom politikom prouzročili tijekom 1920-tih i 1930-tih godina intenzivnu ekonomsku emigraciju.¹⁰ Odrazilo se je to na daljnje smanjivanje broja mađarskog stanovništva Bačke tijekom 30-tih godina, dok se zahvaljujući useljavanju oko 64.000 Srba (KOCSIS, K., KOCSIS-HODOSI, E., 1998), njihov udio 1931. povećao na 37,4% stanovništva Vojvodine, a u Bačkoj na 24,05% (BOGNAR, A., 1995.). [Vidi 4. Tabelu]

Kako su Novosadskom kotaru 1948. godine za vrijeme popisa stanovništva pripadala i srijemska sela i gradovi duž Dunava od Petrovaradina pa do Neština, točnije do republičke granice s Hrvatskom, struktura stanovništva Bačke prema materinskom jeziku za 1948. godinu iskazana je bez navedenog dijela Srijema. Upravo stoga u Bačkoj su Mađari zadržali

relativnu većinu.¹¹ U dijelu teritorija Bačko-Bodroške županije, koja je između dva svjetska rata pripadala Jugoslaviji, 1931. relativni postotak mađarskog stanovništva prema materinskom jeziku bio je 34,2%, a 1941. godine 45,4% [Vidi 5. Tabelu]. U Južnoj Baranji se broj mađarskog stanovništva također povećao, u odnosu na jugoslavenski popis stanovništva iz 1931. s 29,9% na 46,7% u 1941. Dio Srba koji se u Bačku naselio poslije 1918. prognan je ili manjim dijelom pogubljen. U Južnoj Baranji naprotiv, useljeni Srbi su uglavnom izbjegli.

Nakon što je Njemačka 6. travnja 1941. napala Jugoslaviju, te proglašenjem NDH 10. travnja 1941., Kraljevina Jugoslavija se raspala pa je i *de iure* prestala postojati kao državnopravna tvorevina. Koristeći tu činjenicu, Kraljevina Mađarska je u vremenu od 11. do 14. travnja 1941. vojno zaposjela Bačku (8.538 km²), Južnu Baranju (1.214 km²), Međimurje (775 km²) i Prekomurje (947 km²), povrativši time navedena područja koja su Trianonskim mirovnim ugovorom od 4. lipnja 1920. pripala Kraljevini SHS (od 1929. Jugoslavija), bez znatnijih oružanih sukoba. Banat (9.374 km²) su zbog mogućeg sukoba između Mađarske i Rumunske, Nijemci ostavili Srbiji mada su sve do kraja 1944. taj prostor držali pod svojom okupacijom, a Srijem su prepustili Hrvatskoj.

Mađarsko stanovništvo u Vojvodini doživjelo je to kao ispravljanje nepravde učinjeno Trianonskim mirovnim diktatom, a srpsko stanovništvo kao okupaciju. Stoga je lokalno srpsko stanovništvo počelo s diverzijama, a posebno su Srbi iz Banata prelazili rijeku Tisu i izvodili u Bačkoj razne diverzantske akcije. Cilj napada nisu bili samo prometnice, željezničke pruge u Bačkoj, prekidanje telefonskih vodova i paljenje sazrelih žitnih i kukuruznih polja odnosno skladišta te polja zasađenih kudeljom (podmetnutih požara je do listopada 1941. bilo preko 30), već su iz zasjede izvršavali i brojne napade na mađarsku vojsku i pripadnike oružništva (žandarmerije). Takvi napadi postajali su sve učestaliji i događali su se kroz cijelu 1941. godinu, ali i kasnije.¹²

11 BOGNÁR, A., 1995., *The Status of Hungarians in Vojvodina from 1918. to 1995.*, An International Symposium „Southeastern Europe 1918-1995“.

12 SAJTI A., Enikő, „Magyars and Serbs: the ‘Southlands’ 1941-1945.“, *Hungarian Quarterly*,

9 Magyar népszámlálás 5. knjiga, 1920. (Mađarski popis stanovništva)

10 Od 1921. do 1929. iz Vojvodine u Ameriku i Australiju iselilo se 14.442 Mađara (NYIGRI 1941.)

4. Tabela. Struktura stanovništva Bačke prema materinskom jeziku u razdoblju od 1931. do 1948. godine (dio Bačke koji je pripadao Kraljevini Jugoslaviji).

Materinski jezik	1931.	%	1941.	%	1948.	%
Mađari	259.355	33,00	358.531	45,40	307.343	38,07
Hrvati	94.685	12,00	6.049	0,77	88.491	10,96
Slovenci	1.371	0,20	445	0,05		
Bunjevci	-	-	(56.239)	(7,10)	-	-
Srbi	188.809	24,10	151.269	19,60	303.664	37,62
Nijemci	178.852	22,80	162.070	20,50	10.638	1,30
Slovaci	34.234	4,40	32.578	4,10	36.041	4,40
Rusini	11.414	1,40	11.414	1,50	17.269	2,20
Ostali	16.217	2,10	9.125	1,20	43.076	5,30
Ukupno	784.896	100,00	789.705	100,00	807.122	100,00

Izvor: Jugoslavenski popisi stanovništva 1931. i 1948. godine te mađarski popis od 1941. godine.

5. Tabela. Sastav stanovništva prema materinskom jeziku i nacionalnosti po mađarskom popisu 1941. u dijelu Bačko-Bodroške i Csongradske županije (za naselje Horgoš) koji je do 1941. pripadao Kraljevini Jugoslaviji.

	Materinski jezik	%	Nacionalnost	%
Mađari	358.531	45,40	372.706	47,19
Nijemci	162.070	20,52	157.500	19,94
Slovaci	32.578	4,12	30.068	3,81
Rumunji	273	0,03	207	0,03
Rusini	13.829	1,76	13.306	1,68
Hrvati	6.049	0,77	6.497	0,82
Bunjevci	56.254	7,12	49.095	6,21
Ukupno (Hrv.+Bunj.)	62.303	7,89	55.592	7,04
Srbi	151.269	19,15	148.693	18,83
Slovenci	445	0,05	401	0,05
Romi	540	0,07	4.287	0,54
Židovi	358	0,04	-	-
Ostali	7.569	0,97	6.945	0,88
Ukupno	789.705	100,00	789.705	100,00

Izvor: Demografski podatci popisa stanovništva u 1941. po naseljima i županijama (Za područja koja su danas izvan granica današnje Mađarske). Rukopis. Központi Statisztikai Hivatal (Središnji statistički ured), Budapest, 1990.

Kako mađarska vojska nije uspijevala spriječiti takve diverzije, u Novom Sadu su u siječnju 1942. donijeli odluku da će sprovesti čistku u cilju hvatanja i kažnjavanja počinitelja. Ona je prerasla u kravu raciju. Tim povodom u Čurugu i Žablju (Šajkaško područje), a nešto kasnije i u Novom Sadu i okolini, ubijeno je 3.309¹³ odnosno 3.808 osoba¹⁴ većinom Srba. General-pukovnik Szombathelyi Ferenc

Volum 52. No. 204. Winter 2011., 105.-131.

13 SAJTI A. Enikő, *Impériumváltások, revízió, kisebbség*, (Promjena imperija, revizija, manjine) Budapest, 2004.; SAJTI A., Enikő: *Az újvidéki razzia elő- és utótörténete*, Délvidék 1941-1944. str. 29-34.

14 DOMONKOS, László, *Magyarok a Délvidéken* (Madari u Južnoj Madarskoj), Zrinyi Kiadó, Budapest, 1992. Treba napomenuti, da je prema nekim drugim mađarskim izvorima broj žrtava 3.340. (PIHURIK, Judit, „Hideg napok“, in *Rubikon* 2009/05.

se ogradio od ovog zločina koji je nazvao ratnim zločinom. Na njegov prijedlog, tadašnja mađarska vlada je također osudila ovaj čin pa je 14. prosinca 1943. pokrenula pred Vojnim sudom postupak protiv 15 visokorangiranih vojnih i redarstvenih časnika od kojih su neki osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne. Međutim, petorica prvooptuženih pobegli su u Njemačku. Svi osuđeni, pa i oni izbjegli, osuđeni su na smrt i smaknuti tek po završetku rata. Među osuđenima u Novom Sadu (30. listopada 1946.) i pogubljenima (kao šesnaesti) bio je i general-pukovnik Szombathelyi Ferenc, kojega je mađarsko Vrhovno sudska vijeće prethodno (22. svibnja 1946.) oslobodilo krivnje glede izvršene racije. Treba reći i da je mađarska vlada 1943. izglasovala trajnu (godišnju) odštetu članovima pogodenih obite-

lji.¹⁵ O tome žalosnom događaju (raciji) prvi je objavio knjigu mađarski pisac Cseres Tibor pod naslovom „Hideg napok“.¹⁶ Taj ratni zločin mađarske vojske opisali su i srpski pisci, s preuveličavanjem broja žrtava, ali i prešućivanjem uzroka koji su doveli do toga zločina. Mi bismo podvukli da je taj zločin, neovisno o navedenim uzrocima, doista učinila mađarska vojska i policija, ali ne mađarsko stanovništvo u Bačkoj, protiv kojega je u jesen i zimi 1944.-1945. izvršena neviđena odmazda od strane partizana.

Tijekom svibnja 1941. mađarske vlasti internirale su 10.459, a u lipnju iste godine oko 12.000 Srba, da bi u razdoblju do 1944. protjerali u Srbiju njih oko 27.000 (KOCSIS, K., KOCSIS HODOSI, E., 1998.). Deportiranjem Srba, njihov se broj u Bačkoj smanjio za oko 20% u odnosu na 1931. godinu. U vremenu do popisa stanovništva provedenog od mađarskih vlasti između 11. do 27. listopada 1941. naseljava se mađarsko stanovništvo iz Rumunjske, i to 13.200 iz Bukovine i njih 815 iz Moldavije (tzv. Sikulci, prema KOCSIS, K., KOCSIS-HODOSI, E., 1998.) te 2.325 mađarskih veterana, tzv. vitezova u Bačku i to pretežito u bivša naselja srpskih kolonista koja su formirale jugoslavenske vlasti između dva svjetska rata (u naselja: Novi Žednik, Hadžićevo, Višnjićevo, Novo Selo, Bastinu, Karađorđevo, Bački Sokolac, Njegoševo, Lipar, Stepanovićevo, Temerin-Staro Đurđevo, Sirig, Vajska, Bački Mali Veternik). Prema našoj analizi kretanja broja Mađara, u potiskim kotarevima (Stari Bečeј, Žabalj, Titel), i gradovima (Senta i Kaniža), između 1931. i 1941. godine utvrđen je izuzetno veliki porast mađarskog stanovništva, što se može objasniti naseljavanjem iz susjednog Banata (prema našoj procjeni oko 5.000 osoba). Popisom od 1941. utvrđena je i reasimilacija dijela Bunjevaca i Šoka-

15 GULYÁS, László, *A 20. századi magyar-szerb közös történelem vitás ponjai (1918-1945), különös tekintettel a Délvidéki magyartírásra (1944-45)*. (Sporna mađarsko-srpska pitanja iz zajedničke povijesti 20. stoljeća (1918-1945), sa osobitim osvrtom na istrebljenje Mađara (1944-45), u: Délvidéki magyar golgota 1944-45. Délvidéki Ház-Keskenyúton Alapítvány, Budapest-Szeged, 2015.

16 CSERES, Tibor: „Hideg napok“ (Hladni dani). 1964. Magvető Kft., Budapest. Na osnovi te knjige 1966. redatelj Kovács András snimio je i film „Hideg napok“ koji je dobio veoma veliki publicitet.

ca u Mađare, i to prema našoj procjeni od oko 38.000 osoba, te Nijemaca oko 4.000 osoba. Rezultat navedenih procesa uključuju i prirodni prirast, zatim imigraciju oko 20.000 državnih i sigurnosnih službenika, brojnih vojnih osoba, te povratnika koji su Baćku napustili nakon završetka Prvoga svjetskog rata i Trianonskog mira. Dodati treba i relativno veliki broj imigranata izbjeglica Mađara iz Rumunjske (iz Južne Transilvanije koja je Bečkom arbitražom ostavljena Rumunjskoj), Banata, Srijema i Slavonije i tzv. veterana (oko 25.000). Navedenim vrlo izraženim imigracijskim procesima, čemu trebati dodati i prirodni prirast (oko 10.000 između 1941. i 1944. godine), broj mađarskog stanovništva do 31. srpnja 1944., prema našim procjenama, porastao je na oko 376.000 do 382.000 osoba. Prema tome, ukupni porast Mađara između 1931. pa do popisa stanovništva 1941. porastao je za 99.176 osoba ili 38,24%, a nakon toga do 31. srpnja 1944. za oko 18.000 do 24.000 osoba.

Smišljen i organizirani zločin nad mađarskim pučanstvom

Uz pomoć armije Sovjetskog Saveza koja je prodrla 22. rujna 1944. (u Banat) i armije Bugarske, jugoslavenski partizani su pod vodstvom **Koće Popovića i Peke Dapčevića**, a na čelu s **Josipom Brozom Titom**, premjestili svoje sjedište 16. listopada 1944. u Vršac u Banatu, gdje su pobili nekoliko stotina Nijemaca. Kako je sovjetska armija žurila prema Berlinu, jugoslavenski partizani su na oslovojenim područjima započeli s državnim terorom. Najviše rukovodstvo imenovalo je **Ivana Rukavinu**¹⁷ komandantom Vojne oblasti Bačke, Banata i Baranje. Tada je počela krvava odmazda prema lokalnomu civilnom mađarskom i njemačkom stanovništvu, budući da su pravi krivci već napustili ovo područje. U to je vrijeme postala očita prava namjera partizanskog vodstva: dok se na 2. zasjedanju AVNOJ-a (1943.) govorilo o demokraciji i o pravima nacionalnih manjina u budućoj državi, sada se (1944.), poslije amnestije i priključenja četnika partizanskom pokretu, već govorilo o radikalnim rješenjima prema nje-

Novi Sad još ni danas nema dostojan spomenik pogubljenim Mađarima

mačkom i mađarskom stanovništvu. Nad njemačkim stanovništvom primjenjeno je načelo kolektivne krivnje, pa su Nijemci iz Vojvodine, Baranje i Slavonije gotovo u potpunosti protjerani, zatvoreni u logore ili ubijeni, a njihova imovina konfiscirana. Govorilo se da će i prema Mađarima biti primijenjen isti postupak, ali je intervencijom komunista iz Republike Mađarske on ipak bio ponešto ublažen. Partizani su 1944. osim protiv Nijemaca i Mađara započeli krvavim odmazdama i protiv Albancara i Talijana, ali i protiv svih pojedinaca i skupina unutar južnoslavenskih naroda, za koje su pretpostavljali da bi mogli predstavljati moguću oporu (intelektualci, imućniji ljudi, svećenici, osobe koje su zauzimale važnije funkcije...).

I tako je na žalost, velikosrpska ideja prevladala u znatnoj mjeri odnosno nastavila ostvarivati svoje političke ciljeve i među partizanima, pa je u proglašu od 22. listopada 1944. general Rukavina pozvao antifašističke snage *da podupru očuvanje južnoslavenskog karaktera ovog kraja*, nadalje naglasio obvezu slavenoskog stanovništva *da u korist nacionalne budućnosti podupiru odgovarajuće mjere* a u cilju stvaranja slobodne, demokratske, federalne Jugoslavije.¹⁸ Propaganda je bila učinkovita: „Narod osjeća da je po-

treban ovaj odlučan korak, i da su nužni tako odlučni koraci, koji će osigurati jugoslavenski karakter Banata, Bačke i Baranje.“¹⁹

Ovoj ideji umnogome su doprinijeli srpski nacionalisti poput Vase Čubrilovića,²⁰ koji je novoj vlasti 3. studenog 1944. i službeno predstavio svoj već od ranije pripremljeni referat pod nazivom „Manjinski problem u novoj Jugoslaviji“.²¹ Neslužbeno, on je taj referat poslao partizanima već ranije. Mislimo da njegov referat zaslžuje ponovljeni prikaz, jer je u veoma velikoj mjeri primijenjen od strane pobednika. Čubrilović piše: „Svojom životom vekovnom borbom mi smo uspevali da suzbijemo Italijane od našeg Jadrana, da zadržavamo Nemce na Karavankama, da uspešno vodimo borbu sa Mađarima

19 *Slobodna Vojvodina*, 28. listopada 1944. U: SAJT, A. Enikő, 2004., 320.-321.; CSERES, T.: *Krvna osveta u Bačkoj*, AGM, Zagreb, 1993., 96.-99.; Vladan JOJKIĆ, *Nacionalizacija Bačke i Banata: Etno-politička studija*, Štamparija Jovanović i Bogdanov, Novi Sad, 1931.

20 Čubrilović je rođen u Bosanskoj Gradiški 1897., Srbin, sveučilišni profesor povijesti u Beogradu, u mladosti član *Mlade Bosne* i jedan od sudionika atentata na Franju Ferdinanda 1914. u Sarajevu, ministar poljoprivrede 1945. i šumarstva 1947. Bio je i član Srpske akademije nauka. Njegov rad: „Manjinski problemi u novoj Jugoslaviji“ prvi put je objavljen list *Dnevni telegraf*, u brojevima 18. i 25. rujna 1996.

21 Vasa Čubrilović je kao povjesničar još 7. ožujka 1937. objavio svoj rad pod naslovom *“Iseljavanje Arnauta”* (*Iseljavanje Albancara*).

17 General-armije Ivan Rukavina radio se u Otočcu 1912., dragovoljac španjolskog gradanskog rata, 1944. postaje zapovjednik Vojne uprave za Baćku, Banat i Baranju. Tu dužnost obnašao je do početka 1945. godine.

18 MV AZ PK KPJ za Vojvodinu br. 18815.; Aleksandar KASAŠ: „Madari u Vojvodini 1941.-1946.“ Filozofski fakultet, Novi Sad, 1996., 158., 2.

Odavanje počasti 1944. temerinskim Mađarima koje su pobili jugoslavenski partizani

i Nemcima u ravniciama Bačke, Banata i Srema (...) Prilikom rešavanja manjinskog problema, mi moramo po svaku cenu etnički osvojiti Bačku, Kosovo i Metohiju, izbacujući tom prilikom koju stotinu hiljada Mađara i Arnauta iz naše države. (...) Demokratska Federativna Jugoslavija može imati mira i osiguran sigurni razvitak samo onda, ako bude etnički čista, i ako rešenjem manjinskog pitanja jednom za uvek ukloni uzroke trivenjima između sebe i susednih država. (...) Vojvodina je žitnica cele Jugoslavije, i da u njoj nema ni jednog Srbina i Hrvata, morali bi se za nju boriti, zbog ishrane miliona naših građana, u pasivnim krajevima južno od Save i Dunava. (...) Međutim, u toj Vojvodini, mi Srbi i Hrvati činimo samo relativnu većinu, zato nam se moglo i desiti u ovom ratu da Mađari uzmu Bačku... (...) Državnici stare Jugoslavije nisu to imali u vidu 1918. god. kad su zadržali nacionalne manjine. (...) Ja namerno u ovom referatu usredsređujem pažnju na Vojvodinu i Staru Srbiju, jer smatram da je tu čvor našeg manjinskog problema. (...) Po pitanju važnosti naroda koje treba iseliti, mišljenja sam, da treba uzeti red: Nemci, Mađari, Arnauti, Italijani, Rumuni. (...) za nas je važno očistiti Nemce, Mađare iz Vojvodine (...) Ukloniti iz Bačke 200.000 Mađara, značilo bi rešiti mađarski manjinski problem kod nas. (...) Ako bi mi uspeli da izbacimo iz Bačke, Banata

i Srema, iz označenih srezova 5–600.000 Nemaca i Mađara, i na njihovo mesto da naselimo naš svet, Vojvodina bi jednom zauvek postala naša. (...) ...vojska još u toku ratnih operacija mora planski i nemilosrdno da očisti od nacionalnih manjina sve ove krajeve, koje želimo da naselimo svojim, nacionalnim elementom. (...) Prilikom čišćenja manjina naročito treba obratiti pažnju na inteligenciju i bogatije društvene slojeve.²²

Vasa Čubrilović detaljno je razradio i predložio način preuzimanja poljoprivrednih površina, kuća, obrtničkih radionica i tvornica u vlasništvu nacionalnih manjina, organiziranje poslova oko protjerivanja, kao i potrebu osnivanja poljoprivrednih zadruga: „Zato vojvođanske ravnice trebaju da posluže, ne kao smetište za koju stotinu hiljada gladnih Crnogoraca, Hercegovaca i Krajišnika, nego kao poljoprivredna osnova za ishranu celokupne države, za njenu industrijalizaciju. (...) Zato je uloga vojske u ovom poslu najznačajnija. Ona je ta, koja ima da primeni oružanu silu pri izbacivanju manjina iz naše države. Zato je od prvoklasne važnosti, da naši vojni komandanti, u predelima naseljenim Mađarima, dobiju precizna uputstva, šta i

22 Vasa ČUBRILOVIĆ: „Manjinski problemi u Novoj Jugoslaviji“, *Hereticus*, 1/2007, 379.-391., http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/Hereticus/V_1/28/download_ser_lat (datum pristupa: 29. 12. 2016.).

kako da rade. Još bi najbolje bilo osnovati pri Vrhovnoj komandi narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda poseban odsek, koji bi imao zadatak da se brije o čišćenju manjina još u toku rata. (...) Ovo pitanje je tako važno, da bi može biti bilo vrlo korisno, da Maršal Tito, kao Vrhovni komandant Narodno-oslobodilačke vojske, izdajući uputstva vojsci, izda što pre i posebna uputstva Narodnooslobodilačkim odborima, kako da se postupa po ovom pitanju.“²³

Prije Čubrilovića, istom cilju posvećen, ali nešto manje radikalni bio je srpski demograf **Vladan Jokkić**, koji je u svojoj knjizi 1931. napisao da je za potpunu etničku promjenu prostora Bačke, Banata i Baranje potrebno naseliti ukupno 360.000 Slavena ako je cilj postići slavensku većinu, a 435.000 Južnih Slavena ako je cilj postići južnoslavensku većinu. Pri tome je razradio u koje općine koliko Slavena treba naseliti da bi se postigla homogena većina.²⁴

Koliko su jugoslavenski partizanski zločinci zdušno prionuli „čišćenju“ prostora gdje su živjeli Mađari i Nijemci, i kakvu su okrutnost i bestijalnost pokazali u jesen i zimu 1944., ali i 1945. godine, vidi se iz nekoliko primjera. U Subotici i okolini, pogubili su više tisuća Mađara,²⁵ sve koji su bili članovi nekih mađarskih, pa čak i kulturnih udruga. Nisu imali milosti čak ni prema dvije djevojčice, koje su kao devetogodišnjakinja i desetogodišnjakinja (**Soós Dékány Terike i Soós Szegedi Gabriella**), u vrijeme povratka mađarske vlasti 1941., u Subotici recitirale pjesmice dobrodošlice.²⁶ Zločini su činjeni po odbrenju najvišega vrha.²⁷ U Novom Sadu pogubili su oko dvije tisuće Mađara koji

23 Isto, 389.-390.

24 V. JOJKIĆ: *Nacionalizacija Bačke i Banata*, Novi Sad, 1931.

25 CSERES, T., *Krvna osveta u Bačkoj*, Zagreb, 1993.

26 *Memento 70. Szabadka gyásznapjai 1944-2014.* (Memento 70. Subotički dani žalosti 1944-2014.) Knjiga izdana povodom 70-godišnjice tragedije. Izd. Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944-45 Alapítvány. Budapest-Szabadka 2014.

27 Svoje zadovoljstvo (poslijе masovnih pokolja) izrazio je i Josip Broz Tito prilikom boravka u Subotici u lipnju 1945., kada je na održanom mitingu izjavio: „Ovdje ste sada malo počistili. Sada treba nastaviti sa radom!“ Izjava Blaška Stražarkovića, prvog čovjeka (politkomesara) novoosnovane milicije. Objavljeno u knjizi MATUSKA Mártona: *A megtorlás napjai* (Dani odmazde), Graphic, Novi Sad, 2008., 102.

su za kola i vukli po selu dok nisu preminuli...

Poslijе perioda masovnih likvidacija, (krajem 1944. i početkom 1945.) osnovani su logori u Bačkoj u Novom Sadu, Somboru, Bačkoj Palanki, Apatinu, Odžacima, Bačkom Gračacu, Vrbasu, Crvenki, Kuli, Veprovcu, Sekiću, (Lovćencu), Subotici; zatim u Banatu u Velikoj Kikindi; u Srijemu u Srijemskoj Mitrovici; u Hrvatskoj u Osijeku, okolini Karlovca, Zagrebu-Maksimiru; u Sloveniji u Mariboru, Celju itd., ali i logori smrti (tzv. „specijalni logori“) u Bačkoj u: Gakovu, Kruševljiju, Bačkom Jarku; u Banatu u: Kničaninu i Molinu, a u Hrvatskoj u: Krndiji (kod Đakova) i Valpovu, gdje su Nijemce, a u manjem broju i Mađare iz Vojvodine i Hrvatske proglašene kolektivnim krivcima i lišenima svih građanskih prava, smjestili i desetkovali.³¹ Tim je postupcima vodstvo Titove Jugoslavije dokazalo svoj **genocidni i rasistički karakter**.³² O stradanju Ni-

Zajedničko prisjećanje na mađarske žrtve partizanskih zločinaca u Subotici

ni danas nemaju dostoјnog spomenika.²⁸ Novosadskog novinara **Amdréa Dezső-a** zavezali su za traktor i vukli ga po ulicama dok nije preminuo samo zato što je bio urednik mađarskih novina. U Bačkom Petrovom Selu (Petrőc) koje selo je zbog partizanskog otpora prema mađarskoj vlasti prozvano „Vörös- (crveni) Petrőc“, usprkos tomu, pogubljeno je oko 600 Mađara. U mjestu Szenttamás (Sveti Toma, čije srpsko ime je kasnije Srbovan), pogubili su sve mađarske muškarce koje su mogli pohvatati. To mjesto izgubilo je trećinu mađarskog stanovništva, ostale su samo žene i djeca. Procjenjuje se u tom mjestu gubitak od oko 3.000 Mađara.²⁹ Mađarske stanovnike Csúroga (Čuruga), Zsablya (Žablja) i Mozsora (Mošorina), triju sela iz Šajkaške oblasti, proglašili su kolektivnim krivcima, pa su muškarce pogubili, a žene i djecu po najvećoj zimi i visokom snijegu 23. siječnja 1945. izbacili iz svojih kuća i pješice otjerali u udaljeni logor Jarek, gdje je dobar dio njih umro od gladi i zime, a preživjelima je trajno zabranjen povratak u svoja sela.³⁰ U Ko-

Spomenik – ptica slomljenih krila – na Senčanskom groblju u Subotici u spomen pogubljenim Mađarima 1944./45.

vilju su domaći Srbi željeli pod svaku cijenu spasiti živote dvojice Mađara koji su mnoge Srbe spasili 1942., ali im to nije uspjelo. Širom Bačke ali i Banata događala su se brojna silovanja, pljačka nesrpske imovine, mučenja i ubijanja te naknadna proglašenja žrtava ratnim zločincima odnosno neprijateljima naroda. Bio je čest (četnički) običaj obeščaćenja mrtvih ili umirućih: odsijecanjem muškog spolnog organa i njegovim guranjem u usta umirućoj žrtvi. Neke katoličke svećenike vezali

vatske, proglašene kolektivnim krivcima i lišenima svih građanskih prava, smjestili i desetkovali.³¹ Tim je postupcima vodstvo Titove Jugoslavije dokazalo svoj **genocidni i rasistički karakter**.³² O stradanju Ni-

28 MATUSKA, M., *Az elhallgatott razzia. Vérengzés Újvidéken (1944-45)*, (Prešućena racija. Krupovrolje u Novom Sadu (1944-45). Keskeny-úton Délvidéki tragédiánk 1944-45 Alapítvány, Budapest, 2015.

29 PINTÉR József: „Szenttamásl Pétterrévéig (Od Srbovana do Bačkog Petrovog Sela)“, u: *A meg nem írt történetem nem létezik/Nezabeležena istorija ne postozi* (dvojezično izdanje).

30 MATUSKA,M.: *Csurog, Zsablya, Mozsor: Vajdaság 1944/45.* (Čurug, Žablj, Mošorin: Vojvodina 1944/45) HUNSOR.; TELEKI Júlia: *Hol vannak a sírok? Újvidék.* (Gdje su groblja? Novi Sad) 2007.

31 CSORBA Béla: „Koldusok a temetőkapuban“ (Prosjaci na ulazu u groblje). U: *A meg nem írt történetem nem létezik/ Nezabeležena istorija ne postozi.* Dvojezično izdanje, Temerin, 2016., 45-61.

32 U Vojvodini su između 1946. i 1948. postojala 82 sabirna logora, od kojih je samo u logoru Jarék umrlo 6.500 ljudi, od kojih oko 1.000 djece Nijemaca i Mađara. (TERMOVÁCZ István: „A magyar-szerb megbékélés sajtója és olvasata/ Srpsko-mađarsko pomirenje u medijima“. U: *A meg nem írt történetem nem létezik*, Temerin, 2016.

Tabela 6. Razvoj broja Mađara prema materinskom jeziku u bivšoj Bačko-Bodroškoj županiji (i za naselje Horgoš tada u Čongradskoj županiji) na području koje danas pripada Srbiji, za period između 11. i 27. listopada 1941. (mađarski popis stanovništva), i naše procjene do 31. srpnja 1944. te njihova razvoja krajem 1944. i tijekom 1945.-1948. godine.

1. Demografski razvoj Mađara između popisa stanovništva 31. 3. 1931. do 20. - 27.10.1941. (procjena).	Mađari prema popisu stanovništva i procjenama (1931.): 259.355 (33,0%)	Gubitci u priraštuju stanovništva u 1944. i 1945. godini
2. Seobe od 11. travnja do 20. do 27. listopada 1941. - povratnici s područja Trianonske Mađarske: - preseljenje: Mađari iz Bukovine Mađari iz Moldavije Veterani (vitezovi i obitelji) iz Banata - Mađarski popis stanovništva od 20-27. listopada 1941.	oko 20.000 (KOCSIS, K., KOCSIS-HODOSI, E., 1998.) 13.200 (KOCSIS K., KOCSIS-HODOSI E. 1998.) 815 i 2.325 (KOCSIS K., KOCSIS-HODOSI E., 1998.) 5.000* 358.531 (45,4% stanovništva Bačke)	
3. Demografski razvoj mađarskog stanovništva od 20. - 27. 10. 1941. do 31. 7. 1944. godine Imigracije u 1942., 1943. i do 31. srpnja 1944. - preseljeni iz Slavonije i Bosne u 1942. godini - preseljeni iz Slavonije i Bosne u 1943. godini Izbjeglice iz J. Erdelja (rumunjski dio iz 30. 8. 1940.).	1.552 (M. KARAKAŠ-OBRADOV 2014) 1.500 (M. KARAKAŠ-OBRADOV 2014) 5.012 (Statistički pregled 1944./l.)	
4. Prirodni prirast Mađara između 31. 3. 1941. i 20.-27. 10. 1941. Prirodni prirast između 28. 10. 1941. i 31. 7. 1944.	1.300-1.400 (procjena) 10.000* (procjena na temelju rada ŽERJAVIĆ V., 1992.-prosječni godišnji porast 0,65%).	
5. Smrtnost (mortalitet) - Židovi mađarskog materinskog jezika prognani i pobijeni (Auschwitz)		oko 10.000 (popis stanovništva, 1941., Rukopis, Budapest 1990.)
6. Seobe (izbjeglice i protjerani): - povratnici na područje Trianonske Mađarske - Mađari iz Slavonije i Bosne - Mađari iz Bukovine i Moldavije kao i veterani - Mađari iz Južnog Erdelja (Rumunjska) - Mađari preseljeni iz Banata Ukupno		oko 59.000 (procjena: M. KARAKAŠ OBRADOV 2014., KOCSIS K. i KOCSIS-HODOSI E. 1998. 3.052 (M. KARAKAŠ OBRADOV 2014) 16.340 (procjena: M. KARAKAŠ OBRADOV 2014., KOCSIS K. i KOCSIS-HODOSI E. 1998. 5.012 (Magyar Statisztikai Szemle, XII. 1944., I.,) 5.000 88.404
7. Broj Mađara u Bačko-Bodroškoj Županiji nakon 31. 7. 1944.		oko 376.000-382.000 (procjena na osnovi raspoloživih izvora i literature)

* Procjena temeljena na analizi kretanja broja Mađara u potiskim kotarima te gradovima Senti i Kanjiži u Bačkoj tijekom razdoblja 1931.-1941.

Zaključak:

8. Emigranti, izbjeglice, i prognanici na kraju 1944. i završetkom rata 1945. i nakon toga	oko 59.000 (mađarski popis stanovništva 1949.)
9. Žrtve: - Mađari pogubljeni od jug. partizana - Židovi mađarskog materinskog jezika pogubljeni od Nijemaca - Kripto-Nijemci koji su se 1948. izjasnili Mađarima**	oko 35.000-40.000 ukupno oko 25.000-30.000 oko 10.000 (KOCSIS K., KOCSIS-HODOSI E., 1998., BOGNÁR A., procjena na osnovi popisa stanovništva po mjestu stanovanja) oko 25.000 (korišteni su i podaci B. KOČOVIĆ, 1990., Z. STIPERSKI, 1993.)

* U studiji ŽERJAVIĆ, 1992. biodynamiku vojvodanskog stanovništva u razdoblju između 1941-1944. računao je sa oko 0,6% godišnje. Po našem mišljenju prirodni prirast mađarskog stanovništva naročito u Bačkoj koja je vraćena Mađarskoj, bio je viši, jer je oslobođenje utjecalo stimulativno na reprodukciju stanovništva, pa je 1942. prema našoj pretpostavci dostiglo prosjek od 1,5%, 1943. 1,0%, a u prvoj polovici 1944. oko 0,5%.

** Prema B. KOČOVIĆ 1990., u popisu iz 1948. otprilike 40.000 Nijemaca u Vojvodini izjasnilo se Mađarima, a od toga 25.000 u Bačkoj. Na sličan način računa i Zoran STIPERSKI u svom radu iz 1993. (vidjeti u literaturi).

jemaca, tzv Donaušvaba postoji već brojna literatura,³³ pa bismo se ovdje zadržali samo na stradanju Mađara.

³³ Vladimir GEIGER: *Nestanak folksdojčera*, Nova Stvarnost, Zagreb, 1997.; V. GEIGER: *Josip Broz Tito i ratni zločinci. Bleiburg-Folksdojčeri*, HIP, Zagreb, 2013.; Zoran JANJETOVIĆ: „Logorisanje vojvodanskih Nemaca od novembra 1944. do juna 1945. godine“, *Tokovi istorije*, br. 1-2, Beograd, 1997.; V. GEIGER: *Sudbina jugoslavenskih Nijemaca u hrvatskoj i srpskoj književnosti*, Zajednica Nijemaca u Hrvatskoj, Zagreb, 2009.; Wendelin GRUBER: *U pandžama crvenog zmaja, Isusovac, dušobrižnik, logoraš u komunističkim kazamatima*. Verbum, Zagreb, 2100. itd.

Pokušali smo utvrditi približan broj mađarskih žrtava u Bačkoj tijekom druge polovice 1944. i u 1945. godini. O tom pitanju prof. Sajti Enikő u svojoj studiji (2009.) smatra: „...o točnom broju Mađara koje su ubili partizani u 1944. i 1945. još i danas je neodgovorno govoriti.“ Složili bismo se s njenim stavom, ali istodobno smatramo da se u dosadašnjim istraživanjima nisu koristile na odgovarajući način demografske metode. Mislimo pri tome na što detaljniju analizu kretanja nataliteta, mortaliteta, prirodnog prirasta zatim

intenzitet migracija koji treba dovesti u vezu s prostornim izmjenama etnikuma i ekoloških prilika (prirodnogeografskih osobina prostora). Posebnu pozornost treba posvetiti i utjecaju povijesnog razvitka (posljedice i karakter mirovnih ugovora, zatim teritorijalnih i graničnih arbitraža, na pr. Bečke arbitraže iz 1940.). Pored navedenog, posebnu pažnju zaslužuje i što točnije korištenje matičnih knjiga, i to napose s obzirom na činjenicu da su one u Bačkoj, Južnoj Baranji, Međimurju i Prekomurju, za razliku od ostalih dijelova

Jugoslavije, u službenoj upotrebi već krajem 19. stoljeća.

Djelomičnom primjenom navedenih metoda, došlo se do zaključka da se broj mađarskih žrtava kreće prema našoj gruboj procjeni oko **25.000-30.000** pogubljenih od jugoslavenskih partizana te oko **10.000 Židova mađarskog materinskog jezika** pogubljenih od Nijemaca u Auschwitzu.³⁴ Razlika između broja Mađara prema našoj procjeni (276.000 - 282.000) i popisa od 1948. (307.122) odgovara broju tzv. kripto-Nijemaca koji su se prilikom popisa 1948. godine izjasnili kao Mađari (25.000 u Bačkoj prema KOČOVIĆU, 1990. i STIPERSKOM, 1993.). Slijedom toga navedena razlika faktično odgovara broju od partizana pogubljenih Mađara, s tim da se njihov broj prema našoj pretpostavci može povećati na 30.000 uračunavajući oko 5.000 izbjeglih Mađara iz srpskog i rumunjskog Banata zbog približavanja fronte u drugoj polovici 1944. godine. [Vidi 6. Tabelu]

Predsjednik Demokratske zajednice Mađara Vojvodine (DZMV) Ágoston András prvi je 1990. inicirao znanstveno popisivanje mađarskih žrtava. Predsjednik Mađarske Sólyom László i predsjednik Srbije Boris Tadić 2009. sporazumjeli su se da Mješovita komisija Mađarske akademije znanosti (MTA) i Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) znanstvenim metodama obrade i po mogućnosti popisu sve mađarske i srpske žrtve pogubljene između 1941 i 1944/45. Njihovi podaci su objavljeni, ali ni izdaleka nisu popisali sve nevine žrtve.³⁵

Neovisno o radu Zajedničke komisije, o gubitcima Mađara objavljivane su knjige lokalnog karaktera, gdje su obrađivani događaji po pojedinim naseljima u Bačkoj. Izdane su brojne monografije, od kojih neke navodimo u literaturi. Na žalost, još

³⁴ S obzirom na broj od 59.000 emigriranih Mađara porijeklom iz Jugoslavije prema mađarskom popisu stanovništva od 1949. godine i 10.000 pogubljenih Židova od strane Nijemaca 1944., te 25.000 kripto-Nijemaca (KOČOVIĆ 1990.) koji su se 1948. prema jugoslavenskom popisu izjasnili kao Mađari, njihov sveukupni broj u Bačkoj kretao se je prema našoj procjeni od 376.000 do 382.000.

³⁵ <http://vojvodinakom1941.org.rs>

Predsjednik Mađarske Áder Lajos i predsjednik Srbije Tomislav Nikolić 26. lipnja 2013. odali su počast pogubljenim Mađarima u Čurugu (u Bačkoj). Parlament Srbije 21. lipnja 2013. prihvatio je osuđujuću izjavu o zločinima prema Mađarima 1944/45.

nisu izdane monografije s imenima pogubljenih u Somboru (Zombor), Vrbusu (Verbász), Horgošu (Horgos), Bačkoj Topoli (Topolya), Adi (Ada), Bačkom Gradistvu (Bácsföldvár), Bačkoj Palanki (Palánka), a pogotovo o pogubljenima u manjim mjestima. Također nisu dovoljno obrađeni „radni logori“ širom Banata (u Kikindi, Zrenjaninu, Pančevu, Vršcu) gdje se masovno umiralo, ali ni masovna pogubljenja po banatskim mjestima (u Banatskom Aranđelovcu, Novom Kneževcu, Novom Bečeju, Mužlji, Perlezu, Neuzini itd.) o kojima su podaci veoma oskudni.³⁶

Popisivanje pogubljenih žrtava umnogome otežava činjenica da su popisi likvidirani uništavani 1956. (u vrijeme Revolucije u Mađarskoj) i 1968. (u vrijeme događaja u Čehoslovačkoj). Osim toga, i odluka Ministarstva unutarnjih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije o uništavanju vojnih grobišta od 18. svibnja 1945 godine, koja je „podrazumijevala uništenje njemačkih, italijanskih, mađarskih i ustaških vojnih grobova i spomenika“ bitno je otežala detektiranje točnog mesta masovnih grobišta. A da su ovu naredbu stvarno izvršili, mogu posvjedočiti i suvremenici tih dogadaja, odnosno postojeći dokumenti.³⁷ Tako su npr. u Da-

³⁶ MATUSKA, M., „Az elhallgatott razzia jellegzetességei“ (Karakteristike prešućene racije). U: A meg nem írt történelem nem létezik 2016. p. 17-33.

³⁷ Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIĆ, M. RUPIĆ (priр.): *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, Slavonski Brod, 176.-178.

ruvaru 9. studenog 1945. godine uhiti 9 maloljetnih djevojaka, koje su nosile cvijeće na grobove pogubljenih očeva, a povodom blagdana Svih Svetih.³⁸

I na kraju, dopustite da citiramo riječi monsignora dr. sc. Nikole Eterovića, biskupa, glavnog tajnika Rimske Sinode: „Papa Ivan Pavao II. bio je jako osjetljiv za ovu vrstu svjedočanstava, naročito u postkomunističkim državama. I osobno je podupirao istraživanja povjesničara, a naročito postupak proglašenja blaženim i svetim žrtve komunističkih režima“.

LITERATURA I IZVORI:

ARDAY, Lajos: *Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában* (Mađari u Južnim krajevima bivše Mađarske Kraljevine i u Jugoslaviji), Budapest, 2002..

BOGNÁR András: „Stanovništvo Baranje“, *Geografski glasnik*, br. 33/34., GDH i Sveučilište u Zagrebu, 1971/72.

BOGNÁR András (2005.): A magyarság szenvendésé Jugoszláviában 1944/1945-ben (Stradanje Mađara u Jugoslaviji 1944/1945. Sažetak, Međunarodni znanstveno stručni skup „Bleiburška tragedija ili Hrvatski Križni put 1945. godine

BOGNAR Andrija: „O genocidu nad Mađarima“, u knjizi Cseres Tibor „Krvna osveta u Bačkoj“, Zagreb, AGM, 1993.

BOGNAR András (1995.): *The Status of Hungarians in Vojvodina from 1918. to 1995. Southeastern Europe 1918-1995. An International Symposium*, Zadar, 28-30. 09. 1995., Croatian Information Centre, Zagreb.

BOGNÁR András (1994.): *A horvátországi magyarság demográfiai fejlődése az utóbbi másfél század alatt*, (Demografski razvoj Mađara u Hrvatskoj u zadnjih 150 godina). Rovatkák, Zagreb, 1995.

BOGNAR Ilona Helena (2012.): *Političko-geografski razvoj Jugoistočne Europe, nakon Prvog i Drugog svjetskog rata. Doktorska disertacija*, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

CIRKI F. Zsuzsa/FUDERER László: *Bácskai Golgota (Golgota Bačke)*. Tótfalu, 1998.

CSERES Tibor: *Vérbosszú Bácskában, (Krvna osveta u Bačkoj)*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991.;

CSERES Tibor: *Krvna osveta u Bačkoj*, AGM, Zagreb, 1993.

CSERESNYÉS KISS Magdolna/SZABÓ Pál Csaba (szerk.): *Délvidéki magyar golgota 1944-45. (Mađarska golgota u Južnim krajevima bivše Mađarske Kraljevine)*, Délvidéki

³⁸ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti*, Slavonija, Srijem i Baranja, Slavonski Brod, 2006., 484.

Ház-Keskenyúton Alapítvány, Budapest-Szeged, 2015.

CSORBA Béla: *Szétszórt csontjaink. A szerző kiadása* (Naše rasute kosti. Autorovo izdanje), Temerin, 2011.

CSORBA Béla, MATUSKA Márton, Dr. RIBÁR Béla (ur.): *Rémuralom a Délvidéken*. (Strahovlada u Južnim krajevima bivše Mađarske Kraljevine). Atlantis, Újvidék, 2004.

CSORBA Béla i GUSZTON András (izd.): *A meg nem írt történelmem nem létezik. Az 1944/45-ös magyarirtás negyed évszázados kutatásának tapasztalatai / Nezabeležena istorija ne postoji. Iskustva 25. godišnjeg istraživanja atrocieta prema Mađarima iz 1944/45. godine* (dvojezično izdanje). Temerini Újság, Temerin, 2016.

GYÖRKEI Jenő: *Idegen bírák előtt. (Pred stranim succima)*. Zrinji Kiadó. Budapest, 2002.

ILLÉS Sándor: Sirató Temerini vérengzésről

ENGEL P.: *Egy bácskai jobbágynéstor 1525-ből. (Jedan bački popis kmetova iz 1525.)* Történelmi Szemle XXXVII. (1995.) 3: p. 353-365.

Jelentések (Izvješće): *Határoinon túli magyar kisebbség helyzetéről, Medvetánc könyvek*, ELTE-mkke, Budapest (O položaju mađarske manjine izvan granice) 1986.

JOJKIĆ, Vladan: *Nacionalizacija Bačke i Banata, Štamparija Jovanović i Bogdanov, Novi Sad, 1931.*

HARTMANN et al.: *Az igazság Szikics példáján* (Istina na primjeru Sekića). (Novo ime Sekića u Bačkoj je Lovćenac, napomena H. L.), Újvidék (Novi Sad), 2007.

HORNYIK Miklós: *Meghasonlásunk története. (Povijest naše nesloge)*, Topolya. 2009.

KASAŠ Aleksandar: *Mađari u Vojvodini 1941-1946*. Filozofski fakultet, Novi Sad, 1996.

KASAŠ Aleksandar: *Stenografske beleške sa suđenja glavnoodgovornima za raciju u Južnoj Bačkoj*. Filozofski fakultet, Novi Sad, 2008.

KIRILOVIĆ, D.: *Asimilacioni uspesi Mađara u Bačkoj, Banatu i Baranji. Prilog pitanju demađarizacije Vojvodine*, Novi Sad. 1937.

KOČOVIĆ Bogoljub: Žrtve Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji, Sarajevo. 1990.

MATUSKA Márton: *Csurog, Zsablya, Mozsor: Vajdaság 1944/45. (Čurug, Žabalj, Mošorin: Vojvodina 1944/45)*. HUNSOR (<http://www.hunsor.se/kitekinto/delvidek44ben.htm>) datum pristupa: 13.01.2017.

MATUSKA Márton: Az elhallgatott razzia; Vérengzés Újvidéken (1944-1945). (Prešućena racija. Krvoproljeće u Novom Sadu 1944-1945). Keskenyúton kiadása, Budapest, 2015.

MATUSKA Márton: *A megtorlás napjai; Ahogyan az emlékezet megőrizte*. (Dani odmazde. Kako je to pamćenje sačuvalo). Fórum Könyvkiadó – Magyar Szó kiadása, Újvidék 1991.

MATUSKA Márton: *Megvert pásztorunk. (Naš prebijeni pastor)*. Református Kerestyén Egyház, Bácsfeketehegy, 2008.

Memento 70, Szabadka 1944-2014., (Memento 70. Subotica 1944-2014). Keskenyúton Délvidéki tragédiánk 1944-45 Alapítvány, Budapest-Szabadka 2014.

MÉSZÁROS Sándor: *Holttá nyilvánítva; Délvidéki magyar sátrum 1944-45; I. Bácska*.

Premijer Srbije Aleksandar Vučić za blagdan Svih Svetih (2. studenog 2014.) odao je počast nedužno pogubljenim Mađarima u Subotici na Senčanskom groblju. Tim povodom izjavio je da je ukinut zakon o kolektivnoj krivici mađarskih stanovnika Čuruga, Žabla i Mošorina

(*Proglašeni mrtvimi. Mađarsi udes 1944-45. I. Bačka*). Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1995.

MESAROŠ Šandor: *Mađari u Vojvodini 1929-1941*. Filozofski fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 1989.

MÉSZÁROS Zoltán: *A Petőfi-zászlóalj és -brigád története. Parancstól parancsig. (Povijest Petőfi Sándor bataljona i brigade. Od zapovijesti do zapovijesti)*. Pannónia Nyomda Kiadó, Budapest, 2013.

MOJZEŠ Antal: *Memento 1944-1945. (Memento 1944-1945.)*. Bajmok. 2010.

MOLNÁR Tünde: *Elhurcolások. Gombos. 1944. november. (Deportacije. Bogojevo: studeni 1944.)*. Budapest 2012.

NYIGRI, I.: „A viaszatért Délvidék nemzetiségi képe“ (Narodnosna slika vraćenih Južnih krajeva), u knjizi „Visszatér Délvidék“, Budapest. 1941.

PINTÉR József: *Szenyes diadal; Magyáritás Szenttamáson 1944-1945-ben*. (Prljava pobjeda; Istrebljenje Mađara u Srbohranu 1944-1945.) Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta 2014.

SAJTI A. Enikő: *Bűntudat és győztes fölény*. (Svjest krvice i pobjedonosna nadmoć). Szegeđi Tudományegyetem, Szeged, 2010.

SAJTI A. Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség* (Promjene imperija, revizija, manjina). Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

SAJTI A. Enikő: *Délvidék 1941-1944. A magyar kormányok délszláv politikája* (Politika mađarskih vlada glede Južnih krajeva bivšeg Mađarskog Kraljevstva). Kossuth, Budapest, 1987.

SAJTI A. Enikő, *Hány magyar áldozata volt a partizán megtorlásnak a Délvidéken?* *Limes* 2009. 3., *Tudományos szemle Délvidék 1941-1944. II. Tata bánya*. (Koliko je mađarskih žrtava imala partizanska odmazda u Južnim krajevima bivšeg Mađarskog Kraljevstva)?

SAJTI A. Enikő: *Az újvidéki razzia elő- és utótörténete* (Predpovijest i kasnija povijest novosadske racije) Délvidék 1941-1944. str. 29-34. www.historia.hu/userfiles/files/2011-0910/Sajti.pdf (datum pristupa 5. 1. 2017.)

SILÁK Mária: *Emlékeim — Szép és szomorú Szabadkám (Moje uspomene- moja lijepa i tužna Subotica)*. Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944—45 Alapítvány, 2012.

SZABÓ István (1954.): *Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsma lajstromai 1522-ből*. (Popisi desetina Bač, Bodroške i Čongradske županije iz 1522. godine). Akademiai Kiadó, Budapest. p. 1-84.

SZIGETHY György: *Szemanija voltam Tito délvidéki vérengzésének*. (Bio sam svjedok Titovog krvoproljeća u Južnim krajevima bivšeg Mađarske Kraljevine). Katolikus Magyarok Vasárnapja, Chicago, 1956.

SZÖLLÖSI Gyula: *Emlékeim nyomában*. (Na tragu mojih uspomena). Zenta. 2014.

STIPERSKI, Z.: „Kretanje Nijemaca u Istočnoj Hrvatskoj, Bačkoj i Srijemu“, *Zbornik Slavonija-Srijem-Baranja-Bačka*, Zagreb. 1993.

TELEKI Júlia: *Hol vannak a sírok?* (Gdje su grobovi?) Újvidék/Novi Sad. 2007.

TELEKI Júlia: *Göröngyös utakon*. (Na ne-ravnim putovima). A szerző magánkiadása, (Autorovo izdanje). Óbecse/Stari Bečeđ, 2014.

TELEKI Júlia: *Keresem apám sírját*. (Tražim očev grob). HUNSOR dokumentum. 1999. <http://www.hunsor.se/kitekinto/tjkbemutatoja.htm> (datum pristupa 5.1.2017.)

VÉKÁS János: *Magyarok a Vajdaságban 1944-1954. Kronológia*. (Magyari u Vojvodini 1944-1954. Kronologija). Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta. 2011.

ŽULJIĆ, Stanko: „Kritički osvrta na neke zaključke i poruke Jovana Cvijića u njegovim antropogeografskim istraživanjima“, u *Izvori velikosrpske agresije*, Zagreb, Rijeka, 1991.

POBIJENI PJESNICI (VI.) NI DVADESET NIJE NAVRŠIO: DRAŽEN PANJKOTA

U natuknici o **Draženu Panjkoti** objavljenoj u trećem svesku *Hrvatske književne enciklopedije*, **Zrinka Tomičić** je napisala: „Panjkota, Dražen – pjesnik (Šibenik, 29. II. 1924. – Dubrava kraj Šibenika, 18. XII. 1943.). Prije tragičnog stradanja s nepunih dvadeset godina, u Zagrebu je 1941. upisao kroatistiku na Filozofskom fakultetu. Prve je pjesme objavio u časopisu *Luč* (1938.), a redovito se javljao u *Katoliku*, *Matošu*, *Domu i svjetu*, *Hrvatskoj reviji* i dr. Njegova prva i jedina za života objavljena zbirkica pjesama *Uštap u magli* (1942.) ispunjena je sjetom i boli, težnjom za estetskim i etičkim vrednotama te ljubavlju prema zavičajnom pejzažu kao prostoru dječjih snova i nevine mladenačke ljubavi, personificirane u liku Marije. Druga zbirkica, koju je pripremio za tisak pod naslovom *Dječak i život*, ostala je u rukopisu. Njegova je poezija posmrtno objavljena u zbirci *Nebo je zatvoreno* (1997).“

Jednostrano, kao što ćemo vidjeti, usput neprecizno i nedostatno; malo, baš kao što je manjkava literatura na koju se je Zrinka Tomičić oslonila: jedan članak **Jakova Ivaštinovića** iz *Hrvatske revije* 1994., i predgovor **Vinka Nikolića** koji je pod naslovom „Život za dragi kraj“ uvršten u Panjkotine izabrane pjesme objavljene 1997. godine u nakladi šibenske gradiske knjižnice Jurja Šižgorića na pomalo neobičan način. Riječ je, naime, o knjizi bez kazala i bez posebne napomene da je Panjkotina jedina zbirkica *Uštap u magli* u nju uvrštena u cijelosti, također bez naznake kriterija po kojim su u taj izbor uvrštene pjesme objavljene u časopisima ili sačuvane u rukopisu. Jer, protivno tvrdnji Zrinke Tomičić, Panjkota nije bio samo pjesnik, nego i prozni pisac, književni prevoditelj (s talijanskoga) i književni kritičar. U svoje je vrijeme slovio za jednog od najdarovitijih pjesnika svog naraštaja, a njegove pjesme „U tuđem gradu“, „Projek“, „Majci“ ili „U maloj trgovini prljavog predgrađa“, „Na Veliki Petak“, „Glorija“, „Katkad“ i druge, objavljene u *Luči* i *Katoliku* kad pjesnik nije imao ni petnaest

Piše:

Tomislav JONJIĆ

godina, ili pjesme „U luci“, „Fantasie“, „Utjeha šume“, „Mrтva uvala“, „Proljetni ples“, i „Utjeha proljetna neba“, osvanule u proljeće 1940. u *Matošu*, usprkos nekim mladenačkim nedostatcima, nedvoumno pokazuju zrelost neočekivanu za jednoga golobrada mladića.

Dražen Panjkota (1924.-1943.)

Na iznimno Panjkotin dar pola stoljeća kasnije pozornost će skrenuti **Stanko Lasić** u trećem svesku svoje *Krležologije ili povijesti kritičke misli o Miroslavu Krleži* (*Miroslav Krleža i Nezavisna Država Hrvatska /10. 4. 1941 – 8. 5. 1945/*), a pun pohvala za Panjkotu bio je i **Branimir Donat**, jedan od malobrojnih hrvatskih književnih povjesničara i kritičara koji je upozorio na nekoliko potencijalno sjajnih imena toga pobijenog literarnog naraštaja koji smo mi, po hrvatskome običaju, uspjeli posve zaboraviti. Okajavanju toga grijeha neka posluže neke pjesme koje ćemo ovdje donijeti, više kao podsjećanje na Panjkotino pjesništvo nego kao izbor njegovih stihova.

Njegov je životopis do 1943. uglavnom osvijetljen: u nepotpisanoj biobibliografskoj bilješci koja je uvrštena u knjigu njegovih pjesama objavljenu 1997., navodi se da je počeo objavljivati s nenavršenih četrnaest godina, a da je već u to doba zbog nekog sukoba s profesorima izgubio pravo školovanja u rodnome gradu, pa je gimnaziju nastavio pohađati na Širokome Brijegu, kod tamošnjih franjevaca. Bit će da je to pomoglo da se oglaši najprije u omladinskoj *Luči*, glasiliu katoličke, *dmagoske* mladeži koje je tada uređivao **Vice Barić**. Ubrzo je počeo surađivati u šibenskome *Katoliku* što ga je tada kao urednik potpisivao **don Ante Radić**, poznati pripadnik Katoličke akcije kojega će 1941. Talijani protjerati, a 1947. jugoslavenski komunisti osuditi na višegodišnju tamnicu.

Već 1940./41. Panjkoti će svoje stranice otvoriti i drugi listovi. No, ako *Luč* i *Katolik* pokazuju njegovu pripadnost katoličkim organizacijama, ne valja previdjeti da se iz Panjkotine predratne suradnje u *Matošu* jasno očituju i njegovi nacionalno-politički pogledi. Taj su časopisi objavljivali šibenski srednjoškolci, većinom hrvatski nacionalisti. Kao glavni urednik bio je označen **Stanko Kaleb**, dok je „predstavnikom izdavača i odgovornim urednikom“ potpisana **Jerko Skračić**, mladi i daroviti Murterin kojega će svega nekoliko mjeseci kasnije, u slavu Jugoslavije, u koncentracijski logor strpati vlasti **Maček-Šubašićeva** provozorija nazvana Banovinom Hrvatskom. Izisla su svega tri broja: u ožujku, travnju i svibnju 1940. godine. Iako je sam naslov *Matoš* predstavljao koliko literarni, toliko i nacionalno-politički program, mladi su šibenski srednjoškolci htjeli biti još jasniji, pa je na naslovnicu svakog broja časopisa otisnut i nesumnjivo najpoznatiji **Matošev** stih: „I dok je srca, bit će i Kroacije!“

Bilo je srca, pa je bilo i Hrvatske: ne znam, je li se netko bavio razlozima zbog kojih je hrvatski nacionalistički pokret u Šibeniku bio izrazito snažan i u brojčanome i u intelektualnom smislu, ali znade se

USTAŠKA MLADEŽ

Gorski Kotar se otresao tlapnjem

Goranska ustaška mladež zamjenjuje cincarstvo ustaštvom

Prije osnutka Nezavine Države Hrvatske htjeli su neki ljudi Delnicama silom nametnuti istočnjački mentalitet. Tamošnji jugovici na čelu su svojim listićem »Gorano i me« nudili su i noć, javno i buđeno strunu svezlavljenog bratstva. Htjeli su silom spojiti dve protivnosti u neku cjelinu, a da počaku smas i mi Srbi i Rusi slični u govoru, u običajima i pjesmama, dozivati su i veselo dočekivali beogradске djeake, da nam oni pokazuju ovu sličnost. Možda su tak računali, da ćemo od njih primiti dijelje kulture i još čega drugoga, na čemu mi i oskudjavamo.

Cuo sam jednom pripovedati od majke ovo:

Na jednom sočnom pašnjaku živjelo stado ovaca. Sve kao jedna, jednako liepe, čiste, jedino bojne. Samo su se držale svojega pašnjaka. Ovomu su ponosno branili svoj pašnjak od raznih nametljivaca. A ovi su dolazili sa svim stranama. Vabilo ih sočna paša, pa mlađe, da se ovo dobročulno ne će buniti protiv njihova dolaska, pokusali su zaustaviti se na ovom pašnjaku.

Dok nisu dirali u međusobnu povozanost ovoga stada, stado ih je trpjelo i snasalo. Cini su došljaci dirali u patrijarhalnost ovoga stada, stado ih je izbacilo preko svojih granica. Evo, stado je branilo tako samo sebe i svoj pašnjak.

Jednoga dana dovucari se zamazani, crni i dlakavi iznemog jarac metio u stado. Ovce se sažalile nad sudbinom ovoga nevoljnika, pa su mu

od sreće, ušao je u svoju kuću, iztrjevar iz njegove neprijatelje, koji se u njoj nastanili, a zatim se bacio u zagrljavajući svoj slobodi.

Galiot-mučenik s grudicom zemlje, za koju je mislio da je njegovu kućicu, i strukom bosiljka, kojeg je isto toliko ljubio kao svoju majku, tonuo je polako u more, tonuo je ljubice pest zemlje i struk baščakas, čekajući kad će na dum mora zaspasti smrtnim snom...

Dok je Galiot ležao na morskom dnu, došle je Hrvat, snasn i nepobjedit, podignuo nad svojom kućom — Hrvatskom — zastavu svoje majke Slobode...

Draž je život od smrti...

MARIJAN VELNIC

še na ruku. Dale mu pasti travu na najboljem dijelu pašnjaka. Za nekoliko dana ovaj se došljak potpuno okrijevi i udomači. I blejanje je prilagodilo novoj sredini.

Nakon malo vremena počeo on dozivati na ovaj pašnjak svoju zaostalu braću s drugoga pašnjaka. Dodje prva ove. Dobro. Prime ju. Drugu isto tako. I treću, i četvrtu. Već su ovi došljaci stvorili svoje male naselje između domaćih ovaca, kad jednoga dana počesne došljaci blejati i rogovima se pribitcici ovacima, starosjedioncu ovoga pašnjaka.

Došljaci postadoči tako bezobrazni, te su počeli dokazivati svoju pravo na ovaj pašnjak. Najprije pomoću sličnosti u vuni, glavama, spiralnim rogovima i kudrastim repovima. I još ponovo sličnosti u blejanju.

Da još više uvjerjodostje svoje tvrdnje, zvao k sebi sve više svoje braće sa susjednoga pašnjaka, da počnu starosjedioncem, kako se njihovo blejanje ni mao ne razlikuje od blejanja starosjedionca. Uz to dokazivati sličnosti u blejanju opazile starosjedinci da došljaci zauzimaju malo ponalo najljepše dijelove njihova pašnjaka, da pomamniti, gladniti gubica mažuru travu na najljepšim mjestima pašnjaka, pa ih jednoga dana sve izbače izvan granica svojega pašnjaka, jer su se preplašile gostoljubive ovce, da pored svoje gostoljubosti dobiju mjesto zahvalnosti nogom pod rep.

Nisu se dalji došljaci tako lako izbaciti, ali mlađi ovniči starosjedilaca sa svojim šiljatim rogovima i tvrdinama izgubile prisile strane na uzak.

I više niješ dolazili...

To mi je govorila moja majka, dok još dieće bijah. Mislim, da je uzaludno dokazivati pravo ovaca starosjedilaca. Isto je tako uzaludan rad izvjesne gospode, ne bi li nas napravili neckin sveslavenina ili nečim drugim. Njima cilj neće posvetiti sredstava, jer za takav cilj nemaju sredstava, koja narod, a napose narodna mladež ne bi progledala.

Neka sam izvjesni pojedinci ostanu tih... tih... kao tišina sparte ljetne noći. Nikada više ne će oni naši okolini davati svoj duh, svoje obilježje i obilježje,

jer ta okolina nije više cinearska,

već — ustaška.

Ivan Curl, Delnice,
strojopravarski pomoćnik
— 61 —

DRAŽEN PANJKOTA

Casovi u okovima

DRUGU NA RASTANKU (1939.)

*Kad dodeš dolje,
reci da ćemo doći i mi.
I da smo otišli zbog njih
i da živimo za njih.
Mi, koji prije imasmo drač u srcu
i koji ga imamo još i sada.
A oni nek stisnu zube
i uzduži čisto srce.
Nek uzduži čisto srce kao i prije,
kao i prije,
još malo,
još samo malo.
Kad dodeš dolje,
reci da ćemo doći i mi.*

* * *

IZ DALJINE (1940.)

*Sve što je bilo — prošlo je.
I ništa nije ostalo.
Samo skrivana suza
i čežnja za tobom,
samo niema tuga
i misao na tebe.
I kad dode dan,
da stanem pred tobom,
ništa ne ču reći.
Samo će pasti jedna suza,
jedna kristalna suza
na tebe.
Al sad što je bilo — prošlo je
i ništa nije ostalo.
Jedino skrivana suza
i čežnja za tobom,
i vrela čežnja za tobom,
more!*

* * *

SUTON

*Krvavi suton,
spuštena jedra.
Praćeni otegnutom pjesmom mor-
nariske trube,
svilenia se zastava opräšta
s visinama,
pozdravljajući krvavi oblak,
i spušta se polako
k naše m moru.
O, kad će ovako
naše boje
pozdravljati visine.
Iz ciklusa: »CASOVI U OKOVIMA»*

i njihovim obiteljima, a da su usporedno novčano pomagale hrvatske škole i učitelje u područjima što su se našla pod talijanskom okupacijom, nominalno pače suverenitetom. I kad to nisu uspjeli sprječiti verbalnim grožnjama i diplomatskim notama, Talijani su posegli za drastičnijim sredstvom: priopćenjem da će smjesta iz službe otpustiti svakoga državnog službenika, namještenika i učitelja za kojeg se utvrđi da iz Zagreba prima pomoć. Tako je majka moralna gdjekad biti grublja od mačehe, ako je vlastitoj djeci htjela sačuvati goli život, a dodatna je nevolja bila u tome da najčešće ni ta djece nisu shvaćala razloge majčine iznenadne krutosti.

U tim je tmurnim vremenima Panjkota kao zagrebački sveučilištarac započeo suradnjom u Matičinoj *Hrvatskoj reviji*, ali i u nizu publikacija koje se Zrinki Tomičić ili uredništvu *Hrvatske književne enciklopedije* – uostalom i Vinku Nikoliću – činilo najzgodnijim prešutjeti, napose u *Ustaši* i u njegovu omladinskom prilogu *Ustaška mladež*, koji se podjesen te godine osamostalio u zaseban časopis, a uredirao ga je **Milivoj Karamarko**, donedavno i sam šibenski srednjoškolac. Veći broj pjesama objavio je i u iznimno vrijednoj *Plavoj reviji* koju je uredirao **Janko Skrbin**, a objavljivala *Promičba Ustaške mladeži*: u dvobroju 9-10 iz lipnja i srpnja 1942. osvanulo je dvadeset njegovih pjesama nastalih između 1938. i 1942., od kojih će neke biti uvrštene u zbirku *Uštap u magli*. Među njima je, spomenimo kao zanimljivost, i pjesma „Granada“ o smrti

Panjkota je bio suradnik i urednik kulturne rubrike u Ustaškoj mladeži

da su neki od suradnika toga omladinskog časopisa – inače jednog od mnogih koji su se diljem Hrvatske pojavili u to doba, svjedočeći o intelektualnom vrenju u redovima hrvatske mladeži – već tada bili položili ustašku prisegu. Mnogi od njih će, uključujući i one iz Krešimirova grada i njegove okolice, uskoro, napose u doba Nezavisne Države Hrvatske, obilno sudjelovati u hrvatskome kulturnom i političkom životu (**Janko Zanetić**, **Jure Prpić**, **Jerko Skračić**, **Ivan Krolo**, **Živko Milić Štrkalj**, **Ante Vikario**, **Jakov Ivatinović**). Iako formalno nije polemizirao s Mačekovim politikom, **Matoš** je nedvojbeno bio oporbeni list (pa je Skračić i njime sebi pripravljao pute u Lepoglavlju!): časopis je hvalio **Milu Budaku** i njegovo *Ognjište* (ali i djela **Mate Balote**, naglaše-

no simpatizirajući s nacionalnim patnjama i teškim socijalnim položajem hrvatskoga seljaka u Istri), a **Vikariov članak „Don Ivo Prodan i Bosna“**, objavljen u trećem broju časopisa, otvoreni je hvalospjev **Starčeviću** i pravaštvu, i istodobno nedvosmislena osuda Mačekove politike koja je cijepanjem Bosne i Hercegovine dovela Srbiju na pogled zagrebačkih zvonika.

Kad je proglašena Nezavisna Država Hrvatska, Panjkota je došao u Zagreb i upisao studij. Logična je Nikolićeva pretpostavka da je to mogao učiniti zato što su te godine, u čast proglašenja države, učenici dobili spomen-svjedodžbe, bez upisanih ocjena. No, u tom je kontekstu bilo zgodno dometnuti i to, da su vlasti na razne načine nastojale pomoći izbjeglim dalmatinskim i istarskim Hrvatima

Ivan Topolčić: Dražen Panjkota

Federica G. Lorce, pjesnika čija se još nerazjašnjena smrt 1936. godine pripisuje španjolskim falangistima, a koji je uz **Tina Ujevića** nesumnjivo snažno utjecao na Panjkotu. Pjesma je uvrštena i u njegovu jedinu zbirku, s tim da joj je kao motto otišnut distih **Antonia Machada**: „Zločin se dogodio u Granadi, / u njegovoj Granadi.“ U istome broju *Plave revije* objavljeno je i nekoliko Panjkotinih prepjeva s talijanskoga, a nakon njegove smrti pokrenuti sveučilištarski *Plug* također je otvorio svoje stranice njegovim stihovima.

Prvu i jedinu mu je zbirku kao izvanredno izdanje znamenite Biblioteke lijepo knjige (Be-l-ka) objavio **Zlatko Milković**. Za poetske zbirke neobično je opsežna: ima 123 stranice, a za mlađačke, prve knjige opremljena je malne luksuzno. Lijepo i bogato ju je ilustrirao **Ivan Topolić** (1912.-1944.), daroviti akademski slikar koji je svoju ljubav prema domovini također platio glavom. Čini se da je i naklada bila prilična: svi su primjeri numerirani, kaže se na kraju knjige, a autor ovoga teksta vlasnik je primjerka koji nosi broj 0365. Bilo je to još vrijeme kad se je i poezija čitala. Iz spomenutih smo ratnih časopisa – neka i to bude spomenuto – a ne iz Panjkotine zbirke, prije petnaestak godina u *Političkome zatvoreniku* u nekoliko navrata objavili rukovet njegovih pjesama, mahom tužaljki za zavičajem koji se u to doba nalazio pod talijanskom čizmom. Nisu te pjesme, kao što je ustvrdila Zrinka Tomičić, tek stihovi obilježeni „ljubavlju prema zavičajnome pejzažu kao prostoru dječjih snova i nevine mlađenačke ljubavi“, nego su ujedno odušak nacionalnog zanosa i političkog stajališta, kako onog autorova, tako i onog uredništva (a bit će, očito, i cenzorova). Na to je ukazao **Nikola Šabić** u svome hvalospjevu prvoj i jedinoj Panjkotinoj zbirici, koji je objavljen u *Plavoj reviji* u ožujku 1943. godine. Učinio je to pomalo uvijeno, očito iz obzira prema Talijanima koji su i mrtvoj Jugoslaviji u mirnodopskim godinama nametali ograde u časopisima i udžbenicima, a kamoli ne bi netom uspostavljenoj hrvatskoj državi.

Puno otvorenije je na tu rodoljubnu, nacionalno-političku notu Panjkotina pjesništva prstom upro Jakov Ivaštinović koji je najprije u *Maruliću* (1985.), a onda u *Hrvatskoj reviji* (1994.) pisao o nekim pobijenim hrvatskim pjesnicima. Stavljući

Panjkotu uz bok **Vinku Kosu, Jakši Ercegoviću, Zdravku Brajkoviću i Dragutinu Kolaku**, Ivaštinović je istaknuo kako je Panjkotu ponajviše morila bol zbog oteštih mu rodnih žala. Nažalost, i Ivaštinovićeve su obavijesti o pjesnikovu životopisu mršave: za svu petoricu spomenutih pobijenih hrvatskih književnika on kaže da su bili ustaše, a za samoga Panjkotu: „Nešto ga je vuklo, neka njegova sudbina, u rodni kraj, u njegov Šibenik. I vratio se. Ali,

Jedina pjesnikova zbirka

taj povratak je bio koban. Jednostavno je nestao prigodom povratka. Nešto ga je ‘pojelo’. Po nekim pričanjima, četnici su ga uhvatili i ubili. U izvrsnoj pjesmi ‘Uoči povratka’ proročki je kazao: ‘a izustim li što – bit će krik’. I bio je krik – teški, nepoznati krik.“

U spomenutoj biobibliografskoj bilješci spominju se neki drugi motivi pjesnikova odlaska u zavičaj: „Prema kazivanju rodbine, prijatelja i suvremenika, bio je (Panjkota) suradnikom Radio Zagreba, na kojem je održao nekoliko predavanja o književnosti. U listopadu 1943. godine, kao suradnik Državne krugovalne postaje Zagreb, dolazi u Šibenik, gdje utemeljuje Razglasnu postaju Šibenik.“ Moglo bi, dakle, biti da je pjesnik u zavičaj otputovao nacionalnim, državnim poslom, a ne samo u potrazi za literarnim nadahnućem.

Poslovnično pouzdani Vinko Nikolić će nam ostaviti dva različita svjedočenja o Panjkotinoj smrti, oba začudo iz iste, 1997. godine. U leksikonu *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941.-1945.* napisao je: „Kada su Talijani u rujnu napustili Šibe-

nik Panjkota žuri u svoj rodni grad, jer mu je to pravi ambijent za njegove inspiracije. Jedne je noći potražio zaklon od bombardiranja u obližnjem selu Dubrava. Upao je u ruke četnika, koji su ga ubili. Za grob mu se ne zna.“ U već spomenutom izboru Panjkotina pjesništva objavljenom te godine u Šibeniku, ne obazirući se na biobibliografsku bilješku uvrštenu u istu knjigu i pozivajući se na **Ivu Brešana** – koji bi, dakako, s obzirom na svoje obiteljske korijene te njima pripadajuće *šinjele* i kožne kapute, mogao biti upućen u stvar – Nikolić nam nudi drugu verziju. Prema njoj, mnogi su se Šibenčani 18. prosinca 1943. skrili pred bombardiranjem u obližnje selo Dubrava: „Partizani su u međuvremenu izvršili protuudar na grupu četnika te ih zarobili. Među njima se slučajno zatekao i Dražen Panjkota. Sudbina zarobljenih bila je smrt. Jedan od partizana obratio se komesaru **Petru Rončeviću** i obavijestio ga da je među zarobljenima i mlađi, devetnaestogodišnji šibenski pjesnik Dražen Panjkota. Na pitanje što činiti s Panjkotom, Rončević je odgovorio da ga strijeljaju zajedno sa zarobljenim četnicima. I bi strijeljan istoga dana.“

Bilo kako bilo, vijest se sporu probijala

Plava revija bila je iznimno kvalitetan omladinski časopis

u Zagreb: u prvome broju *Plug* Zdravko Brajković je početkom 1944. zabilježio kako je Panjkota spremao drugu zbirku (imala se, tvrdi on, zvati *Život za Dalmaciju*, dok se u spomenutoj bibobi-

bliografskoj napomeni hoće da je u rukopisu ostala zbirka drugačijega naslova, *Dječak i život*, ali ga – nastavlja Brajković – već odavno nema: „Otišao je raspet čežnjom, da dadne život za dragi kraj uz morske vode. Eto, nije se odavna javio, ni za smrt njegovu ne znaju prijatelji i drugovi.“

A pored tradicionalno istinoljubivog Nikolića ima i treća verzija o Panjkotinoj smrti: ona koju je kao neprijepornu činjenicu smatrao čitav grozd hrvatskih političkih uznika iz šibenskoga kraja, a potvrđivala ju je i navlas ista predaja iz kruga oko **Daniela Crljena** koji je Panjkotu, navodno, štitio i protezirao: nesretnog su pjesnika zarobili i po kratkom postupku smaknuli jugoslavenski partizani. Četnika u toj verziji nema, ali bi to razlikovanje ionako bilo bitno samo onda kad bi doista nužno i moguće bilo oštro razlikovanje tih dvaju ograna boraca za obnovu Jugoslavije, obje velikosrpske, a jedne monarhističke, druge boljševičke.

Sve te nedoumice salomonski će, dakako, riješiti Zrinka Tomićić i *Hrvatska književna enciklopedija*: oni će se zadovoljiti suhom opaskom da je pjesnik u prosincu 1943. „tragično stradao“. Kako, od koga i od čega, ne zna se. A da se izbjegnu suvišna pitanja, usput je prešućena i Panjkotina suradnja u publikacijama koje su nosile ustaške oznake – novinama, časopisima i kalendarima – tijekom ratnih godina, čak i podatak da nesretni pjesnik nije bio tek suradnik, nego je 1942. bio urednik kulturne rubrike *Ustaške mladeži*, kao što to ističu i Stanko Lasić i povjesničar **Jere Jareb**, jedan iz hrvatske nacionalističke plejade koja je ponikla u šibenskome kraju. To je, tobože, promaknulo Vinku Nikoliću, pa nije čudo što je po istome obrascu promaknuto Zrinki Tomićić i *Hrvatskoj književnoj enciklopediji*.

386

DVADESET SJENE / 1940-

Križni put

*Ja nisam tražio raskoš stecje,
ser i ona ki me u preoključku bolila,
tražio sam samo jednu dobru dušu,
koja bi moju tihu volila.*

*Ali kud god sam prolo nija
osim tople krvi nisam nalo,
iz dana u dan postajab sve tili
i u sebi sam sasvim zašlo.*

*I danas više ne tražim dobru dušu,
koja bi me učula riječi ujedno reći,
tražim tek jedno meko krilo
u kojem bili mogu mirno leži
i snatriti o reči.*

MRT TRAVA

*U mutoroj tihini umiru trave
i lumeni svjetlo njuna glazbe tiba;
bodam se u vjetru poginute glazbe
i na osar im stvaraju sve dva polna tiba.
U tijemom deltu u kojem se dle,
još samo ječi moj posljednji tih,
i u umirućoj travi, koja se sanutno njule,
kao da nestajem i ja ihram i tih.*

387

PJESAMA BOLA 1942/

Boğatashi

*Ima ljudi, koji od srca
ne mogu ni da mjeruju,
od njih samih su i mije veće,
oni na zemlji rati ulitaju.*

*I prolaze ovduče kroz vrede noći,
vuknući svoju životnu kola,
al prije il postiže i oni će proći
kroz rijeku bola.*

Pod prozorom

*I često me tako put nanezi
pod prozor djevice nekada drage,
put me namezi, usret zanete,
ko riječi blage.*

*I često me tako put nanezi
i hajti plata: četvrtu svatu,
to je glazba tiba, glazba meka,
koju tugu dira.*

*Nekad mi tiba isplatala riječi,
koje gode, koje srce diraju,
toplina stvaraju pod kojom srce ječi,
rijeci, koje glazbu sviraju.*

*A sad je izgubljen po stajtu skitam
i mislim: sve mi se to samo milo,
al ipak ju tiba pod prozorom pitam:
— Zar u dvoje ne bi bolje bilo?*

Panjkotine pjesme u Plavoj reviji

Njima je promaknuo i vrijedan članak koji je o Panjkotu u *Hrvatskoj reviji* 1996. napisao **Grgo Pejnović**, istaknuti član ustaškog pokreta koji je – uređujući 1943. i 1944. s **Nikolom Matijevićem** srednjoškolsku *Hrvatsku mladost* – i sam objavio nekoliko Panjkotinih pjesama. Poput Panjkote, Skračića i mnoštva drugih, Pejnović je stasao unutar Hrvatskoga katoličkog pokreta koji je pod pritiskom događaja, pokoravajući se raspoloženju puka, tijekom 1930-ih godina u mnogim svojim dijelovima izgubio jugoslavensku boju, pa su njegovi pripadnici nakon proglašenja NDH dobili istaknuta mjesta u kulturnome životu, napose u prosvjeti i u novinstvu. Preživio je Pejnović Križni put i osudu na petnaest godina teške tamnice, živeći dovoljno dugo da doživi ponovno

uskršnuće hrvatske države, pa i da se kao suradnik pojavi na stranicama *Političkog zatvorenika*. Nažalost, očito su bez plođa ostale molbe (valjda nisu bile samo moje) – nakon što me je s njim upoznao sad **pok. Jure Knezović** – da napiše svoje uspomene na ratno vrijeme, ali je o Panjkoti, srećom, već prije toga bio zabilježio niz važnih podataka. Pisani su oni očito po sjećanju i bez konzultiranja literature, ali su zato tim neposredniji i autentičniji.

„Poglavniku nije mogao oprostiti“, piše Pejnović o Panjkoti, „što je pristao da **Mussolinijevi** crnokošuljaši i kraljevski bersaljeri uđu u Dalmaciju. To je bila Draženova posebna bol, koja ga je upravo lomila. Nastojao sam ga uvjeriti, da je to prelazno stanje, koje je privremeno i koje moramo izdržati, a svi smo svjesni, da bez Dalmacije nema Hrvatske. On bi mi rekao: ‘Lako je tebi.’ ‘Kako lako, Talijani su u mojoj Lici, Gorskem kotaru i Hrvatskom primorju.’ Gledaj što mi piše otac: ‘Sine moj, da nam se samo riješiti ovoga zla, što nam stiže iz Italije, a za ostalo ćemo lako.’ Pročitaj što mi piše župnik Ličkoga Osika, **dr Fran Binički**: ‘Dok vam ovo pišem, talijanske mule uništavaju voćnjake mojih župljana (živila gladna pa guli koru voćaka), a **Danteovi i Michelangelovi** potomci nose naramke knjiga iz moje biblioteke i podjaruju vatru, da kaza-

Sautar
D. J. S.

hrvatska mladost

GOD. XXVII.   ZAGREB, STUDENI 1943.   BROJ 3

NAŠE POKOLJENJE U LIRICI NAJMLAĐIH*

DRAŽENA PANJKOTE »UŠTAP U MAGLI«

PAPINIJEVE rječi, da nitko ne dočeka dvadesetu godinu s gotovim djelom u ladici pisačega stola, davno je opovrgao Artur Rimbaud, mladi francuzki pjesnik, koji je već u 19. godini života skinuo sa sebe povoje i pelene djetinjstva i postao pjesnik, koji je u poeziju ulio dušu, te mnogo prije nego je Papini napisao svoju tvrdnju kao devetnaestgodišnjak postao predhodnik svakog modernizma i otvorio puteve kasnijoj poeziji. Daleko je od toga, da postavljamo poredbu: Rimbaud i Panjkota, jer su jedan od drugoga daleko koliko Pariz od Zagreba, ali nas ipak veseli da je i Panjkota u svojoj devetnaestoj dao zbirku uspjelih pjesama. A dao ih je vremenu kada i pjesnici zamuknu i zanieme pred krikovima rata. Vredno je spomena i veoma je lijepo da su pri opremi ove knjige pjesama sudjelovali i neki naši poznati likovni umjetnici, vrstni slikari sa svojim toplim i lirske crtežima, što znači intenziviranje kulturnog života u našoj sredini, poželjno zbljenje likovnih umjetnika i književnika mlade i najmlađe generacije. Također suradnjom naša se kultura povećava, proširuju se vidici i na taj se način objašnjavaju i naša htjenja u umjetnosti. Mi u malome doživljujemo odnos kakav je bio u zlatnim vremenima umjetnosti kada su surađivali Zola i Cézanne, Apollinaire i Picasso, te mnogi drugi književnici i likovni umjetnici.

Gовор је о збirci pjesama, koje nam devetnaestgodišnji Panjkota nudi u jeku rata. A poznato je, da su ratne godine i po književnost gladne godine. Kad topovi pjevaju pobjede i zrakoplovi osvajaju plavetnilo neba dani su škrti književnom originalnošću, sladokusci novih knjiga i novih pjesama poste i proživljavaju svoje korizme hraneći duh golin vizijama. I stari su govorili: *inter arma silent musae*. U časovima kada se obnavlja mladost našeg naroda čeznemo za prviencima vizija, za novim pjesnicima, u čijim će stihovima brektati narodna snaga što klijia, raste i izbjiga na površinu, u čijim će snovima blistati sloboda i člost. Dok dodu novi, dok se rode žreci daleke budućnosti mi ćemo u pjesmama, koje nam nudi vrieme, tražiti dio sebe, slušat ćemo pjesnike, koji govore o svojim željama i snovima, o svojoj duši i duši svoje okoline, bez retorike, u duhu vremena, koje je prodrlo kroz pukotine duše i otrovalo je crnim napjevima.

Put, koji vodi od svagdanih briga do visine misli i osjećaja, od našeg poremećenog života pa do umjetnosti, — dalek je i samo je

* Donosimo ovaj članak Nikole Šabića kao jedno od mišljenja o lirici Dražena Panjkote.

Nikola Šabić o Panjkotinoj lirici

ni brže zakuhaju, a ja im ne mogu ništa.' 'Dražene, doći će dan, kad ćemo ja i ti, i tisuće i tisuće ovako mladih kao što smo mi, zgrabiti 'šarce', pa udri po 'digićima'. Bit će, Dražene, vike 'Mamma mia, Mamma mia', a gonit ćemo ih do Rima.' Obliše ga suze, zagrali me i ljubi, a nisu ni moje oči ostale suhe. Poslije toga, kad god bismo se susreli, rekao bih: 'Hoćemo li ih, Dražene?' 'Ako Bog da', odgovorio bi.'

A kad je Italija pala, nastavlja Pejnović, Panjkota je htio vidjeti svoj rodni kraj,

dijelom i zato što je tražio nadahnuće za knjigu novela o zavičaju, koju je htio napisati. Usprkos upozorenjima da su prilike nesigurne, krenuo je, poslavši Pejnoviću pozdrave po **Kruni Quienu**, pjesniku sedam godina starijem od sebe. Pejnović nastavlja: „Uputio se i otišao. Kako, s kim, ne znam ni danas. U Šibenik je stigao. Jednoga dana dolazi mi nepoznat čovjek i predaje mi komadić papira veličine jedne posjetnice, na kojoj piše nervoznom rukom i u brzini: Grgo, ovdje vidim da se

jedino Ante bori za Hrvatsku! Papirić je toliko mali, da ni pozdrav nije stao. Više nikakvih vijesti o njegovu životu u rodnom gradu. Tek nakon nekoliko mjeseci čujem, da je Dražen umoren i tako srušeni svi njegovi planovi, snovi, pregnuća, i to ne znam je li bio navršio dvadesetu. Pao je s tisućama najzdravijih, najborbenijih i najidealnijih, a završiše u jamama između Bleiburga i Dakse, između Klagenfurta (Celovca) i Stoca u istočnoj Hercegovini.“

Tako se je, dakle, za Dražena Panjkotu vrijeme zaustavilo. A i kad spominje Pejnovićeve uspomene na Panjkotu objavljene baš u *njegovoj Hrvatskoj reviji* — i svakako autentičnije od svojih, jer se lika smaknutoga pjesnika nije mogao ni prisjetiti — nekad tako uporni *kovač zlatnih kruna*, Vinko Nikolić, nije smatrao potrebnim zabilježiti to zadnje svjedočanstvo nacionalno-političkih pogleda pokojnog pjesnika, njegov zadnji *credo*. Umjesto njega, činilo mu se priličnije u jednoj od svojih verzija o tome tragičnom prosinačkom danu tisuću devetsto četrdeset treće, bez ikakvih dokaza nagadati kako se Dražen Panjkota slučajno zatekao — među četnicima...

SUZE

Otvoreni prozori djevojkama mirišu,
pod njima vrbe šute;
skitnica sam, koji ih raztužen gleda
kako se žute.

Jesen je. Da spustim dobre oči
možda bih žalost kapao.
Noć. O nitko ne zna da je skitnica
za tobom plakao.

MISAO NA SMRT

Da dođem do tvoga groba,
što se kupa u mjesecivoj svili,
opet bi ko nekad davno
sami bili.

Lego bih kraj tebe i mirno gledo
kako nam mjesecina grobove kupa;
nad nama bi se nagnula stara cipresa
i opet bi bili skupa.

NA VELIKI PETAK

Procesija se uputila
S Velike Lože,
a svacića usta pivaju
„Pomiluj me, Bože...“

Vojnička mužika
svira po cilome putu
našu staru pismu,
tužnu, otegnutu.

Po štradama judi,
na kolinim kleču,
a iz nji'ovi usta
vruće molitve teču.

Po svin ponistrama
goru bile sviče:
u čast našem Isusu,
koji sutra uskrsni' će.

A stare žene suze liju,
da srcu svom ugodu.
O, sve je večeras tužno,
ka na kakvom sprovođu.

MAJCI

Kad umoran pođem spavati,
ja na te mislim, draga majko,
dok vani zamire gradska buka
i željeznice huka.
Okružen zvijezdama,
s neba bijeli mjesec me gleda,
a meni se nikako ne da
zaspati...

Ustati,
ja bih tada vruće želio
i k tebi bih htio doći,
al' gluho je doba noći,
a Ti si daleko od mene,
zalud srce moje vene
Tebe vidjeti...

I još dugo o Tebi mislim, majko,
dok vani zamire gradska buka
i željeznice huka.
Kad mi san zaklopi oči,
dugo ču o Tebi sanjati
i u snu ču Ti doći.

U MALOJ TRGOVINI PRLJAVOG PREDGRAĐA

U ovo hladno badnje veče
- dok se u mnogim kućama
za svečanu večeru
kolač peče
i božićno drvce kiti –
došla je jedna blijeda
i suha žena
debelog trgovca za malo pure
moliti.

On joj ne reče da ne da
(ta nije on tako zao!),
već je samo
podrugljivim pogledom pogleda
i debelim prstom pokaza
na prljavi zid.

(Tu je visio natpis:
„Čast svakome,
vjeresije nikome!“)

Ženinim blijedim licem
prede rumenilo...

A vani su padale bijele pahuljice
u čast Djetetu Isusu,
koji se ove noći
rodio.

DA SAM IŠČUPAN IZ UVALE RODNE

Možda bi samo vjetar razumio
kad bih mu tužno rekao,
da sam stablo kojeg su iščupali iz
uvale rodne
i presadili u zemlju u kojoj više ne
može rasti.

I kad bi me sada Marija vidjela
možda bi dugo plakala
nad mojom sudbinom i sudbinom
zemlje nam rodne.

Ali zašto plakati nad svojim
vlastitim bolima
kad su beskrajne oko nas tako
raskošno rasute.

PRIJATELJICI IZ MOGA GRADA

Spomeneš li se katkad na naš grad
i livade gdje stada smireno pasu,
osjetiš li tugu kako podrhtava tiho
u tvome glasu?

Jer teško je mislit na minule dane,
na uvale naše, na naše ljude,
na njine pjesme tihe, pjesme tužne,
koje tugu bude.

Pa zato kad tužna misliš na njih,
sjeti se katkad i na mene.
Znaš da je teško biti sam i gledat
kako bez mora život vene.

Dražen Panjkota

NEBO JE ZATVORENO

Izdanje Panjkotinih izabranih
pjesama iz 1997.

MOJ OTAC

Za starim klimavim stolom
sjedimo nas dva.
U kuhinjici punoj dima
nastanila se bijeda.

On mi govori hrapavim glasom.
„Teško ti je?
To znam, dragi sine,
al' kome danas teško nije.

Al' strpi se, sine, još samo
godinu dvije.
Školu ćeš tada svršit,
a onda –
lako ti je.

Na velike škole
nemoj ni mislit.
Ne može se, sine,
nema para...“

Bolan se uzdah vine
u visine
iz umornih
grudiju.

Znam,
srce ga peče...
Po kuhinji se šeće
bijeda stara...

USPAVANKA SEBI

Ne plači. Nisi tako sam,
tuga se s tobom brati.
I snivaj. Možda će u snu
mladost da se vrati.

Vani je noć. A to što čuješ
zvižduk je vlaka što odlazi.
Vidiš: ko vlak odlaze i minute
i sve to tako u životu prolazi.

Samo ti ostaješ sam sa sobom:
voliš cvijeće, glazbu i žene.
Al' sve što je lijepo, to je za druge
Za tebe su samo nujne uspomene.

I zalud se nadaš ko malo dijete,
nitko ne će tebi pružit ruku,
nitko ljubiti oči, nit mrsit kosu
u času kad se sjene sutonje vuku.

Od tebe svi će ostat daleko,
a ti uvijek tako bolno sam,
i bit ćeš vedar tek kad moru dođeš,
il' kad tebi dođe tihi san.

Pa zato sklopi oči: sad tišina
sebe siplje, a vani rastu sjene.
I snivaj. Sad je onaj tihi čas
kad u tebi rastu uspomene.

UOČI POV RATKA

Doći će ti skršen i propao,
u licu star i blijed,
ja koji još jučer bijah mlad,
možda će i u kosama biti sijed.

I ništa ti, draga, ne će reći,
govorit će ti moj bijedni lik,
nijemo će u tvom krilu leći,
a izustim li što – bit će krik.

I nemoj mi pričati o prošlome,
jer sad sam sasvim plah i tih;
ja koji negdje htjedoh gradit sreću
sagradih samo ovaj gorki stih.

SMRT TRAVA

U sutonjoj tišini umiru trave
i šumori sjetno njina glazba tiha;
hodam snužden pogнуте glave
i na odar stavljam dva bolna stiha.

U njinom dahu, u kojem smrt diše,
još samo ječi moj posljednji stih,
i u umiroćoj travi, koja se
samrtno njiše
kao da nestajem i ja shrvan i tih.

ŠUŠANJ

Dok brezin vrh, nag i suh,
jesenja magla miruje,
moj laki, meki sluh
šušanj uvela lišća dodiruje.

Zar me netko uhodi
i u mojim samoćama?

O tiše, druže, tiše,
jesen stiže, stižu kiše,
tiše, druže, tiše.

SUDBINA (I.)

Koliko još krvi ima koja će u
potoku cvasti
od nevinih ljudi iz krvi i mesa,
koliko još ljudi koji će raskošno pasti
i trunut u grobu bez križa, bez lijesa!

Zar sve što je rođeno živi da pane
i sudbina nad svima bolan
nadzor vodi?
O tek kad u grobove siđu svi će
se naći
u slobodi.

NOSTALGIJA

Kad zašumi breza reko bi da je riječ,
al' sve su riječi iščupane.
Ostalo je tek mutno sjećanja u
mutnom oku
s komadićem srca u sredini:
tri svilene boje u kristalnom moru.

I mi koji morasmo otici
usuđujemo se nadati sretnom
povratku,
mi koji nigdje nećemo naći
ono što izgubisemo.

RASPEĆE OBITELJI

Ne poznajem ništa mučnije od ljudskih mijena i izdaja poteklih od prilagodbe vlasti i sili, od tih izdajstava.

Nikolaj Berdjajev

Kako to obično biva, u starim danima, sví mi razlistavamo knjigu sjećanja i zadržavamo se na stranicama koje su potresale naše biće ili su ostale duboko potisnute i skrivene u našim dubinama, a na površinu su ih izvukla neka događanja u vanjskom svijetu. Kako me ne dijeli puno vremena od posljednjih vrata, prisvajam si pravo da iznesem upamćenu usmenu predaju o prohujalim teškim vremenima, i obiteljima koje je zadesila teška, rekla bih, okrutna sudska.

U sjećanje mi se vraća propitivanje moje majke – koja je mene, nedoraslu djevojčicu – pitala, kako je izgledao čovjek, viđen na skeli, a da na njega nije obraćala pažnju milicija, premda je priješao preko rijeke bio strogo kontroliran. Šaputalo se da je to bio Leon, zapovjednik Bijele garde u mjestu za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Uz nevjericu i upite kako se osmijelio pojaviti među svjetinom, svi su se sklanjali, nitko nije želio povjerovati vlastitim očima, svima se to činio pričin – zabuna. Ali u režiji i pod prizmom UDB-e sve je bilo moguće. Došaptavalo se, da Leon dolazi u selo, spava u domu braće, kumova i prijatelja. Bilo je čudno da se kretao prilično slobodno, u ono vrijeme, kada je svaka imala sumnjuva osoba bila pod strogim nadzorom. Došaptavalo se u tajnosti, da živi u Gyekenyesu s nekom Mađaricom, koja ga je kasnije navodno izdala, te je nakon uhićenja predan jugoslavenskoj UDB-i u Beogradu. (Kada je bio u funkciji zapovjednika Bijele garde, za Leona se nije čulo da bi nekoga ubio ili proganjao partizanske suradnike).

Sklopljeni savez s „nečastivim“ donio je pakao u Leonov život, pakao u život onih koje je povukao za sobom, pakao u život njihovih obitelji.

Za vrijeme prelaska jedne od skupina Kavranovih križara sve je bilo suviše bjelodano. Dok su križari jeli, pili i čekali daljnje upute na tavanu gostonice, dolje u gostonici su se častili udbaši, zajedno s Martinom, obaveštajcem još iz vremena rata. Martinova bratića po majci, Joži-

Piše:

Tereza SALAJPAL

nu (osuđen na smrt) uvukao je u „igru“, ustaški časnik XY – njegov zapovjednik za vrijeme rata (UDB-in suradnik) koji ga je nagovorio da pomaže križarima kod prijelaza granice i osigurava im sklonište i hranu. Dakako, Jožina, mlad i nezreo, povinovao se nagovoru autoriteta i povezao

ju svoju propast i propast onih kojima su dali utočište.

Svi upleteni u događanja bili su manhom roditelji nestalih i stradalih sinova ili braće u ratu i poraću, potom rodbina ili kumovi Leona koji su najprije njemu, a potom križarima dali sklonište iz ljudskih obzira i želje za povratkom svojih najmiliđih. Neupućeni, naivni i politički neinformirani, nisu prepoznali u što su uvučeni, niti su bili svijesni da je „Titino oko i uho“

Božidar Kavran i drugovi pred jugoslavenskim sudom

se s Leonom koji je bio glavni organizator prebacivanja grupe križara preko granice iz Austrije – direktno u ruke UDB-e.

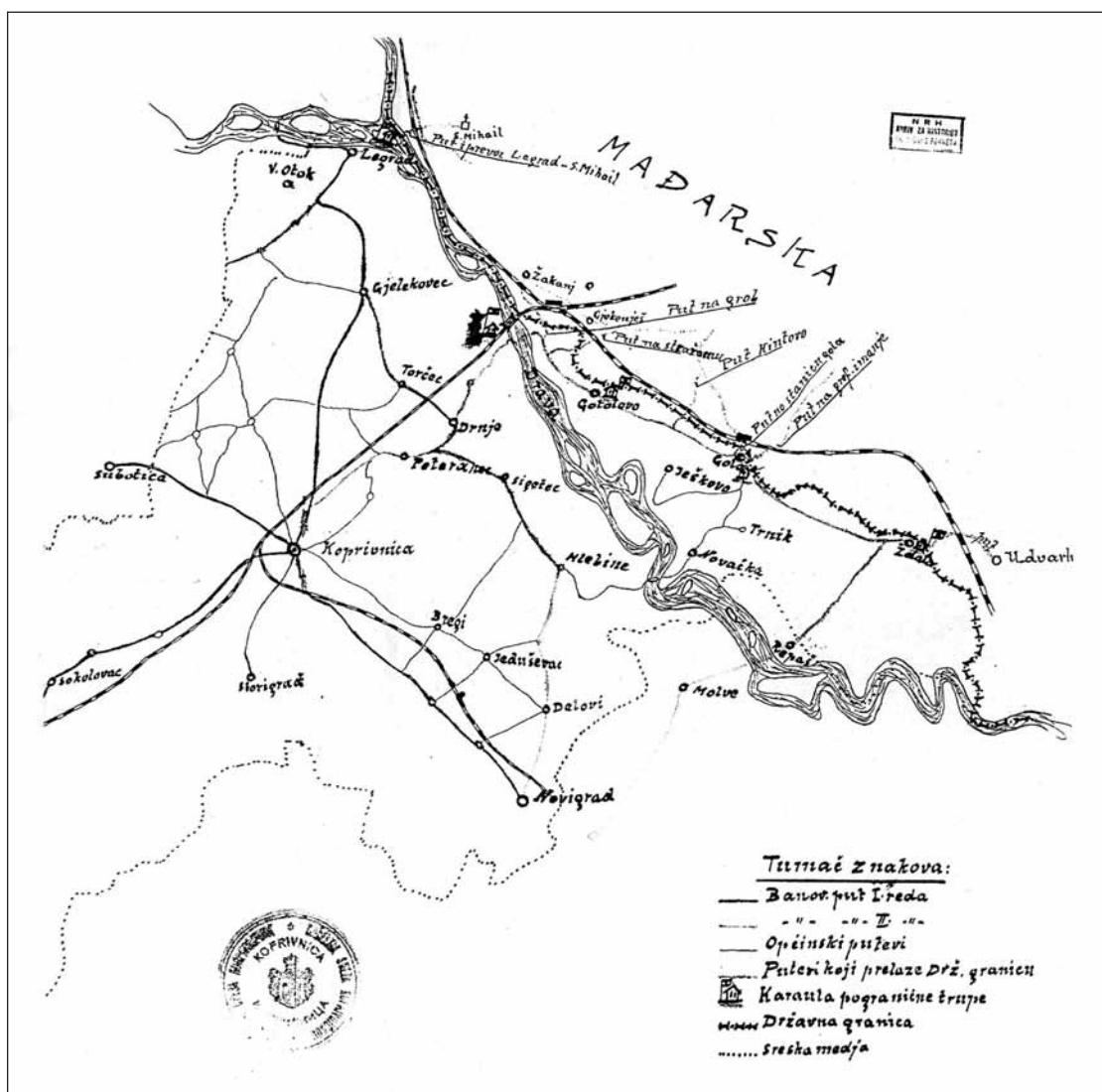
Kad je prelazila zadnja grupa, domaći pomagači su prepoznali izdaju, ali su do te spoznaje došli prekasno. Prepoznali su da je povjerljiva osoba XY – nepoznata prava imena i prezimena, koji je mjesecima ophodio uključene u davanje konačista, UDB-in čovjek. Pred hapšenje posljednje grupe križara, svojom usputnom primjedobom dao je do znanja da su uhvaćeni u klopku i da svima predstoji zlokobna budućnost. Iako svijesni izdaje, domaći pomagači, kao općinjeni, nisu znali naći izlaz, i ponašali su se kao da ne prepozna-

bilo poput Božjeg oka nevidljivo, svuda i na svakom mjestu prisutno.

Dok u mislima povezujem izbjeljeda sjećanja na to davno vrijeme, u duhu osluškujem očajan i optužujući glas starice Marije, kojim proklinje Leona jer je cijela njena obitelj bila uvučena u pakleni krug, i ona kao 14 godišnja djevojčica. Jedan brat je osuđen na smrt, drugi brat Francek je umro pod nejasnim okolnostima za vrijeme robijanja na izgradnji tunela i akumulacijskog jezera u Gorskom kotaru. Njen otac Ivan je godinama robiao u Lepoglavi, a ona je održavala imanje i brinula o malodobnom bratu i bolesnoj majci.

U mome duhovnom oku javlja se i slika bračnog para Grotić. Ona, Te-reza, zaognuta gunjašem u širokoj dugoj suknji s crnim rupcem na glavi, pogнутa držanja i pogleda uprta u zemlju, i Ignac, visoka vitka tijela, ponosna držanja, ispunjen ljubavlju prema Hrvatskoj; duhom, riječju i postupcima. Nije mu se milio žandarski teror Kraljevine Jugoslavije na granici, zabrana trobojnica i hrvatskih pjesama, zabrana kretanja i ubijanje – za Judine škude. Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske nije sudjelovao ni u kakvoj stranci ili organizaciji – osjećao se samo Hrvatom. To je bio njegov grijeh. Tijekom ratnih operacija u Moslavini, njihov najstariji sin Stjepan prema čuvanju je ranjen, a potom mu se gubi svaki trag i saznanje o njegovoj sudbini. Raskomadano tijelo najmlađeg sina Ivana dovezeno je u rodni dom, nakon „podizanja pučke škole u zrak“. Ivan je poput drugih mladića mobiliziran sa 17 godina, i za par mjeseci smrtno je stradao s adolescentima svoje dobi. U narodu se govorilo, da je podmetnut pakleni stroj u dosluhu s oficirom koji je bio partizanski doušnik i suradnik. Srednji Ignacov sin Pavel bio je u partizanima. Pod patronatom majčina brata komunista i „kak je narod pripovedal“, pripadnika UDB-e, Pavel je postao odani partijski radnik i čuvar sustava. (Njegov ujak je u Titovoj Jugoslaviji bio direktor ovećeg poduzeća i vlasnik vile na moru, odan Partiji i sustavu, dok je Pavel upravljao manjim poduzećem u okolini Zagreba.)

Roditelji nisu mogli zaboraviti i prezalići izgubljene sinove. Ignacov sjenik je poslužio kao prenosište nekolicini križara. Ignac je bio vođen tragičnim i neprežaljnim gubitkom sinova kao i nasiljem novih komunističkih vlasti nad seljakom: tjeranje na kuluk, oduzimanje uroda sa zemlje, stoke i svinja, još i kokoši sa seljačkih

Prijelazi u koprivničkoj okolici kojima su se služili križari

imanja, pogotovo kod onih nepočudnih. UDB-a je znala o svim kretanjima križara, držala ih je na oku. Od samog početka je upravljala akcijom prebacivanja križara iz Austrije preko granice na Papuk, zapravo, prema UDB-inu naputku – direktno u njeno „okrilje“.

U ljeto 1948. je uhapšena posljednja grupa mještana koja je dala sklonište i/ili hranu prebjezima križarima, kao i nedužni, osumnjičeni njihovi bliski rođaci koji su zalazili u njihov dom. Strah se mogao rezati nožem u mjestu i domovima uhapšenih. Suseljani su izbjegavali susrete s obiteljima uhapšenih, glave su se okretale i ulična vrata zatvarala. Došaptavale su se novosti „koga so ove noći otpelali i zakaj?“ Selom su se potajice širile razne priče i javno izricale osude, izbjegavali susreti prisakavanje u pomoć – zbog straha.

Ignac je tijekom procesa osuđen na nekoliko godina robije u Lepoglavi. Po

povratku iz Lepoglave živio je svega nekoliko godina, ostavljajući iza sebe malodobnu djevojčicu. Za vrijeme Ignacova istražnog zatvora, suđenja i robijanja, sin Pavel se nije pojavljivao. U selu se šaputalo da ni ne pita za oca – kao da ne postoji, jer se plašio da sumnja ne padne i na njega („znao je i nije prijavljivao“). Najbliži su imali dojam da se oca odrekao i zato se ne pojavljuje u svom domu. Što se uistinu događalo u odnosima između roditelja i sina, pogotovo između oca i sina, vanjskom promatraču nije moglo biti znano. No, da su odnosi bili vrlo složeni, i u krvnom srodstvu, zbog ideoloških zasada i zabluda, duhovne sljepoće, neznanja, prekomjernih strahova od mogućih posljedica, nije bila značajka samo te obitelji. Koliko li je bilo obitelji sa djecom različita svjetonazora i političkog opredjeljenja, jedni u partizanima, drugi u ustašama ili domobranima, pogotovo u širem obiteljskom krugu. Svaki je imao svoje ideolo-

ko opredjeljenje i svoju istinu. Mnoge od „istina“ bile su prepoznate i neprepoznate velike zablude, koje je vrijeme osvijetlilo i dijelom razotkrilo, kao i njihovu zločudnost i pogubnost za narod u cjelini.

Podsjetnik na to davno proživljeno vrijeme i poticaj za bilježenje izbljedjela sjećanja, bio mi je nepredviđen, iznenadni i naoko beznačajni događaj.

Pri svakom prolazu hodnicima vile sjajnih, bijelo obojenih zidova, zidova koji su upili jauke i patnju mnogih, prisjećam se vrata iza kojih sam ugledala svog oca s okovima na rukama. Pohađala sam u to vrijeme niže razrede gimnazije. Sve je u meni prekrivala tama straha, doboko utisnuti sram, praćen osjećajem „propadanja u zemlju“, prisutan u svakom susretu s čuvarima OZN-e. Donosila sam pakete s hranom i odnosila okrvavljenio očevo rublje. Crvenjela sam se i drhteći predavala pakete, zasramljena prostačkim psovka-ma i seksualnim aluzijama milicajaca.

Neočekivano, u osamdesetim godinama svoga života, našla sam se u podrumu te vile, zabezknuta, preplavljeni tjeskobom i zapitana, iza kojih vrata je boravio moj otac u samici? Iz kojeg je stropa kapala kap po kap da se iznudi priznanje? Je li u nekoj od tih prostorija završio život majčin bratić, iz iste grupe okrivljenika? Ili je to bilo negdje drugdje? Njegovo je mrtvo tijelo dovezeno u limenom sanduku, s obrazloženjem da se objesio.

Sve te misli su me preplavile pri otvaranju vrata sanitarnog čvora i obuhvaćanja pogledom okolnih vratiju iza kojih još uvjek lebde tuđe sudbine i patnja – tako sam osjećala negdje duboko u svome unutarnjem svijetu. U tom trenutku, u duhu sam čula tihi glas svog starog oca: „Kćeri, to se ne pita i o tome se nikome ne govori!“ Za očeva života nisam razumjela njegove odgovore na moje upite o zbivanjima u istražnom zatvoru. Tek mi je hod kroz život dao odgovor na desetljećima ranije postavljena pitanja. Neka pitanja su poput tajne, ponesene u grob, kao i odgovori, pohranjeni u dubinama zemlje i ponovno će ugledati svjetlo dana u sljedećem kruku vremena, jer bolne, zabranjene, duboko potisnute tajne, sjećanja i počinjene nepravde, kad-tad probuđene svjetlom spoznaje, probiju poput pupoljka pokrov zemlje, i svojom nevinosti iz dugogodišnjeg sna probude preživjele potomke.

Bilo je to vrijeme pomutnje, velikog straha, vrijeme doneseno novim nepoznatim vjetrovima koji su stubokom mijenjali živote – svjetonazor puka, duboko zadirali u dušu i život pojedinca te obitelji. Zagospodarile su druge vrijednosti u odnosu na vlasništvo, svetost rodbinskih veza i braka, svetost prijateljstva, dok se vjera zatirala i Bog ubijao. S nestanjem Boga, nestalo je dobro, a duhom vremena zagospodarilo je zlo koje se pokazivalo u ubojstvima, otimačini imovine, prokazivanju i progonima. Vjetrovi duha vremena su nosili samo strah i grožnju, zaledivali duh i govorili smrt. Bilo je to bunilo duha, ispunjeno težinom spoznaje smrti i strahovima koji su prijetili opstanku i, ne samo da je tama noći bila opasna, jer i dani su bili magleni i sumorni. Zatiranje Boga nosilo je sa sobom satiranja duše čovječe – gubitak dobrote i plemenitosti, gubitak onog najboljeg u čovjeku i narodu.

I dok u duhu molim ocenaš pred zapuštenim *Raspelom*, koje je obilježilo živote mnogih, zapitana sam kakav je Leon bio čovjek – je li doista bio Juda, kakvim su ga smatrali? Neznano je kada i u kojim okolnostima je postao Juda, kao što su neznane stvarne okolnosti i mjesto njegove smrti. Znano je samo proklinjanje obitelji onih koje je samo susret s njim, i prepoznavanje njega kao osobe, odvelo u propast. No, nije samo Leon bio vinovnik tude nesreće, bilo je i drugih njemu sličnih, koji su sklopili savez s nečestivim, zbog njima znanih razloga i okolnosti. Jer Bog u teškim časovima donošenja kobnih odluka šuti, znakovito šuti, u darovanoj slobodi izbora. Govor i nagovor sotone je glasan, zavodljiv. Obećani sotonin zlatni grumen slobode, kruh oslobođenja od progona, postaje kamen kojim se na dugi rok postupno ubija izdajnika, i žrtve koje je njegova ruka dotakla i oko pogledalo.

Danas kad razmišljam o tim događajima koji su do dna potresali malu sredinu, unesrećili više obitelji i njihovih potomaka, ne mogu ih promatrati zorom pisaca – novinara i/ili nekih povjesničara, pojednostavljeni, bez dublje sagledavanja uzroka i pogubnih ideoloških zasada. Zagoden smrtonosnim ideologijama (fašizam – komunizam), duh vremena pokretao je u najdubljim slojevima duše pojedinca, grupe i naroda, nasljeđe s nataloženim naslagama pretrpjelih nepravdi i traumatskog iskustva predaka. A pokretanje tih dubokih slojeva u kolektivnom

nesvjesnom pamćenju naroda, povlači na površinu, duboko potisnuto tamnu stranu čovjekova bića, zlo koje izbija na površini i otima se kontroli. To je djelo Sotone rekli bi teolozi.

Koliko su u odnosima u obitelji, i u krajnjem, tragedija koja ih je zadesila, imala udio osobna traumatska iskustva u odrastanju i dinamika obiteljskih odnosa, adolescentna nedoraslost i lakovjernost mladića, koliko hlepna za „slavom“ i materijalnom dobiti, koliko domoljublje i bogoljublje, koliko neinformiranost i zasljepljenost, možemo samo naslučivati i nagađati. Presudnu ulogu u prvom pogubnom koraku (prihvatanje ponude bivšeg časnika XY) imala je mladenačka Jožinina naivnost, zavedenost i nesposobnost sagledavanja posljedica. Iza svih tih događanja koja su bolno zarezala živote mnogih obitelji, na njihovu izvorištu postojala je izdaja, izdaja istih onih koji su vratili kolone poražene vojske i izbjeglica na put do Barbarina rova, slovenskih rudnika i protutenkovskih rovova.

I kao što to biva u narodu golubinje čudi, narodu koji ne razumije ni vrijeme, ni prostor, koji ne pozna istinsku povijest svojih predaka – neki od unuka stradalih obitelji, nakon pedeset godina, bespotrebno i nerazumno, izražavali su osudu nad postupcima svojih djedova riječima “Ne treba jih ništ žaliti, dobili so kaj so i zasluzili!“ Neki od potomaka nemaju никакva saznanja o tom vremenu i stradanju vlastitih obitelji, jer se zbog straha o događanjima i nesreći koja ih je zadesila nije govorilo. Potomci njihovi znaju „istinu“ koju su naučili na satu povijesti u školi i iz partizanskih filmova. Kosti pak sudionika tih događanja počivaju na mjesnom groblju. Nekima od njih (Leon i Jožina) ni grob nije znan! Neke od stranica životne povijesti tih malih ljudi, ispisane su neizrecivim i nikada izrečenim unutarnjim lomovima usporedivim s otajstvom lomljenja hostije (prema Scottu M. Pecku) koje je neizrecivo i nespoznatljivo i, kao tajna, ponesene su u grob. Iz sudsina tih malih ljudi, vremena koje ih je obilježilo, stavova njihovih potomaka, možemo na dubljoj razini iščitavati i tragičnu povijest našeg naroda u cjelini, prekrivenu naslagama dugogodišnjih i odnjegovanih laži te teškim pokrovom nametnuta zaborava.

KAKO JE KOMUNIZAM POSTAO „ANTIFAŠIZAM“

**(Slovo na predstavljanju knjige Vladimira Mrkocija
Kratka povijest komunizma /za nekomuniste/)**

Započeo bih s jednim osobnim prisjećanjem na pokojnog profesora **Mrkocija** i ulogu koju je imao u mome, da to tako nazovem, protopovjesničarkom oblikovanju, tj. prvim uvidima u poglедe na povijesne dogme jugoslavenskoga komunizma izvan službenoga interpretativnog okvira koji se nametao kroz školski sustav, službenu historiografiju i državno-partijsku promidžbu i njezine različite manifestacije.

Naime, kao srednjoškolcu, prijelomne devedesete, za oko mi je zapeo njegov podlistak u *Danasu* o stvarnoj političko-nacionalnoj pozadini tzv. ustanka u Srbu iz srpnja 1941., koji je u jugoslavenskom komunističkom imaginariju imao kanonski utemeljitelski značaj kao tzv. Dan ustanka naroda Hrvatske (u drvarsкоj inačici Dan ustanka naroda Bosne i Hercegovine). Njime je začeto ono što se nazivalo „Narodno-oslobodilačkom borbom“, okončanom u svibnju 1945. uspostavom jugoslavenske države i u njoj neograničene vlasti Komunističke partije Jugoslavije, putem koje se je i hrvatski narod našao u onom dijelu čovječanstva koji je prošao kroz društvenu retortu upravljačkog modela poznatog kao komunizam, bez presedana u dotadašnjoj povijesti.

Mrkoci je publicistički vješto, temeljem notornih činjenica, demontirao službenu državno-parcijsku dogmu o tzv. antifašističkoj pozadini događaja u Srbu i sveo ih u stvarni okvir srpsko-hrvatskoga političko-nacionalnoga gordijskog čvora, točnije srpske pobune, iz srpske nacionalne vizure sasvim legitimne, protiv hrvatske državne vlasti, bez bilo kakve veze s ideološkim ciljevima Komunistič-

Piše:

dr. sc. Zlatko HASANBEGOVIC

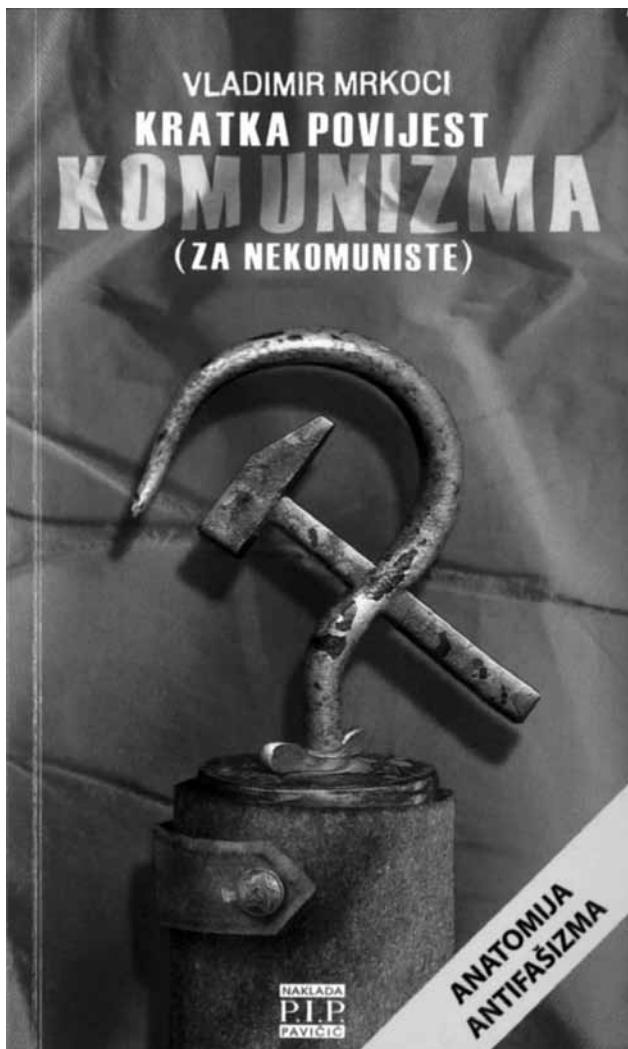
ke partije, a posebice ne s režimom koji je uspostavljen 1945., a kojemu je južnolički srpanj 1941. proglašen jednom od ishodišnih točaka.

i prekidom s jugoslavenskim državno-partijskim imaginarijem koji, kako smo barem neki od nas mislili, ne može i ne treba biti referentnom točkom za izgradnju nove hrvatske države, lišene balasta prošlosti, oslonjene isključivo na temeljno pravo na nacionalno samoodređenje i demokratski ustavni poredak.

Simbolički, otklon od zapravo nekomunističkoga ličkog Srbia iz 1941. trebao je biti i otklon od jugoslavenskoga komunizma i njegove propale političko-nacionalne i društvene baštine. No, ona je izronila na potpuno neочекivanom mjestu te se do našeg vremena utkala u modernu hrvatsku državu za koju se vjeruje da je državno-pravni antipod Jugoslaviji, kao uostalom i parlamentarna demokracija komunističkoj vladavini.

Pojednostavljeno, Mrkoci i Hrvati su 1990. porazili nekomunistički i jugoslavenski srpski Srb i 27. srpnja 1941., ali su dobili „hrvatski“, *nota bene* komunistički Sisak i 22. lipnja 1941. koji sam po sebi, iako apokrifan, kao niti jedan drugi nadnevak, **Hitlerov** napad na Sovjetski Savez kao domovinu radničke klase cijelog svijeta, ne utjelovljuje komunističku narav i komunističke ratne ciljeve partizanskog pokreta.

Činjenica da je Sisak do danas nadživio Srb i više od simbolike govori o tome da je svaka naša suvremena rasprava o komunističkom fenomenu i njegovim društvenim posljedicama više od historiografskog ili politološkog nadmudrivanja, već rasprava o sadašnjosti i budućnosti, tj. da prošlost okončana, ne samo po akterima već i suvremenim društvenim odnosima, iz primjerice poljske, mađarske

Ono što je napisao 1990. u trenutku globalnog sloma komunizma i početka kraja na nj oslonjene jugoslavenske države, i to upravo, među ostalim, ponovno protuhrvatskim događajima u Srbu, činilo se općeprihvaćenim i bespovratnim odmakom

ili baltičke vizure, u hrvatskom slučaju to nije, već je zapravo bit stvarnosti.

Zato je ova knjiga, kakvu bismo očekivali prije dvadeset godina, iako sadržajno banalna, u smislu notornih činjenica, i više nego dobrodošla.

Nakladnik i urednik u podnaslov su stavili dopunu kako je riječ o kratkoj povijesti komunizma za nekomuniste. Na ovitku se to objašnjuje navodom kako autor „kiriškim nožem bez milosti i obzira secira ishodišta, prakse i rezultate komunističke vladavine te kulture laganja koju je ta vlast stvarala i šrila“. Zato ovaj dometak „za nekomuniste“ preventivno ističe da „ona nije za komuniste, bilo prikrivene, bilo otkrivene, jer da ih ne bi, navodim, „trefio šlag“.

No, budimo iskreni. Komunista o kojima je riječ, po mome sudu, ionako više nema jer nema niti poretka i državno-političke stvarnosti s kojom su se poistovjećivali. Najveći dio ove knjige je jasan i lijepo napisan pregled stvarnosti globalne komunističke vladavine začete u listopadu 1917. i okončane padom Berlinskoga zida 1989. godine. Tu je sve, od **Lenjina**, preko **Staljina** do **Gorbačova**, i ne mogu se dosjetiti bilo koga u hrvatskome intelektualnom životu koji bi zanjekao bilo koju činjenicu iznesenu u ovome povijesnom pregledu.

Kontroverza počinje oko onoga što je ostalo na margini i ovog pregleda, a koja glasi: što je to bio jugoslavenski komunizam, što je on značio u povijesti hrvatskoga naroda, koja je njegova političko-nacionalna, društvena i kulturna bilanca, i koje su njegove do našeg vremena egzistirajuće društvene posljedice i odnosi moći? Da nema posljednjeg, 30. poglavlja i dodatka knjige, ona bi prošla neopaženo i njezin sadržaj, čini mi se, ne bi uznemirio nikoga, pa ni onoga stogodišnjaka kojemu se neki dan u starački dom odnijeli tortu s marcipanskom zvijezdom petokrakom.

Taj će dodatak autoru, i posthumno, prisribiti etiketu revizionista te uznemiriti duhove onih koji svaku nepobitnu činjenicu iznesenu u knjizi već četvrt stoljeća u Hrvatskoj relativiziraju semantičkom dosjetkom, ili po Mrkociju „Staljinovom leksičkom mistifikacijom“, nastaloj u sovjetskoj komunističkoj promidžbenoj retorti tridesetih godina, a koju poznaje-

mo kao „antifašizam“. To je, kao što je i autor lucidno primjetio, postalo premosnicom između propale komunističke baštine i suvremenoga komunističkim ciljevima suprotstavljenog stanja. Takav „antifašizam“ je ne samo izvanvremenska legitimacija i alibi za svaki komunistički postupak, već i neka vrsta političko-intelektualne toljage kojom se do danas udara po svakom dosljednom protukomunističkom stavu, toljage koju sam osjetio i na vlastitoj glavi.

Zato naš odnos prema komunizmu i njegovim društvenim posljedicama te komunističkoj baštini, u osnovi i nije historiografski problem već prvorazredni politički. Taj odnos ne će razriješiti povjesničari već politička elita, nažalost u hrvatskom slučaju, ograničena dvjema hipotekama. Prvo, nedostatkom stava i izbjegavanjem donošenja odluka, i drugo, činjenicom da je i sama u značajnoj mjeri proizvod te iste komunističke baštine o kojoj bi trebala sada prosuđivati i na kraju rasteretiti društvo besplodnih podjela i pronaći mu pouzdano nacionalno i društveno sidrište.

Pojednostavljeni, ostaci komunizma u institucionalnom i stvarnom smislu u Hrvatskoj žive u dijelu ustavnog teksta, u kalendaru državnih blagdana te u odnosima političke, društvene i gospodarske moći proizašlima iz baštine jugoslavenskog komunizma. Niti o jednoj od tih činjenica nije odlučila historiografija, već politika i politički odnosi. Ustav i zakoni se donose u parlamentu, imena trgova i ulica u općinskim i gradskim vijećima, a društveni i ostali odnosi moći se mijenjaju političkom akcijom i djelovanjem.

Mrkocijeva knjiga nas je samo dodatno podsjetila na te činjenice, pa je na kraju toplo preporučujem političarima koji imaju moći donositi odluke, i koji su barem nominalno predani nacionalnim i demokratskim vrijednostima, da sukladno pročitanom doneusu odluke koje može donijeti samo politika te mijenjaju društvene odnose koje može promijeniti samo politička akcija, s pravorijekom ili bez pravorijeka ovoga ili onog povjerenstva ili „komisije“, rečeno rječnikom samoupravnog socijalizma.

IZ NEBA EVO OPET ROSI MOJA DUŠA

i teče cestom
gažena nogama obnevidjelim

*

GROTESKNI SIMPTOM NAŠE GLUPOSTI

sukobljeni s jednom istinom:
smrt je uvijek sadašnjost

uzalud pokušavamo
ugurati stoljeća
u okvire jednog dana
možda jedne zore
jednog proljeća

i prokletim navijek
prokletim hodimo stazama
mi prognanici

u tvrdoj tlapnji jednog vremena

a praznina opстоји
tamna i potpuna

kako smoći hrabrosti
i priznati
kriknuti
njenu apsolutnu suvišnost

njenu tupost

mogućnosti kojih više nema
budućnosti bez nas

samo krv
propadanje
samo smrt
samo kraj

zauvijek
zauvijek
zauvijek

mi se nježno mirmo
s gasnućem naših očiju

NOVA KNJIGA: *O LJUDIMA, O ŽIVOTU U KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA*

Sredinom veljače u Zagrebu je svjetlo dana ugledala knjiga *O ljudima, o životu u književnom djelu Mile Budaka* autorice **Maje Pavelić Runje**. Knjiga je tiskana u Nakladi Trpimir. Urednik je dr. sc. Tomislav Jonjić, koji je i autor predgovora.

Knjiga je jedna u nizu radova o **dr. Mili Budaku**. Mnogi vrijedni radovi objavljeni su u razdoblju do 1945., ali pojedini i od 1990. do danas. U drugom razdoblju, nakon 1990., ističu se *Nad Velebitom sviće* urednika **Ivana Gabelice** i **Ivana Pandžića**, *Zbornik radova o Mili Budaku I. i II. dio* urednika **Zvonka Marića**, a zatim i zbornik *Budak o sebi i drugi o njemu* urednika **Darka Sagraka**. Posebno mjesto pripada knjizi *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907. – 1944.) Tomislava Jonjića i Stjepana Matkovića*. Objavljeni su i brojni članci, primjerice kritika **Dubravka Jeličića** uz novo Matičino izdanje *Ognjišta* ili prikazi o pojedinim romanima iz pera **Mate Kovačevića**, u *Hrvatskom slovu*. Bilo je i radova koje je teže svrstati u određenu književnu vrstu, poput knjige *Mile Budak, Kod kipara Arne Brekera* urednika **Ivana Mužića**.

Budak dakle i u novije vrijeme privlači čitatelje, kritiku i znanstvenike, pa iako je njegovo djelo široj javnosti bilo nedostupno tijekom gotovo pola stoljeća. Jedino, uočljivo je da su radovi redovito nastajali zalaganjem autora, a rijetko inicijativom i resursima hrvatskih kulturnih institucija. Nije došlo do izdavanja Budakovih sabranih djela, pa ni sa strane Matice hrvatske, institucije koja je tijekom piščeva života bila njegov ekskluzivni nakladnik, i u kojoj je godinama djelovao. Književne antologije i povijesti književnosti Budaka su prešutje ili su ga spomenule samo usput. Izuzetak je, istina, *Hrvatska književna enciklopedija* Hrvatskog leksikografskog zavoda urednika **Velimira Viskovića**, s nekoliko stupaca teksta autora **Miroslava Šicla**, ali šest puta kraćega negoli je tekst natuknice o **Miroslavu Krleži**.

Razlozi prešućivanja ili minoriziranja književnika Budaka su, znamo, neknjiževne naravi. Sažeti su u komplikiranom

Piše:

Ljerka PERKUŠIĆ VINCETIĆ

odnosu prema Budakovoj političkoj borbi za hrvatsku nezavisnost, osobito u složenom odnosu prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u kojoj je Budak obnašao visoke dužnosti. U tom su smislu gotovo sve knjige i radovi pojedinih autora ulazili u područje političkoga, s manjim ili većim

uspjehom. Među njih, među radove koji pokušavaju unijeti više svjetlosi i razložnosti u ukupno Budakovo djelovanje, svrstava se sada i najnovija, upravo izašla knjiga, i to, vjerujemo, na dobar način.

Knjiga *O ljudima o životu u književnom djelu Mile Budaka* konstruirana je poput životna dnevnika. Počinje s opisima autoričina susreta s Budakom u djetinjstvu, a završava, na posljednjim stranicama, u godinama koje se, kako sama kaže, sada nagniju starosti. Budak, u onome što on znači u književnosti i u onome što znači u političkoj borbi, pratio ju je cijela života. Bilo je udaljavanja, sumnji i strahova, ali se uvijek ponovno rađao osjećaj bliskosti i važnosti, osjećaj da je riječ o djelu, i o čo-

vjeku, koji stoje u vezi s njezinim bićem, nadopunjaju ga i osnažuju.

Pavelić Runje objašnjava da je pisanju pristupila kako bi Budakove spoznaje i stavove pokušala razvrstati i opisati, kako bi riječima zabilježila u što je Budak vjerovao i što je znao. Rezultate potrage iznijela je u desetak poglavlja: o stvaranju i umjetnosti, o političkoj borbi, osobito o borbi zbog spora Hrvata i Srba, o suverenosti u ženskoj i u muškoj ulozi, o duhovnosti, o snazi i odlučnosti, o preuzimanju odgovornosti, o radu i želji da se ide naprijed, o ljubavi, o vrijednostima. Unutar poglavlja nailazimo i na brojne druge teme: o smislu života, o prolaznosti, o slobodnoj volji, o smislu vremena, o božanskome u svakodnevici. Nalazi su potkrpljeni citatima, stotinama citata, iz cjelokupna Budakova književna opusa – iz šesnaest beletrističkih naslova u dvadeset i pet svezaka te iz brojnih novela, crtica i pripovijedaka. Autorica piše da je Budak bio iznimno čovjek – nadaren, snažan, pametan. Uz to i hrabar, spreman za zalaganje za dobro ljudi, za opće dobro. Tvrdi da su Budakova književna djela čitanka o životu i čitanka za život.

Evo primjera, iz poglavlja o dostojanstvu i odgovornosti: Pavelić Runje analizira osobu Nikole Vrkljana, iz romana *Hajduk*. Iznosi da je Nikola bio stvarna osoba, i to Budakov ujak, bratić Budakove majke Anice. Živio je od oko 1845. do oko 1875. Budak za njega piše da je već u dječačkoj dobi sebi bio postavio visoku mjeru, a da je istu tražio i od drugih, u postupanju prema njemu i prema drugoj djeci, jer „što j’ pošteno za velike, ne more biti nepošteno za male, a što j’ pravo, i Bogu je drago.“ (*Gospodin Tome*, 272.) Kao mladić je već bio čovjek čvrsta integriteta, ponosit, vrlo ozbiljan. I upravo je zbog toga doživio da mu je lovinački vojni zapovjednik počeo prijetiti. Boja ga se, video je da ne će pripadati štajljivoj većini. Nikola je opasno sukobljavljano nastojao izbjegći, šutio je, ali je satnika naumio čekati „u zasjedi kao lovac što čeka divljac.“ (*Hajduk*, 46.) Satnik je išao dalje, odlučio je Nikolu uhiti i sadistički kazniti, da ga zaplaši i ušutka zau-

Mile Budak (desno) i Ante Pavelić (lijevo), članovi Hrvatskog sokola, početak dvadesetih

vijek. Nikola se morao spremiti na borbu. Nije ga blokirao strah, ostao je miran, jer „duša mu je bila ispunjena osjećajem svoje vrijednosti i velikog prava.“ (*Hajduk*, 47.) Kad je udario, udario je snažno, ništa ga više nije moglo zaustaviti. Kasnije se ipak i mučio i pitalo nije li prešao granicu. Duboki nutarnji glas ga je uvijek ponovno

uzdizao: „Aj, kukavico, k vragu! Ne slini i ne bali [...]. Ne triba nas Svetogrući, da plazimo, kad nam je ostavlja, da idemo nauzugoru, a ko misli, da mu je ostavljeno, da liže, neka liže i nek prashnu liže.“ (*Hajduk*, 137.)

Autorica Pavelić Runje piše da je svako Budakovo djelo o snazi, o moći, da je svako dragocjeno jer nas potiče na pokret, odvraća od odustajanja. I da je o idealu poštenja, o čežnji za čistom dušom, o žrtvovanju za više dobra. Mnogi su likovi autobiografski, Budaka susrećemo kao dječaka, kasnije učenika i studenta, zaljubljenog mladića, mladoga oca, ratnog zarobljenika, obiteljskog čovjeka, odvjetnika, politički angažiranog čovjeka, zapovjednika ustaških logora u Italiji. U brojnim su likovima i članovi Budakove obitelji. Drugi su likovi manje prepoznatljivi, portreti su ljudi koje je Budak poznavao, u većoj su mjeri fikcijski. U svakome je, naravno, Budakov glas.

Važno mjesto u Budakovu opusu autorica je pripisala romanima *Kresojića soj* o kojima se do sada manje govorilo već i stoga jer su nastali u dvema zadnjim godinama Budakova života, a jedan, četvrti, tiskan je tek 2004., jer je rukopis dugo ostao sakrivenim. Prepoznaće ih kao obiteljsku kroniku Budakove obitelji po majci, obitelji Vrkljan, što je

do sada promaklo i dobriem poznavateljima Budakove književnosti. U znanosti o književnosti obiteljska kronika Vrkljana uopće se ne spominje, iako je obiteljskih kronika u hrvatskoj književnosti malo. Obično se navode romani *Gospoda Gembajevi* Miroslava Krleže te *Vježbanje života i Berenikina kosa Nedjeljka Fabria*. Zna se i za romane *Ivana Aralice Put bez sna*, *Duše robova i Graditelj svratišta*, o obitelji Grabovac, te za roman o njegovoj vlastitoj obitelji, *Život nastanjen sjenama*. Spominju se i *Dvori od oraha Miljenka Jergovića*. Sve su te sage vrijedne, ali četiri sveska Budakovih Vrkljana autorica drži – osobito lijepima. Saga o Vrkljanima je svakako opsežnija od drugih, a i povjesno je dublja i slojevitija, pa i bez dvije knjige koje joj nedostaju, koje je autor napisao ali ih nije stigao objaviti.

Uopće, ispitujući estetsko, Pavelić Runje Budaku daje jako dobru ocjenu. Lošu bi, prema svemu, najradije dala Miroslavu Krleži. Razumije se da mala hrvatska književnost treba svakog ozbiljnog knjižnika, treba Miroslava Krležu, ali teško je izbjegći odmjeravanje Budaka i Krleže. Zbilja ih je kobno približavala. U njoj su, u toj zbilji, Budaka dopala vješala, ubojstvo kćeri, ubojstvo nećakinje, paljenje njegovih knjiga i potpuno isključivanje iz javnosti, a Krležu slava, raskoš, društveni utjecaj i sve moguće privilegije za udoban rad. A Budak je Krležu, kad je trebalo, štitio, i hvalio je njegovo književno djelo, a Krleža je Budaka – i Hrvatsku! – pogazio i zatajio.

SA ZALISTA KNJIGE

Rastanak Marije Musinke s djecom, u *Musinki*, dok u prvu zoru zadnji put očima miluje njihove obraščice i dlanom lagano, da dječake ne probudi, dotiče njihove kose, pripada najvrjednijim stranicama hrvatske književnosti. Mile Budak veliki je hrvatski književnik. Bio je sposoban za ono za što umjetnost jest: da vodi u najljepše procese sanjanja, u smislu žudnje za čarolijom ali i žudnje za razotkrivanjem stvarnosti.

Budak je razumio kako se osjećaju biljke, zemlja i životinje, a nadasve kako se osjećaju ljudi. Znao je da su nošeni nadom ka neprekinitosti, svjesni da su u kratku životu ovismi o disanju koje može ugasiti čuh vjetra. Njegova ukupna fikcija buja iz poniznosti pred krhkošću. Ali, trajno je tražio puninu života. Mjera su mu bili obitelj, dobrota, hrabrost, duhovnost, dostoanstvo. U Budakovim se knjigama uči o velikom životu.

Živio je u tešku vremenu i krenuo je u političku borbu jer je bilo nužno. Djelovanja tijekom sama rata stvorila su i sjene. Njih, žalosni da je tako moralno biti, odmjeravamo s odgovornostima drugih književnika, onima Miroslava Krleže, Vladimira Nazora, Jure Kaštelana, Mirka Božića, Stanka Lasića i stotina drugih, zbog njihova djelovanja u miru.

Budakov je život završio na vješalima, a životi Musinkinih dječaka, Anerinih dječaka, iz *Ognjišta*, i brojnih drugih mlađih ljudi iz Budakova života i iz njegovih književnih djela, u jamama na Kočevskom Rogu u Sloveniji. Ali, nakon dugih godina patnji Hrvatima je ipak stigla i sreća. Red među ljudima našem je pokoljenju bliži negoli je ikada ranije bio. Možemo se okrenuti raskoši Budakovih knjiga, za red i bogatstvo u duši.

(Maja Pavelić Runje)

Mile Budak, Mime Rosandić (lijevo, u odori), Marko Čović (desno), s mještanima, Sveti Rok, 1941.

U Enciklopediji Jugoslavije i u Enciklopediji Leksikografskog zavoda o Budaku nije donio ni retka. U svojoj knjizi *S Krležom poslije '71.*, objavljenoj 2011., Josip Šentija piše da je Krležu pitao o razlozima, a da je Krleža odgovorio da je morao voditi računa o „konfliktnosti oko naših edicija“. Za samog Budaka, prema Šentiji, Krleža je rekao je da je bio „u korijenu anti-Serbo“, da je „u propasti Srbije gledao spas Hrvatske“, da je bio „žarki negator sveukupne hrvatske političke tradicije od ilirskog pokreta i Strossmayera do Hrvatsko-srpske koalicije i hrvatskog seljačkog pokreta. [...] potpuno slijep i gluhi za sve što se nije uklapalo u frankovačke sheme“, za koje da se pokazalo da su „bile u totalnom otklonu od elementarnih hrvatskih narodnih interesa.“ Također da „Budakova beletristica nije na nivou“, da je „glorifikacija patrijarhalnosti i potpuno izvan vremena.“, da „nikakvu novost nije donio, da je „artistički stara roba, koja zamagljuje“, da je „gluha na bilo kakav, pa i glasniji akord nečega što se zove modernitet ili suvremenost.“ Također da je Budak bio glup jer je zamisljao „uspostavu Hrvatske kao nezavisne države“, a što su bile „čiste tlapnje i obmane.“

Za provjeru o tome tko artistički zamagljuje, i to u velikim razmjerima, savjetujemo čitanje analize vrhunskog hrvatskog jezikoslovca i filozofa **Kruno Krstića** u studiji *Kako piše gospodin M. Krleža*, iz 1935., objavljene još jednom 2015. u ediciji *Kruno Krstić, Studije, rasprave i članci*, u izdanju Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“, Glasa Koncila i Društva hrvatskih književnika.

A savjetujemo i čitanje knjige *O ljudima o životu u književnom djelu Mile Budaka*, da ondje još jednom vidimo što se u političkom smislu doista dokazalo a što se nije dokazalo, i tko je zapravo stara roba. I tko je bio živ, dobar i pametan, i cijela života branio narodne interese, razumio i ljude i Hrvatsku, te zato neizbrisivo ostaje u našem srcu kao iznimani pisac i iznimani čovjek.

Mile Budak (prvi s lijeva), Mime Rosandić (prvi s desna), obilazak dječjeg odjela bolnice na Šalati, Zagreb, 1941.

ZBORNIK RADOVA O NADBISKUPU STEPINCU

Zbornik radova znanstvenog skupa o nadbiskupu Stepincu održanog u Zagrebu 23. i 24. studenoga 2015. u organizaciji Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskoga katoličkog sveučilišta (*Nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i porača / Archbishop Stepinac and the Serbs in Croatia within the context of World War II and the post-war period*, urednici: dr. sc. Ivan Majnařić, dr. sc. Mario Kevo, dr. sc. Tomislav Anić, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagrebačka nadbiskupija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2016., 488 str.), kao zbir radova prethodno izloženih na skupu, čini logičnu, zanimljivu i vrijednu cjeilinu i nedvojbeno novi je važan prilog poznavanju života i djelovanja nadbiskupa Alojzija Stepinca u vrijeme Drugoga svjetskog rata i u poraču.

Iako je o nadbiskupu Alojziju Stepincu u vrijeme Drugoga svjetskog rata i porača mnogo toga istraženo i napisano, još ima nepoznanica iz života i djelovanja nadbiskupa Stepinca, najvažnije i po mnogima najintrigantnije osobe Katoličke crkve u Hrvata u 20. stoljeću. Štoviše, lik Alojzija Stepinca i njegov život i djelovanje znatno prelaze granice Hrvatske i Katoličke crkve u Hrvata.

Zbornik radova *Nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i porača* svojim je raznolikim prilozima analizirao mnogobrojna pitanja vezana uz djelovanje i vrijeme nadbiskupa Stepinca, što svakako doprinosi boljem poznavanju i suvremene hrvatske povijesti, i zasigurno je poticaj svakom dalnjem izučavanju i sagledavanju Stepinčeva lika i djelovanja.

Nakon uvodnog dijela, - kratke uredničke bilješke, te govora kardinala **Josipa Bozanića** i govora rektora Hrvatskog katoličkog sveučilišta **prof. dr. Željka Tanjića** na znanstvenom skupu *Nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i porača* te uvodnog izlaganja na skupu američke povjesničarke **dr. Esther Gitman**, „Alojzije Stepinac zagrebački nadbiskup: Sude mu Titovi komunisti, povjesničari i sadašnji srpski režim“, u zborniku slijedi deset znanstvenih radova, sedmorice hrvatskih,

Piše:

dr. sc. Vladimir GEIGER

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

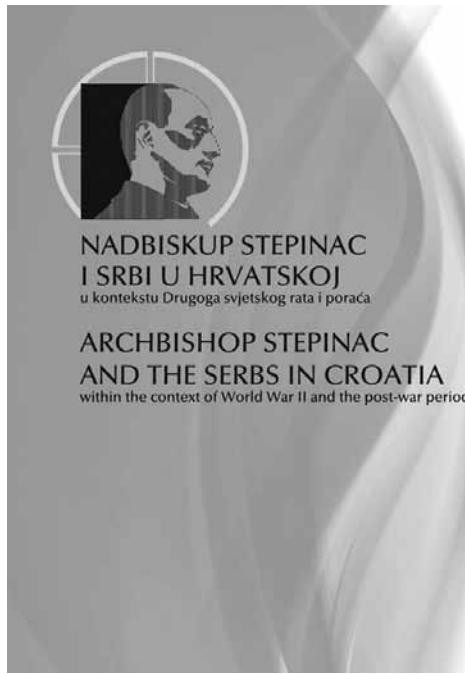
dvoje srpskih i jednog engleskog povjesničara:

Ivica Šute, „Hrvatska u stoljeću promjena. Od stvaranja prve jugoslavenske države do kraja Drugoga svjetskog rata“, prikazuje kako se je od nastanka Kraljevine SHS/Jugoslavije 1918. do nastanka DF Jugoslavije 1945. hrvatsko društvo suočilo s velikim političkim i društvenim

Stepincu. Obračun komunističke vlasti s nadbiskupom Stepincom, kao simbolom otpora totalitarnoj vlasti, autor sagledava i prikazuje kroz tekstualne i slikovne prikaze nekoliko listova, zagrebačkog dnevnika *Vjesnika* i beogradskog dnevnika *Politike* te dvaju satiričnih listova zagrebačkog *Kerempuha* i beogradskog *Ježa*. Kako je riječ o listovima nedvojbeno utjecajnim u hrvatskoj i srpskoj javnosti, ove su tiskovine ogledni primjer kako je kroz promidžbeno djelovanje prije, za vrijeme i nakon montiranog sudskog procesa u jugoslavenskoj javnosti nastajao i širen negativni mit o nadbiskupu Stepincu.

Mario Jareb, „Između navodne šutnje i negativnih stereotipa: Odnos zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca prema vlastima Nezavisne Države Hrvatske u svjetlu djelovanja hrvatskih katoličkih medija tijekom Drugoga svjetskog rata“, prikazuje hrvatske katoličke medije u NDH, nezaobilazne u razumijevanju političkog i represivnog ozračja, pa i položaja Katoličke crkve u NDH. Napominje da izostanak Stepinčevih izravnih reakcija na stanje i događaje u NDH u katoličkom tisku nije bio slobodan izbor nadbiskupa i katoličkih krugova u NDH nego posljedica odnosa ustanova medijskog i promidžbenog sustava NDH kao sustava totalitarne države prema medijima, pa i prema katoličkim medijima. Nadbiskup Stepinac je stoga do šire javnosti mogao doći jedino u propovijedima u zagrebačkoj katedrali. Stepinčeve propovijedi, ukazuje autor, dolazile su i do predstavnika savezničkih zemalja čiji su ih mediji, osobito radijske postaje, često prenosili. No, katolički tisak u NDH, koji treba sagledati uvažavajući sve okolnosti i činjenice, i danas je u napose srpskoj historiografiji potvrda Stepinčeve podrške ustaškom režimu.

Milan Koljanin, „Nadbiskup Stepinac i vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“ u prikazu odnosa nadbiskupa Stepinca prema NDH, ponajprije prema ustaškoj politici uklanjanja nepoželjnih nacionalnih odnosno etničkih, vjerskih i „rasnih“ dijelova stanovništva (Srba, Židova i Roma), zastupa tezu da je za Katoličku crkvu u NDH i Svetu Stolicu nova država bila pogodan politički okvir za ostvarivanje da-

promjenama. Naročito obilježje hrvatske povijesti toga razdoblja bilo je jugoslavensko iskustvo, obilježeno čitavim nizom proturječnosti i mijena. Posebnu pozornost autor daje konstanti tih vremena i političkih kretanja – hrvatskom pitanju. Ukratko prikazuje i nositelje, političke stranke, ideološke nazore i sukobe unutar prve jugoslavenske države te i znatno promijenjene okolnosti nastale izbijanjem i tijekom Drugoga svjetskog rata. Navedena pitanja autor prikazuje i razmatra u kontekstu općih europskih i svjetskih prijelika „kratkog 20. stoljeća“.

Tomislav Anić, „Geneza negativnog mita o nadbiskupu Stepincu nakon 1945.“, prikazuje nastanak i razvoj stajališta i odnosa poslijeratne jugoslavenske komunističke vlasti prema nadbiskupu

Erih Lisak i nadbiskup Stepinac pred jugoslavenskim sudom

lekosežnih ciljeva širenja Katoličke crkve i broja vjernika i prije svega uništenjem Srpske pravoslavne crkve i prisilnom konverzijom njezinih vjernika. Štoviše, autor tvrdi da se je nadbiskup Stepinac svesrdno zalagao za ostvarivanje politike ustaške države i pored povremenih neslaganja sa metodama koje su u tome korištene. Prema autoru, ta je Stepinčeva podrška trajala do samog kraja postojanja NDH.

Radmila Radić, „Alojzije Stepinac i odnos prema Srbima i pravoslavlju“ prikazuje odnos nadbiskupa Stepinca prema Srbima, pravoslavlju i Srpskoj pravoslavnoj crkvi u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije i napose tijekom Drugoga svjetskog rata. Stepinac je, prema autorici, već prije izbijanja Drugoga svjetskog rata imao izgrađena stajališta prema jugoslavenskoj državi, zajedničkom životu Srba i Hrvata i pravoslavlju, koji su bili izrazito negativna. U radu je naglašeno, da je Stepinac pozdravio dolazak na vlast Ante Pavelića 1941. te da je pružao moralni autoritet režimu koji je progonio, ubijao i u logore otpremao tisuće ljudi drugih vjeroispovijesti, ali i pripadnike hrvatskog naroda. Ne osporava Stepinčeva pojedinačna zalaganja i intervencije za neke od proganjениh, ali tvrdi da nikada nije doveo u pitanje legitimitet progona i masovnih ubojstava, te iskazuje stajalište da su nadbiskup Stepinac i biskupi Katoličke crkve podržavali NDH do samog kraja. Naglasak je autorice, da je Stepinac kao crkveni velikodostojnik u državi u kojoj su se

dogodili mnogobrojni zločini, ubojstva i progoni propustio takve događaje javno osuditi i jasno i principijelno se odrediti kao protivnik ustaškog režima.

Miroslav Akmadža, „Alojzije Stepinac i Srpska pravoslavna crkva“ prikazuje stajališta i odnos nadbiskupa Stepinca prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi, napose u vrijeme Drugoga svjetskog rata te napominje, da se odnos nadbiskupa Stepinca prema SPC, a posebno u kontekstu Drugoga svjetskog rata, različito tumači u hrvatskoj i srpskoj historiografiji, kao i u stajalištima Katoličke crkve i SPC. Na to je, naglašava autor, svakako utjecalo i suđenje komunističkog suda nadbiskupu Stepincu, u kojem je njegov odnos prema SPC posebno potenciran. U radu je ukazano da je slika Stepinčeva odnosa prema SPC stvarana pod utjecajem poslijeratnih političkih, promidžbenih i međunarodnih i međuvjerskih odnosa. Na temelju po-najprije povijesnih izvora autor podsjeća na drugačije činjenično stanje Stepinčeva odnosa prema SPC, ukazujući na netočnosti mnogobrojnih navoda u napose srpskoj historiografiji, pa i u mnogočemu neutemeljenost stajališta SPC o Alojziju Stepincu danas.

Jure Krišto, „Državni program vjerskih prijelaza i reakcije nadbiskupa Stepinca i drugih katoličkih predstavnika u NDH“ prikaz je reakcije nadbiskupa Stepinca i katoličkih biskupa i svećenstva prema pitanju i provedbi vjerskih prijelaza u NDH. Prema autoru predstavnici Ka-

toličke crkve u NDH, kao i Sveta Stolica, od početka su bili uvjereni da su naporci vlasti NDH neispravni i osuđeni na propast, jer su se upustile u nešto što je isključivo područje Crkve, morala i savjesti. O tome su hrvatski biskupi otvoreno progovorili u predstavci potkraj 1941. ukazujući na pogreške koje su bile učinjene u pitanjima vjerskih prijelaza, napose u primjeni sile i počinjenju zločina. Na temelju različitih i mnogobrojnih izvora ukazuje na neutemeljenost optužbi komunističkih vlasti, da je najviša crkvena vlast u Hrvatskoj zdušno prionula ustaškim nastojanjima i u potpunosti se stavila u službu masovnog pokrštavanja, a koje se nastavljaju i ponavljaju napose u srpskoj historiografiji.

Mario Kevo, „Uloga nadbiskupa Stepinca u zbrinjavanju i spašavanju srpske i židovske djece“, na temelju uglavnom nepoznatog i neobjavljenog gradiva iz Arhiva Međunarodnog odbora Crvenog križa u Ženevi donosi prikaz uloge nadbiskupa Stepinca u zbrinjavanju i spašavanju srpske i židovske djece u vrijeme NDH. Stradanje srpske i židovske djece u NDH jedna je od najkontroverznijih tema u hrvatskoj i srpskoj historiografiji. Autor naglašava da je najveća kontroverza nastala oko pitanja stradanja djece u logorima Jasenovac i Stara Gradiška Ljeto 1942. Spašavanje, kolonizacija i pomaganje djece provođeno je, napominje autor, prvenstveno preko *Caritasa* Zagrebačke nadbiskupije, a u aktivnostima su sudjelovale domaće i inozemne ustanove i pojedinci. Uz niz mnogobrojnih novih podataka prikazani su naporci nadbiskupa Stepinca u spašavanju židovske i pravoslavne djece u ratnim okolnostima.

Robin Harris, „Stepinac i Srbi: istina, laži i manipulacije“, nakon prikaza položaja Katoličke crkve u Kraljevini SHS/Jugoslaviji autor iznosi mišljenje da je pravni položaj Katoličke crkve nakon osnutka NDH postao bolji. Naglasak je ovoga rada stajalište da politiku NDH protiv pravoslavaca nije odobravao ni Vatikan, a niti katolički biskupi u NDH. Nadbiskup Stepinac je, ukazuje autor, mnogo puta osobno intervenirao i spasio nekoliko tisuća srpske djece. Prema autoru iako je većina optužaba protiv Stepinca na poslijeratnom sudskom procesu u historiografiji, pa i u javnosti odbačena, ostala je i dalje neutemeljena optužba o Stepinčevu odnosu prema pravoslavlju i Srbima u vrijeme NDH.

Juraj Batelja, „Nadbiskup Stepinac spašavao je Srbe i uz pomoć Srba“, na temelju napose neobjavljenog arhivskog gradiva donosi mnogobrojne podatke o tome kako je nadbiskup Stepinac u vrijeme NDH spašavao progonjene Srbe. Autor napominje da je tijekom rata Stepinac spasio na tisuće srpske djece i Srba zatočenih u zatvore i logore. O tome svjedoče mnogobrojni dokumenti koji potječu od samoga nadbiskupa ili od onih koji su zajedno s njime radili na spašavanju Srba. Među njima osobito mjesto ima Srbin dr. Marko Vidaković, arhitekt i publicist. Njemu je bilo povjereno zbrinjavanje srpske djece koja su bila žrtve ratnih stradanja i raspršena blizu logora ili u njima. Njegovo djelovanje odvijalo se u suradnji ponajprije s Dijanom Budisavljević i s Hrvatskim i Međunarodnim crvenim križem. Potporu za svoj rad, osobito materijalnu, dr. Vidaković je primao od Stepinca te posredstvom *Caritasa Zagrebačke nadbiskupije*. Pisano svjedočanstvo dr. Vidakovića o karitativnom radu “Dječje akcije” u Zagrebu u vrijeme NDH osobiti je, naglašava autor, prinos poznavanju zauzimanja i humanitarne djelatnosti nadbiskupa Stepinca.

Iako je pristup na znanstvenom skupu odnosno u zborniku radova o nadbiskupu Stepincu u vrijeme Drugoga svjetskog rata i Srbima u NDH zastupljenih autora različit i sadržajno i metodološki, od izvornih znanstvenih radova do preglednih radova, riječ je o prilozima koji zasluzuju posebnu pozornost. Naime, riječ je o radovima povjesničara različitih generacija, koji na temelju mnogobrojnih arhivskih izvora, kao i vrlo raznolike historiografske, publicističke i memoarske literature, sustavno i temeljito prikazuju i propituju život i djelovanje nadbiskupa Stepinca u vrijeme Drugoga svjetskog rata i u poraću.

No, zastupljeni radovi donose i niz novih, nepoznatih ili malo poznatih podataka i činjenica, ali su zamjetna i ponavljanja općepoznatih činjenica o nadbiskupu Alojziju Stepinцу. Uz nezaobilazne poznate i utvrđene podatke i činjenice iz života i djelovanja nadbiskupa Stepinca u vrijeme Drugoga svjetskog rata i poraća autori u svojim prilozima donose i novih, nepoznatih ili malo poznatih novoda, podataka i činjenica. Radovi obrađuju različita pitanja o životu i djelovanju nadbiskupa Stepinca u vrijeme Drugoga svjetskog rata i u poraću, i u širokom

su rasponu, od prikaza crkvenih pitanja do humanitarnih i političkih naglasaka. Kao takav ovaj je zbir radova zanimljiv i vrijedan, jer u mnogočemu nadograđuje spoznaje u dosadašnjim historiografskim radovima o nadbiskupu Alojziju Stepincu.

Prava je šteta što na znanstvenom skupu *Nadbiskup Stepinac i Srbci u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i poraća*, - koji je kao i svaki znanstveni skup bio ograničen vremenom i brojem sudionika - nisu bili zastupljeni i neki drugi hrvatski i napose srbjanski povjesničari koji se sustavno bave i različitim pitanjima Katoličke crkve u NDH i Srpske pravoslavne crkve u NDH, a svojim su istraživanjima i pristupom mogli dati doprinos spoznajama i o nadbiskupu Stepincu.

Radovi objavljeni u zborniku *Nadbiskup Stepinac i Srbci u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i poraća* utemeljeni su na različitim istraživanjima, ali ponekad i osobnim i nacionalnim stajalištima, što je napose vidljivo u naglascima srbjanskih, ali i ponekog hrvatskog sudionika znanstvenog skupa. Potrebno je istaknuti, uz poneke digresije od naslovljene teme, postoje i naglasci koji su izrazito (dnevno)politički i više govore o stanju hrvatske i srbijanske historiografije, a manje o nadbiskupu Stepincu.

Zaključno: Nedvojbeno zbornik radova *Nadbiskup Stepinac i Srbci u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i poraća* popunjava važne nepoznance u razumijevanju nezaobilaznih pitanja suvremene povijesti zanimljivih i istraživačima i široj zajednici. Iako su stajališta zastupljena u pojedinim radovima i ponešto različita, pa i suprotstavljena, ovaj je zbir radova dobar primjer usporedbe gledanja i tumačenja hrvatske i srbijanske historiografije o nadbiskupu Stepincu. Unatoč dvojbenosti, pa i selektivnosti navoda i tvrdnji iznesenih u pojedinim radovima, što pak najsljekovitije prikazuje suprotstavljena stajališta i tumačenja istih pitanja u hrvatskoj i srbijanskoj historiografiji, zbornik radova *Nadbiskup Stepinac i Srbci u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i poraća* zasluguje pozornost i historiografije i za naslovljenu problematiku zainteresirane javnosti.

IVAN DUJMOVIĆ: DVIE PJESME

ZBOG VAS

Zbog vas,
Crne ptice;
U očima plamen gori,
Nemirni su snovi.

Ubili ste brata
Crne ptice rugalice.
Crne ptice u crnom mraku;
Kopali ste raku
Bratu svom u mraku.

Ubili ste brata,
Crne ptice rugalice,
Crne ptice osvetnice
I krv pili svome bratu –
U mraku.

Ubili ste svoju braću,
Crne ptice osvetnice.
Crne slutnje sad vas prate;
Crne slutnje,
Crne noći;
I na vas će pravda doći.

Crna ptico, ptico crna,
Zar grobova više treba;
Grob nam nije dar od neba.

*

IMA LI TUŽNIJIH DANA

Ima li tužnijih dana
Od smrtnih rana;
Kad rana peče, peče,
Od jutra do večer?

Ima,
Ima dana,
Kad u nama tinja plamen;
Kad u sebi nosimo križ –
Kao znamen.

Tad smo,
Poput svemira vječni,
Vječni.

U šutnji,
U tugi;
Za nekim koga više nema;
Rana u nama drijema.

I ostat' će, ostat' će;
Dok nebo ne proplače.

DRUŠTVO PRIJATELJA DUBROVAČKE STARINE

Povijest i rad na spomenicima kulture 1952. – 2016.

Baštinik nije onaj kome je naslijede dopalo slučajno
Nego onaj tko je baštinu izabrao
Znati naslijediti, jedno je od najvećih i najtežih
Umijeća današnjice

Željka ČORAK

Društvo prijatelja dubrovačke starine predstavilo je 3. ožujka 2017. u Atriju Muzeja Mimara Zbornik *Društvo prijatelja dubrovačke starine – Povijest i rad na spomenicima kulture 1952. – 2016.*; nakladnik Niko Kapetanović, odgovorni urednik Denis Orlić, urednica mr. sci Snješka Knežević.

Ovaj veličanstveni i raskošan zbornik je skup tekstova koji iz individualnih gledišta prikazuju različite teme, a ujedno ima karakter spomen-knjige s prilozima kojima su pokriveni svi aspekti šezdesetgodišnjeg djelovanja Društva. Veći dio tih tekstova ovdje je objavljen prvi put, a također su prvi put izneseni i kronološki sistematizirani podatci koji upućuju na iznimno velik raspon i intenzitet djelovanja Društva. Napose valja istaknuti vizualnu dokumentaciju koju čuva Društvo te recentnu interpretativnu dokumentaciju iza koje stoji znanje i djelovanje stalnog suradnika Ljube Gamulina i dr., kako je

istaknuo u svom proslovu glavni urednik Denis Orlić.

Glavni dio knjige posvećen je trima velikim spomenicima koji su težište rada i misije Društva: dubrovačkim zidinama, stonskom fortifikacijskom sustavu i tvrđavi Sokol-grada. U njemu se ističe kako se ništa ne može usporediti sa zadovoljstvom koje pruža obnovljen spomenik, prezentiran, živ i javnosti otvoren, kao što su veličanstvene zidine Dubrovnika, nekoć obrasle kaparom, bršljanom i sličnim biljem, mjestimice urušene, ili kad su se stonske rušile i služile kao kamenolom, ili kad ni Konavljani nisu znali za postojanje Sokol-grada, moće tvrđave, tada goleme hrpe kamenja.

Društvo ima i imalo je vrlo intenzivnu izdavačku djelatnost s ciljem unaprjeđenja i poznавanja dubrovačke baštine, povijesti i kulture pa je tako i niknula ideja o monografiji kojom bi bila obuhvaćena njegova povijest i njegov rad. Zanimljiv

je taj povijesni prikaz nastanka Društva prijatelja dubrovačke starine. Pod utjecajem Johna Ruskina 1860-ih godina u Velikoj Britaniji nastaje građanski pokret za očuvanje i vredovanje povijesnih građova i zdanja, pa je taj interes stigao i do nas, do velebnoga grada Dubrovnika. Pri gradskoj upravi počinje djelovati Povjerenstvo za ures koje se brinulo da se ne nagrdjuje izgled grada. Početkom 1898. osniva se građanska udruga Društvo za promicanje interesa Dubrovnika s ciljem uređenja grada. Djelatnost toga društva zamire Prvim svjetskim ratom, ali nastavila ju je 1921. godine udruga nazvana DUB, Društvo za razvitak Dubrovnika i okolice. Uspostavom druge Jugoslavije, društvo DUB je ukinuto, ali se pojavljuju zaljubljenici u dubrovačke starine na čelu s Lukšom Beritićem koji uočavaju loše stanje kapitalnih spomenika.

U tom razdoblju nije bilo lako pridobiti komunističke vlasti za djelovanje takvih udruženja, ali čini se da je presudnu ulogu imalo poznanstvo s nekim partijskim funkcionarima koji su omogućili da se 1952. osnuje Društvo prijatelja dubrovačke starine na čelu s Lukšom Beritićem i drugima. Planirano je da se djelatnost Društva financira od prihoda članarine, ciljanim državim donacijama, prihodima od prodanih ulaznica za obilazak gradskih zidina te dobrovoljnim prilozima. Već od prvih dana imali su velik broj članova, rade besplatno i obnavljaju spomenike.

Poseban je dio knjige posvećen stradanju spomenika u oružanoj agresiji Jugoslavenske armije i paravojnih formacija u doba Domovinskog rata te doprinos Društva u njihovoj obnovi. Sama povijesna jezgra, upisana u registar svjetske

Dubrovnik iz zraka

Dio stonskih zidina

kultурне baštine UNESCO-a, nemilosrdno je razarana u tri navrata 1991., a i 1992. nastavljeno je granatiranje. Priložen je i izvještaj o štetama nastalima ratnim razaranjem. Radi zatvorenih zidina Društvo je ostalo bez prihoda. Bez obzira na ratno stanje, nije se prestalo djelovati. Društvo se sastajalo u užem sastavu i donosilo važne odluke za spašavanje pokretne i nepokretne kulturea baštine. Slijedi popis rada na objektima, gdje su sudjelovali mnogi donatori, a i niz projekata od kojih su neki već dovršeni, a neki još traju.

Zbornik su predstavili: Niko Kapetanić, predsjednik DPDS, Dean Orlić, glavni urednik, Maja Nodari, Joško Belamarić, Marko Špikić i Drago Miletić, a koordinator je bio Zvonko Maković, predsjednik DPUH. Istodobno je otvorena izložba umjetničkih fotografija Ljube Gamulina, koje na veličanstveni način preko čitava Atrija Mimare prikazuju realizaciju ovih pothvata.

I dok sam razdragano slušala ove veličanstvene uspjehe i rezultate rada, odjednom sam bila suočena sa stvarnošću koja nije nimalo idilična, i to u posljednjem referatu Drage Miletića, konzervatora u mirovini. Ovo je bilo toliko dojmljivo da sam ga zamolila za tekst referata koji donosim u izvadku: „Kada govorimo o svim tim izvedenim radovima, moramo si postaviti jedno vrlo jednostavno pitanje: što bi danas od svega toga bilo izvedeno da nije bilo agilnih i plemenito motiviranih

članova Društva prijatelja dubrovačke starine?

Nužno nam se nameće usporedba sa situacijom u kojoj su se nalazili i dalje se nalaze spomenici kulture u kontinentalnom dijelu Hrvatske, gdje naprsto nije bilo nekoga sličnog društva, koje bi okupilo slično motivirane članove. Taj prostor bio je nekada prepun činovnicima RSIZ-e u oblasti kulture, a sada Ministarstvu kulture, odnosno krajnje birokratski i strogo hijerahijski ustrojenoj konzervatorskoj službi unutar krajnje birokratiziranog Ministarstva. Rezultat svega toga znamo: nema žara u ljudima koji se bave tim radom, pa stoga nema ni stvarne strategije, nema ni prioriteta zaštite kapitalnih spomenika, godišnje su rezerve i onako skromna sredstva na oko 800-900 programa i onda su i krajnji rezultati takvi kakvi jesu.

Ako pokušamo odrediti koji je do danas najzahtjevniji konzervatorski zahvat na nekom spomeniku kulture izведен u Hrvatskoj, onda su to nesumnjivo radovi na stonskim zidinama. Mogu s apsolutnom sigurnošću reći da nije bilo Društva prijatelja dubrovačke starine, nikada ne bi bile sanirane i prezentirane stonske zidine, niti bi bile tako uzorno održavane dubrovačke zidine, kao ni još puno toga drugoga.

Prošle godine obilježavala se 450. godišnjica pogibije Nikole Šubića Zrinskog, a u Mađarskoj i Hrvatskoj proglašena je i godina Nikole Zrinskog Sigetskog. Skupina entuzijasta u suradnji s velepo-

stanstvom Republike Mađarske organizirala je podno ruševnih zidina Zrina koncert klasične glazbe. Događaj je bio sam po sebi fascinant. Na mjestu okruženom sa svih strana šumom, na kojem su se možda tog prijepodneva tuda šetale i roktale samo divlje svinje, poslije podne se širio divan zvuk soprana uz pratnju čembala, nakon čega je slijedio niz renesansnih pjesama u izvedbi najpoznatijega mađarskog ansambla renesansne glazbe, koji su nas, između ostalog vraćali u dane Zrinskih. Četiri mjeseca poslije je ministar kulture na Zrinu otvorio spomen-ploču pribijenu na zid preostale ruševne kule, na kojoj se ističe velikim slovima pri vrhu napisano *Nikola Šubić*

Zrinski, a nešto niže i tek nešto manjim slovima *Zahvalan hrvatski narod*.

Koliko je hrvatski narod zahvalan knezovima Zrinskim, mogli su se uvjeriti mađarski glazbenici nakon održanog koncerta, nakon što su se popeli na grad u kojem se rodio slavljenik i vidjeli stanje u kojem se nalazi to hrvatsko povijesno mjesto. Stanje u kojem se danas nalazi Zrin, sjelo u kojem su se rađale i umirale generacije knezova Zrinskih, jednako je kao i stanje Modruša, u kojem su se rađale i umirale generacije knezova Krčkih, odnosno Frankopana. Nakon desetak godina izrade pripremne dokumentacije na koju su utrošeni razmjerno vrlo veliki novci, na Modrušu su stidljivo započeli radovi krajem listopada prošle godine. Na početku 21. stoljeća problem prijevoza riješen je starijim tlakom, nošenjem materijala na leđima jadnika uz veliku strminu, a planira se to nadalje raditi, prema riječima nadležnog konzervatora, šumarskim konjima. Takvim pristupom, nema dvojbe, na Modrušu se ne će doći dalje od početka. Bolja subbina ne čeka ni slavno Gvozdansko. Ukratko sva ta tri slavna mjesta hrvatske povijesti u postojećim okolnostima nemaju nikakvu budućnost. Da bi Zrin, Modruš, Gvozdansko, kao i brojni drugi plemićki gradovi imali budućnost nedostaje im neko Društvo prijatelja.“

Zorka ZANE

STJEPAN HERCEG

Krajem prošle 2016. oprostili smo se od mojega oca **Stjepana**, dugogodišnjeg člana Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Sama činjenica njegova progona i kažnjavanja radi „grubog narušavanja javnog reda i mira“ u Badnjoj noći 1959. godine na Jelačićevu trgu, kad je u „većoj grupi osoba pjevalo religiozne pjesme i izvikivalo parole neprijateljskog sadržaja“ (vidi faksimil rješenje na koricama, op.

Piše:

Berislav HERCEG

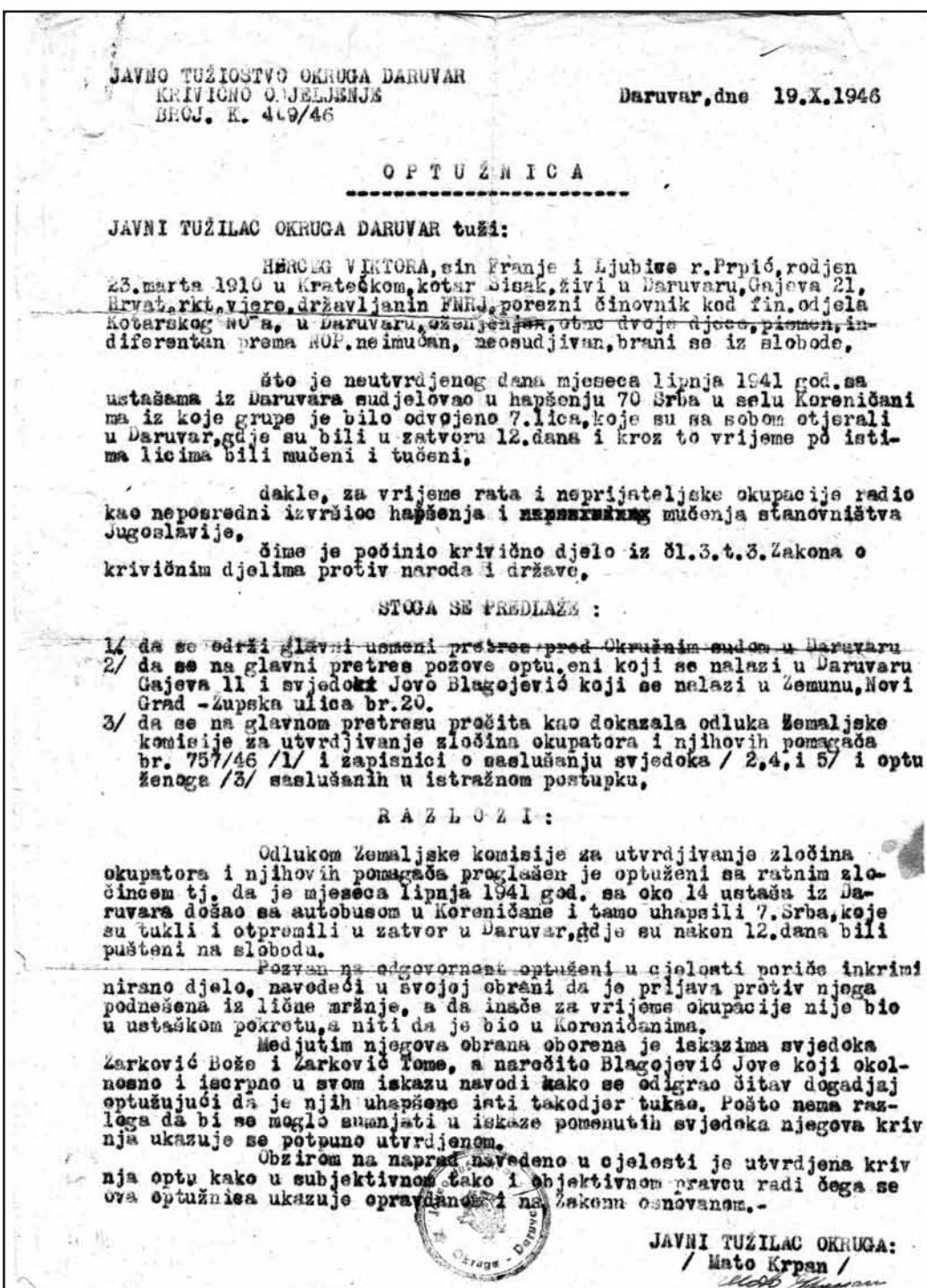
ur.) svakako je ukazala da je na pravom putu. Životni put određuje i proživljeno u mladosti, pa evo o tome nekoliko crtica.

Stjepan Herceg rođen je u obitelji **Viktora i Nade** u Daruvaru na sam Božić 1938. godine. Otac Viktor je prije rata bio

porezni činovnik. U tom svojstvu se zamjerio stanovitom **Jovi Blagojeviću** koji ga krajem 1946. prijavljuje da je sudjelovalo u hapšenju 70 Srba u selu Koreničani. Za sudca Okružnog suda u Daruvaru pa niti za Vrhovni sud NR Hrvatske nisu bila dovoljna uvjerenja da okolnost što je djed Viktor nosio „bijeli mantil“ kao i navodni počinitelj, nije bila važnija od iskaza svjedoka koji Viktora nisu ni vidjeli, ne samo prigodom tih uhićenja, već nikada ni u samim Koreničanim. Vjerojatno je sama pripadnost hrvatskoj vojsci u vrijeme svjetskog rata bila presudna kao i činjenica što mu je brat **Zlatko Herceg** ubijen odmah po ulasku Jugoslavenske armije u Zagreb.

Tako je tada nova vlast devetogodišnjeg Stjepana, majku i dva brata smjestila u neki daruvarski podrum gdje su iščekivali povratak hranitelja obitelji s jednogodišnjem robije. Posljedice su bile smrt najmlađeg brata **Berislava** kao posljedica tuberkuloze uzrokovane životom u krajnjem neimaštini, selidba po direktivi u stočnim vagonima od Daruvara u još opušteniji Gospic, pa u Pulu, Bjelovar i konačno u Zagreb. Nije potrebno spominjati da je otac Viktor kao narodni neprijatelj izgubio službenički posao.

Tzv. preodgoj mog oca na otoku Sveti Grgur trajao je dvije godine. Slični doživljaji na robiji opisani su i po ostalim zatvorenicima. No, sam otac mi je govorio da boravak u samici – jami, i po žezi i po nepodnoshljivoj hladnoći, robovski rad u kamenolomu, mogu biti za čovjeka dobitak. Proživljeno je samo učvrstilo jedno od temeljnih načela moje obitelji, a to je shvaćanje jugoslavenske tvorevine kao neprijatelja hrvatskog naroda.

Optužnica protiv Viktora Hercega iz listopada 1946.

Stjepan Herceg pri oslobođenju zgrade u zagrebačkoj Gajevoj ulici u kojoj je bilo Vojno tužiteljstvo JNA

Nakon povratka iz zatvora, Stjepan upoznaje moju majku **Anicu** rođenu Šuflaj čiji je otac **Velimir** i sam bio sudionikom križnog puta. Kad je majčina obitelj čula da Anica ima „našeg dečka“ koji se netom vratio s robije, radosti nije bilo kraja.

Odvjetničkim pozivom se moj otac bavio cijelog života od 1967. godine, kad je upisan u Imenik odvjetnika u Zagrebu. Kao što je to u njegovo vrijeme bilo uobičajeno, preuzimao je zastupanja u svim ponuđenim predmetima, jasno, uključujući i obrane politički progona u bivšoj državi motivirale i sjećao ih se kao onih bitnih stvari koje podrazumijeva odvjetništvo. Obrana progona političkih zatvorenika je uvijek bila osuđena na uspjeh, iako često samo moralni. Branio je svećenike, disidente u Hrvatskoj, Bosni pa čak i Kosovu.

Politički angažman Stjepana Hercega započinje u samom začetku pojave prvih nerezimskih političkih organizacija. Sudjeluje u radu Hrvatske seljačke stranke, osniva Hrvatsku kršćansko-demokratsku stranku te konačno pristupa HDZ-u. Preuzima dužnosti 1991. kao savjetnik u Uredu predsjednika Tuđmana, kao zamjenik predstojnika Ureda za zaštitu ustavnog poretka od lipnja 1992., te od rujna iste godine obnaša funkciju javnog tužitelja Republike Hr-

vatske, s koje je funkcije razriješen 27. prosinca 1993. na vlastiti zahtjev. Nakon toga nastavlja obnašati dužnost zastupnika u Hrvatskom saboru, u koji je izabran na izborima 1992., a potom se ponovno vraća u odvjetništvo.

Iz mnoštva podataka jasno se vidi da se angažman moga oca preklapa s vremenom stvaranja hrvatske države, a to je u skladu s njegovom neupitnim rodoljubljem tako moralo biti. Svakako će znanost o novoj hrvatskoj povijesti naići na dokumentaciju iz vremena njegova obnašanja dužnosti

javnog tužitelja Republike Hrvatske, pa će tako biti vidljiva i nastojanja iz tog vremena u suzbijanju prijevara u svezi s privatizacijom odnosno uopće gospodarskim kriminalitetom, o čemu je i danas stvoren u javnosti krivi dojam. Namjerno ne spominjem mnoštvo ostalih događaja, jer mi je poznato da je razlog njegove ostavke bio sukob s „financijskom oligarhijom“ koja je tada tražila njegovu smjenu.

Njegovo sudjelovanje u Domovinskom ratu nije bilo u vojničkoj odori. Zaslужan je uspješno okončane pregovore oko predaje Vojnog suda jugoslavenske armije u Gajevoj koja se igrom slučaja odvijala istog dana kada su raketirani Banski dvori. Istom slučajnošću preživio je snajpersku vatru na Kupi prilikom razmjene zarobljenika.

Iako je stekao čin brigadira Hrvatske vojske, na ispraćaju nije bilo vojnih počasti, protiv čega on ne bi imao ništa protiv. Nikad nije težio pompi i lažnom sjaju, naučio je biti sretan u jednostavnosti. Odvjetnički poziv smatrao je idealnim, jer mu je pružao slobodu bez ičijeg nadzora. Do konca života brinuo se za probleme svojih supatnika iz vremena robijanja i cijenio ih je kao istinske prijatelje.

Dvadesetak i više godina kasnije, u političkom okruženju koje konačno radi za dobrobit Hrvatske i u krugu brojne obitelji, naš Stjepan Herceg – vratio se u okrilje Oca – sretan.

Herceg je sudjelovao i u hrvatskome političkom životu

JOJI RICOVU U SPOMEN: NJEGOVO SLOVO U POVODU OTKRIVANJA POPRSJA IVE MAŠINE NA OTOČIĆU GALEVCU ISPRED PREKA (24. IX. 2005.)

Diko Preka, Zadra, Zagreba, Dubrovnika i cijelokupne Hrvatske, u domovini i u amputiranoj Croatiji. Klanjam se tvome milom liku i tvome duhu. I ovom bareljevu našega Dragana Kwiatkowskog koji te je poslije dragog lika gdje nam svjetliš pred svojim rodnim domom u svom dragom, osuščanom i blagom liku daleko prepoznatan kada ti prilazimo blizu, ovdje danas ovjekovječio bareljeffno izmodeliranim, divnim, portretnim bljeskom, prodom duha, ovako asket u ovalu, mudrac geste koji probija prazninu pustoši nevremena.

Svjetli tvoje veliko umno čelo, sa žilicama koje se prepoznaaju u ovom skulptorskem zahvatu Kwiatkowskog, s ovom tvojom kratkom, ali suzdržanom, uzvitlanom kosom, makijom iz tvoga Preka i tvoga Ugljana, ovako lijep, sa svjetлом koje silazi s tvojega čistog čela, na tvoje obrve, na tvoje očne vjeđe, na nosnicu, na usnu, na ovu dragu bradu muževnoga izgleda, kojim se uokviruje ovaj tvoj prodor u mrklinu nevremena titanije.

Ti ovdje danas za nas, kao što si i za mene u pitanju "Pa tko je za vas Ivo Mašina", ostaješ ono što sam tada Kerberu iz Savske ceste 60, gdje je bio i tvoj Livljanić, ambasador kod Svetog Oca, i u Santiago de Chile što sam izgovorio, siromašna, hrabra u laičkom ruhu. Evo te takva ovdje, na ovom Galevcu, na svetom franjevačkom školjiću, teškom pet stoljeća, kako se, divno ozaren, širiš i zračiš među nama.

Ivo, hvala ti za svaki tvoj ulet u moj san kad su me morile brige, kada sam bio u tmuši nevremena koje je bilo i tebi zajedničko. Što si uvijek svojim dolaskom navijestio svojem Joji; „Joja, sve brige bit će izbrisane, kroči dalje, ja sam s tobom.“ Hvala ti, mili, za sve ono po čemu se osjećamo ovdje, uz vrle sile, počevši od tvoga fratra, kaskadera, oca Bože, pa nadalje preko dužnosnika i hrvatskih glava u tvojoj Hrvatskoj. Sve ove sestre, sva ova braća, uz ovu tvoju krv, od Dese nadalje, evo nas zaista u jednoj dubokoj, divnoj, tihoj radosti bez urlanja, nad ovom tvojom pobedom.

Sjećaš se, mili bakljonošo hrvatske državotvornosti i slobode, narodnih i prava čovjeka, mučeniče kršćanstva, sjećaš se ti, koji bi i ostaješ politik, povjesnik, pjesnik

ustrijeljen, sjećaš se onog seminara, kod profesora Šidaka na Filozofskom fakultetu u Zagrebu? Uz bok Šidaka stoji Vaso Bogdanov, a on raspravlja o Jugoslaviji, a ti uznemiren nekim njegovim stavovima koji su pucali u ono što su ti prodavači magle nazivali tvrdavom socijalizma. Ti kažeš: „Profesore, Jugoslavija, ova ja-

dobro znate, ali to znamo dobro i mi, ima još jedan drugi veliki razlog radi kojega ste vi tu. Vi ste intimni prijatelj Iva Mašine.“ „Pa to mi služi na čast. E ne znate vi tko je bio Ivo Mašina. Recite mi, Marko Marinkoviću, tko je za vas Ivo Mašina?“ A kerber iz visoke pozicije UDBE onog nevremena na to će meni, gotovo u rafalu,

Joja Ricov

jačka, kao i ona versajska, raspast će se.“ „Kolega Mašina smirite se. Ja bih vam preporučio da što prije završite studij, pa se namjestite u kakvom institutu i proučavate hrvatsku nacionalnu povijest, umjesto da se već danas bavite politikom.“ Ti si nanovo ustao i replicirao: „Dragi moj profesore, govorili vi i mislili što vam drago, Hrvati su imali i Hrvati će ponovo imati svoju samostalnu državu Hrvatsku.“

Imao si pravo, Ivo Mašina! Ivo Mašina, aplaudira ti Hrvatska!

Ti si učenik hrvatskoga usuda. Ti si prvi, Ivo Mašina! Rekla je to UDBA u svojoj najvišoj instanci. Na Grguru, moj islijednik, kako smo ih zvali, Marko Marinković, šef za nacionalna pitanja pri centralnoj UDBI Hrvatske, reće mi negdje početkom studenoga 1960.: „Valjda se, Joja, ne čudite što ste još uvijek na Grguru!“ Rekao sam: „A zašto?“ Na to će Marinković: „Pa, kad bismo i apstrahirali vašu ubojitu riječ, a riječ je ubojitija i od oružja, vi to

tvrđnju za tvrdnjom; „Ivo Mašina najveći je politički slučaj što smo ga mi imali u Jugoslaviji od oslobođenja do danas.“ „Pa kako? Imali ste Dražu Mihajlovića!“ On mahnu rukom. „Imali ste Andriju Hebranga!“ Mahnu rukom. „Pa imali ste Alojzija Stepinca!“ Mahnu rukom. „Mi znamo metodologiju, rad, takтику, strategiju ustaša, četnika, bjelogardijaca, Informbiroa, ali to kako nas je udarao Ivo Mašina, nije radio nitko! Ivo Mašina gađao nas je u Ahilovu petu! Ivo Mašina reakcija je crnja od najcrnje reakcije (...) tipa.“

Ivo mili, hvala ti za divno prijateljstvo i godine provedene zajedno u tvome društvu, barem one posljednje, one 1959. na kanalu, zvao se to Žitnjak, Hvarska 25. Marinković mi reče na Grguru, već si mu bio u rukama, uhitiše te izdajom u dragom Gorskom kotaru, u Velikome Jadruču kod Jure Kasuna, reče mi: „Pa vi niste, vi ni ne znate s kim ste živjeli, koliko vam je velik bio prijatelj Ivo Mašina.“ Pa ja to

Ricovljev portret Ive Mašine

znam! Uvijek kada su mu postavili pitanje „Koga od vaših suvremenika među prijateljima i znancima najviše cijenite?“ Ivin je odgovor bio „Joju Ricova“. A kad smo vama postavili to isto pitanje, niste znali da smo ga postavili i Ivi, vaš je odgovor glasio: „Iva Mašinu“.

Hvala ti, anđele mojih snova za tu anđeosku prisutnost u mojojmu životu. Tamo davno kada je kerber, mučitelj tvoj u starogradiškoj mračari dokončao svoj sotonski plan i umorio te, došao je tvoj brat, dragi naš mili Davor. Njemu su dali, kao tvoju sveukupnu životnu ostavštinu, jedan svežnjić. U tome svežnjiću bila je tvoja osoba na karta, zvali su je legitimacija, bila je i krunica, darovana od dragog ti prijatelja, oca fra Rudija Jeraka po njegovu povratku iz Svetе Zemlje, bila je jedna fotografija voljene ti Mirjane i bio je jedan list papira. Na tom listu papira bile su tvojom svetom rukom ispisane tri moje pjesme. Marabunta, Nagovještaji brodoloma i Molitva jutra. Tom Molitvom jutra, tim mojim vapajem teškim pola stoljeća i jednu godinu, tim se, mili, vapajem koji danas više nije moj, koji trenom tvoj postaje, pozdravljam i grlim do viđenja u vječnosti.

Od mržnje u zglobu, od ovog bjesnila krvlju neumoljive šutnje neba propinjemo se u noći i u dane zatrovane prisutnošću mrtvih. Zemljo, (...) sjeme prolistaj kruhom ljubavi na mojim otocima sunca. (Zadarska smotra, br. 3-4/2006., Matica hrvatska Zadar)

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i pros. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je u peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cjeni	200 kn

NEIZGOVORENO NADGROBNO SLOVO NA OPROŠTAJU OD DON ANTE BAKOVIĆA

(Goražde, 1931. – Zagreb, 26. siječnja 2017.)

Ljubio si pravdu, mrzio nepravdu. S pravom se to, dragi Anto, za tebe može reći. Pa, za pravdu si i istinu, braneći bl. Alojzija Viktora Stepinca, mučenika za Crkvu i Domovinu i robijao – 10 godina i 3 mjeseca u četiri navrata u Titovim kazamatima.

Tukli su te, prebijali ideološki zabludjeni sinovi crvenih Kmera, sudionika i zagonvornika Hudih, stravičnih jama širom bivše, za nas Hrvate, - Jugosatrapije.

Bio si i ostao do kraja značaj – kao kremen-kamen iz Goražda na Drini, gdje su nestajali Hrvati, prevjeravanjima na islam i na ortodoksiju. I to te je boljelo.

U svome svećeničkom, pastoralnom radu bio si neumoran. Svugdje gdje si službovao, gradio si konake, crkve, svetišta kao u Maglaju, osnovao glasoviti zbor Bijeli anđeli u najstarijoj našoj naseobini – Janjevu.

Dugo si godina i neumorno radio na Hrvatskom martirologiju. Dokumentirao si svakog stradalnika slikom i životopisom – njih 662 svećenika, bogoslova, sjemeništarca i časnih sestara. Samo da si to uradio, ime bi ti bilo neizbrisivo u povijesti Crkve u Hrvata.

Prvi si uvidio da nam se sela i gradovi prazne, - prije dobrih 40 godina. Tada su te rafalno napadali sa svih strana, ne samo lijevi, liberalni, tzv. napredni, nego i desni. No, tada te nije razumjela ni ona za koju si gorio i izgarao – zaručnica Kristova. Nisi smio list prodavati ni u krilu te iste majke. Čudno, žalosno, ali istinito. Bio si radi toga sljepila žalostan, ali te ni to nije slomilo.

Prva te je vlada za velikoga, mudroga, dalekovidnoga predsjednika dr. Franje Tuđmana prepoznala i pomagala, a druge? Nisu s riječi prelazile na djelo. A riječi bez djela – ništa su. Rasipnički su novac dijelili manjincima, a ti godinama za najplenumitiji i najpotrebniji list *Narod* ni lipe – pa si mi znao reći: pa gdje mi to živimo i tko nas to vodi?

Bio si i ostao do kraja orijaš, gorostas među patuljcima. Najveći bogoljub i rođoljub u temeljnoj domovini Herceg-Bosni – i u ovoj Lijepoj.

Hvala ti, Anto, do neba za primjer života: trpljenja, reda, rada za vječne ideale, za primjer kako se voli, ljubi hrvatski narod!

Don Ante Baković

Ako ova vlada i Crkva ispunи tvoj amanet – da poradi, ali stvarno, na gorućem problemu, demografskoj katastrofi hrvatskog naroda, to će biti najveća radost našem Anti u nebu, ali i nama i našemu narodu, kako veli nedavno preminuli Mirko Vidović, najstarijem narodu u Europi nakon Baska.

Počivaj u miru Božjem, dragi naš Anto, na hrvatskoj grudi koju si neizmjerno ljubio! A rodbini i svima vama koji dođoste u tako velikom broju da ispratite ovog velikana, sućut i velika hvala!

p. Dragan MAJIĆ

P. s. Ovo pogrebno slovo na Mirogoju 1. veljače 2017. nisam izgovorio zbog neusklađena protokola između rodbine te nadbiskupije sarajevske i zagrebačke, i zbog toga što su u zadnji tren prepustili da protokol vodi grad Zagreb. Po svemu sudeći: zbog pokrivanja troškova (što mi je jedan i potvrđio). Šteta što brigu o sprovođu toga iznimnog i veoma zaslužnog svećenika nije preuzela Crkva ovih dviju nadbiskupija. Zar su političari mjerodavniji da vode protokol – ti isti radi kojih je i *Narod* 2013. prestao izlaziti – od Crkve za koju je pokojnik toliko radio i zbog koje je toliko patio?

Zastrašujući kolaž fotografija pobijenih svećenika, redovnika, bogoslova i časnih sestara iz Bakovićeva Hrvatskog martirologija

U SPOMEN

don ANTO BAKOVIĆ

4. srpnja 1931. – 26. siječnja 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

VANDA BUDIĆ

1921. – 2017.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MARIJAN JURIŠIĆ

1924. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

ILIJA KOTURIĆ

1938. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Vinkovci

U SPOMEN

ZDENKO KRULJAC

1923. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MATO PIRIĆ

1930. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

STJEPAN RAČIĆ

1933. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

JOJA RICOV

25. ožujka 1929. – 23. siječnja 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

ŽELIMIR RUKAVINA

1932. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

NADA UNUKIĆ

1926. – 2017.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

dr. sc. MARKO VESELICA

9. siječnja 1936. – 17. veljače 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

LJUBOMIR VLAŠIĆ

1933. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

VLADIMIR MRKOĆI

1924. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MIRO BOSANČIĆ

1940. – 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

PETAR MARUNA

14. svibnja 1927. – 14. ožujka 2017.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zadar

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine rujna 2016., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca neobično pomogli:

Durđa	Hren-Obranić	Varaždin	500,00 kn
Ivan	Janeš	Đakovo	600,00 kn
Marija	Macukić	Zagreb	400,00 kn
u k u p n o			1.500,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

IN DIESER AUSGABE

Das zentrale Thema dieser Ausgabe ist der zweite und letzte Teil der Diskussion der Wissenschaftlern **András Horváth** und **László Bognár** über das Leiden der ungarischen Bevölkerung in Kroatien und der Batschka während des Zweiten Weltkriegs und unmittelbar danach. Nach der Beschreibung der Verbrechen, bei denen eine große Anzahl ihrer Landsleute ermordet und vertrieben war, kommen die Autoren zu dem Schluss, dass der entscheidende ideologische Beweggrund für den Genozid an der nicht slawischen, ungarischen Bevölkerung, der von den kommunistischen, jugoslawischen Partisanen verübt worden ist, der jugoslawische Rassismus war.

*

Über das Verhalten der kroatischen Behörden gegenüber den in die Schweiz emigrierten Kroaten schreibt **Tihomir Nuić** und **Teresa Salajpal** beschreibt das Schicksal einer kroatischen Familie, die nach dem Zweiten Weltkrieg wegen Unterstützung von kroatischen Kämpfern gegen die Erneuerung Jugoslawiens, sog. Kreuzrittern, in Wahrheit zerstört wurde. Der Chefredakteur **Tomislav Jonjić** beschäftigt sich mit dem Schicksal des äußerst talentierten kroatischen Dichters **Dražen Panjkota**, der gegen Ende 1943

im Alter von nicht einmal 20 Jahren getötet wurde. Panjkota hinterließ nur eine Gedichtsammlung und eine beträchtliche Anzahl der in Zeitschriften verstreuten Gedichte. Wegen seiner politischen Ansichten wird er seit fast einem halben Jahrhundert verschwiegen und ist heute noch für die breite Öffentlichkeit weitgehend unbekannt.

*

Der Historiker **Dr. Sc. Vladimir Geiger** vom Kroatischen Institut für Geschichte präsentiert Sammelschriften über die Beziehung Zagreber Erzbischofs **Alojzije Stepinac** zu den Serben im Rahmen des Zweiten Weltkriegs. Die Sammlung enthält zehn wissenschaftliche Arbeiten, unter deren Autoren sich auch zwei Serben und ein Engländer befinden.

*

Anlässlich der Buchveröffentlichung *Eine kurze Geschichte des Kommunismus (für Nichtkommunisten): Anatomie des Antifaschismus* des kürzlich verstorbenen Professors **Vladimir Mrkoci**, ehemaligen Mitglieds der Zeitschriftredaktion *Politischer Gefangener*, diskutiert der Historiker **Dr. Sc. Zlatko Hasanbegović**, bis vor kurzem kroatischer Kulturminister, über

Antifaschismus und Kommunismus und unsere Haltung diesen Ideologien gegenüber. Dies ist eine überarbeitete und geänderte Rede von Hasanbegović zur ersten öffentlichen Präsentation des Mrkocis Buches Mitte März 2017 in Zagreb.

*

Vor ein paar Jahren ist in dieser Zeitung das Feuilleton von **Maja Pavelić Runje** über das literarische Werk des kroatischen Schriftstellers und Politikers **Mile Budak** veröffentlicht. Das Feuilleton ist kürzlich auch als Buch erschienen. Über dieses Buch und über Budak schreibt in dieser Ausgabe **Ljerka Perkušić Vincetić**.

*

In dieser Ausgabe befinden sich, neben regelmäßigen Kolumnen, auch die Nachrufe auf den verstorbenen Priester und Schriftsteller **Don Ante Baković**, den Schriftsteller **Joja Ricov** und den Anwalt **Stjepana Herceg**. Alle drei waren als Gegner von Jugoslawien und des kommunistischen Regimes zu langfristigen Strafen verurteilt und deswegen gehörten zu den Mitgliedern der Kroatischen Gesellschaft der politischen Gefangenen.

Hrvatska Kostajnica

IN THIS ISSUE

The central theme of this issue is the second and final part of the discussion between the academic **András Bognár** and **László Horváth** regarding the calvary of the Hungarian people in Croatia and Bačka during the Second World War and immediately after it. Describing the atrocities in which a large number of their compatriots were killed and exiled, the authors reach a conclusion that Yugoslav racism was a key ideological platform which motivated the communist Yugoslav partisans to commit genocide against the non-Slavic, Hungarian people.

*

Tihomir Nuić writes about the attitude of Croatian public organs towards the Croatian emigration by describing the situation in Switzerland, and **Tereza Salajpal** describes a fate of a Croatian family which was practically destroyed after the Second World War because of aiding the Croatian fighters which fought against the rebuilding of Yugoslavia, the so-called crusaders. The editor-in-chief, **Ph. D. Tomislav Jonjić**, deals with the fate of an extremely talented Croatian songwriter **Dražen Panjkota** who was killed at the

end of 1943, before reaching the age of twenty. Panjkota left behind only one collection and a large number of songs scattered in magazines. Because of his political views he was intentionally overlooked for almost half a century, and he remains to this day unknown to the wide public.

*

Ph. D. Vladimir Geiger, a historian from the Croatian Institute of History shows a collection of works which show the attitude of the archbishop of Zagreb, **Alojzije Stepinac**, towards the Serbs in the context of the Second World War. Ten scientific works are included in the collection. Two of the authors are Serbian, one is English.

*

Ph. D. Zlatko Hasanbegović, a Croatian historian and former Minister of Culture of the Republic of Croatia, discusses about anti-fascism and communism and our attitude regarding these ideologies, motivated by the book titled: *A Brief History of Communism (For Non-communists): An Anatomy of Anti-fascism*, written by the recently deceased **prof.**

*

Vladimir Mrkoci, a former member of the editorial board of the Political Prisoner. Essentially, it is a remake of Hasanbegović's presentation from the first public display of Mrkoci's book, held in mid-March of 2017 in Zagreb.

*

A feature published in this magazine a couple of years ago by **Maja Pavelić Runje**, about the literary work of the Croatian writer and politician **Mile Budak**, recently emerged as a book. In this issue **Ljerka Perkušić Vincetić** writes about that book as well as Budak.

*

Along with all previously stated, this issue, besides the usual sections, contains necrologies for the late: priest and publicist **don Ante Baković**, writer **Joja Ricov** and lawyer **Stjepan Herceg**. All three of them were sentenced to serve long sentences as opponents of Yugoslavia and the communist regime, and as such they were members of the Croatian Society of Political Prisoners.

Gorski kotar

hrvatska mladost

GOD. XXVII.

ZAGREB, PROSINAC-SIEČANI 1943.-44.

BROJ 4-5

BRANKO KLARIĆ:

MIR VELIKOM BOLU

*Mir oblacima srebrnim što u modrini plove,
leptiru što oko zlatne svjetiljke kruži,
crkvici na briegu koja k nebu zove
i ko čista djeva Bogu u samoći služi.*

*Mir vodama podnevnim, u kojima borovi rone
i o neizmjernim prostorima sanjaju,
zvonovima što nad pučinom u zanosu zvone
i zvjezdama što svu noć Gospodu se klanjaju.*

*Mir čovjeku što s posla vraćajuć se, moli,
starcu što čeka, da Gospod k sebi ga pozove,
srdeu što razkajano krčag mržnje proli,
mislima što biele u daljine plove.*

*Mir čempresima crnim izpod moga sela
što nad dvorovima milih mojih bdiju,
polju nad kojim šume žita zrela,
urama zvezdanim što zlatnim batom biju.*

*Mir pučinama koje za tišine se bore,
molitvama što sliju u korove se skladne,
srdcima koja se ne smiruju do zore,
mir velikom bolu ove zemlje jadne.*

NARODNI ODBOR GRADA ZAGREBA

SUDAC ZA PREKRŠAJE

Djordjićeva 4

Broj: 4606/59.

U Zagrebu, dne 9.I. 1960.

Sudac za prekršaje NO grada Zagreba, u administrativno-kaznem postupku protiv HERCEG STJEPANA, radi prekršaja iz čl.2 teč.2 Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, a na temelju čl.129 OZP-a donosi slijedeće:

R J E Š E N J E

HERCEG STJEPAN, sin Viktora i majke Nade rođene Cepić, rođen 25.XII. 1938.godine u Daruvaru, sa stanom u Zagrebu Mrazovićeva ulica broj 6, studen III.godine Pravnog fakulteta, neoženjen, vojsku nije služio, državljanin FNRJ, Hrvat, nije osudjivan

K R I V J E

Što je u noći od 24. na 25.XII. 1959.godine na Trgu Republike učestvovao u većoj grupi osoba u grubom narušavanju javnog reda i mira pjevajući religiozne pjesme, izvukivao parole neprijateljskog sadržaja, a na poziv organa SUP-a nije htio napustiti to mjesto.

Ovime je počinio prekršaj iz čl.2 teč.2 Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, pa se na temelju čl.2 teč.2 istog Zakona

K A Ž N J A V A

1/ Kaznom zatvora u trajanju od 30 dana, slovima: trideset dana.

2/ Osim kazne u smislu čl.38, 158 stav 1 i 166 OZP-a primjenjuje se i zaštitna mjera upućivanja okrivljenog u određenu ustanovu u trajanju od dvije godine.

Na temelju čl.152 stav 4 OZP-a zaštitna mjera ima se izvršiti odmah, bez obzira na uloženu žalbu.

Kazna počinje teći dana 6.I. 1960.godine.

O B R A Z L O Ž E N J E

Organi Narodne milicije zatekli su okrivljenog na izvršenju opisanog prekršaja, te su protiv istog podnijeli prijavu, a Sekretarijat za unutrašnje poslove NOG Zagreb, svojim dopisom od 9.I. 1960. br.13/3 postavio je zahtjev da se povede administrativno kazneni postupak.

Okrivljeni je saslušan, te je izjavio da se u noći izmedju 24. i 25.XII. 1959.godine nalazio u crkvi na Kaptalu, a po završenom obredu došao je na Trg Republike, gdje se zadržao oko 15 minuta. Vidio je skupinu osoba, koja je pjevala i galamila, ali poriče da bi se on priključio tej grupi osoba ili da bi bilo čime narušavao javni red i mir.

Kako je sudac na temelju prijave organa Narodne milicije, koju su oni podnijeli na osnovu neposrednog zapažanja, te saslušanja okrivljenog stekao uvjerenje, da je on izvršio inkriminirani prekršaj, to ga je kaznie kao u dispozitivu.

Sudac je osim kazne primjenio i zaštitnu mjeru uvezivi u obzir težinu prekršaja, te demonstrativno i bezobzirno ponašanje prema društvenoj zajednici, te radi opasnosti ponavljanja djela, našao da okrivljenog treba izdvojiti iz sredine u kojoj je živio.

Protiv ovog rješenja okrivljeni ima pravo žalbe Vijeću za prekršaje pri Državnom sekretarijatu za unutrašnje poslove NRH u roku od 8 dana po primitku rješenja putem ovog suca za prekršaje.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODA!

SUDAC ZA PREKRŠAJE:
/Jagić Vladimir/

